

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra historie

Osídlení a historie vojenského újezdu Brdy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Martin Benedikt

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor D - OV

Vedoucí práce: Mgr. Eva Mušková, Ph.D.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 2014.

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji Mgr. Evě Muškové, Ph.D. za veškerou odbornou pomoc při tvorbě této diplomové práce.

Obsah

Obsah	5
Seznam zkratk.....	6
Úvod	8
1. Právní situace vojenských újezdů v České republice	11
2. Historie vojenských újezdů na území České republiky.....	14
2.1 Vojenský újezd Hradiště	17
2.2 Vojenský újezd Libavá	18
2.3 Vojenský újezd Boletice	20
2.4 Vojenský újezd Březina	21
3. Historie vojenského újezdu Brdy	23
3.1 Brdská vrchovina	23
3.2 Osídlení vojenského újezdu Brdy	24
3.2.1 Pravěk.....	25
3.2.2 Středověké památky a osídlení.....	32
3.2.3 Novověk v Brdech.....	39
4. Historie vojenského výcvikového prostoru Brdy	53
4.1 Zřizování dělostřelecké střelnice	58
4.2 Od prvních střelb k okupaci	60
4.3 Zkušební a cvičné objekty československého opevnění v Brdech	63
4.4 1939 - 1945	66
4.4.1 Odbojové hnutí.....	70
4.5 1945 - 1989	72
4.5.1 Historie a vysídlení brdských obcí	74
4.5.2 Od 50. let do roku 1989.....	80
4.6 1989 - současnost.....	84
5. Budoucnost, rušení a optimalizace	86
5.1 Rušení Brd	88
Závěr.....	92
Resumé	95
Seznam pramenů a literatury	97
Seznam příloh.....	105

Seznam zkratek

AČR	Armáda České republiky
ANO	Akce nespokojených občanů
a. s.	Akciová společnost
AVIS	Agentura vojenských informací a služeb
CP	Cílová plocha
ČR	Česká republika
ČSFR	Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSOP	Český svaz ochránců přírody
ČSR	Československá republika
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
ČVUT	České vysoké učení technické
DTJ	Dělnická tělovýchovná jednota
FMV	Federální ministerstvo vnitra
CHKO	Chráněná krajinná oblast
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KČT	Klub českých turistů
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová
m. n. m.	metry nad mořem
MNO	Ministerstvo národní obrany
MNV	Místní národní výbor
MO	Ministerstvo obrany
MZ	Ministerstvo zdravotnictví
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
NATO	Severoatlantická Aliance (North Atlantic Treaty Organization)
OKP	Odbor komunikace a propagace

o. s.	Občanské sdružení
POŠ	Posádkové ošetřovny
PS	Provozní středisko
PTP	Pomocný technický prapor
PVO	Protivzdušná obrana
ROA	Ruská osvobozenecká armáda
RVD	Raketové vojsko a dělostřelectvo
ŘOP	Ředitelství opevňovacích prací
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
SOVZ	Středisko obsluhy výcvikových zařízení
s. p.	Státní podnik
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké (United States of America)
ÚÚřVÚ	Újezdni úřad vojenského újezdu
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VHJ	Vojenská hasičská jednotka
VHSB	Vojenské Historické Sdružení Brdy
VLS ČR	Vojenské lesy a statky České republiky
VP	Vojenská policie
VT	Výcvikové tábory
VUSS	Vojenské ubytovací a stavební správy
VÚ	Vojenský újezd
VVP	Vojenský výcvikový prostor
VVT	Vojenský výcvikový tábor
VZ	Výcviková zařízení

Úvod

Když z Prahy vyjedeme na jihozápad, brzy nás obklopí největší horský masiv středních Čech, Brdská vrchovina. „Pár kroků“ od hlavního města tak můžeme zdolat deset osmistovek, z nichž nejvyšší je Tok s 865 metry nadmořské výšky. Přesto, že se nacházíme téměř uprostřed Čech, nenalezneme zde silné osídlení, ani významnou křižovatku cest, jak bychom mohli očekávat, naopak se tu zachovalo nejrozsáhlejší lesní pásmo v české kotlině. Je tomu tak i proto, že zde v roce 1926 vznikl vojenský výcvikový prostor. Rozsáhlé lesy a krásná zachovalá příroda vybízely k toulání, a tak není divu, že v 19. a 20. století Brdy objevili první turisté, skauti, dobrodruzi a tuláci. Lidé do brdské divočiny od stresu a shonu utíkají i dnes. Možná je přitahuje stále ještě platící oficiální nepřístupnost vojenského újezdu.

Myšlenka, že svoji diplomovou práci věnuji vojenskému újezdu Brdy, mě napadla v okamžiku, kdy jsem se dozvěděl, že o něj armáda už nestojí a bude pravděpodobně zrušen. Zdaleka nepatřím k největším „brdologům“, nemám prostor prošlý křížem krážem a nenavštívil jsem ani všechny zajímavé lokality, které bych sám chtěl (a že jich v Brdech je). Ale i těch několik návštěv bohatě postačilo k tomu, aby mě tento kout české země upoutal. Jedná se o území, jehož hranice se od městyse Jince, které dalo celému výcvikovému prostoru na čas jméno, táhne po Litavce do Dominikálních Pasek, kde se postupně levý břeh Litavky vzdaluje od obcí Sádka, Drahlína a Obecnice. Kousek od vsi Láz se stáčí na Rožmitálsko, kde dál ubíhá přes Zalány, Nepomuk a Bukovou. Zde pak po již zmíněné silnici č. 19 dojedeme přes Teslíny a Míšov do Borovna, kde se hranice zahýbá na sever. Vede nedaleko obcí Čičov, Trokavec, Štítov, Skořice, Mirošov a Dobřív a odtud na severovýchod po silnici 117 do Strašic. Dále přes Těně, Zaječov, Malou Vísku, Neřežín, Mrtník, Podluhy, Felbabku, Křešín znovu do Jinců, kde se okruh uzavírá.

Cílem této diplomové práce není nic menšího než popsat historii tohoto území od pravěku až do současnosti a utvořit tak systematický chronologický přehled, který dosud nebyl zpracován. Pojmout celou historii Brdské dělostřelecké střelnice je obtížný úkol, který by vydal na mnoho knih. Je jasné, že tato práce nemůže vše obsáhnout a také to není jejím cílem. Spíše jde o rekapitulaci a sumarizaci historie prostoru, který s největší pravděpodobností zažije v nejbližších měsících jednu z největších změn za několik staletí. Knih, článků a publikací věnujících se Brdům je nespočet, ovšem nějaká ucelenější práce, věnující se historii tohoto zajímavého prostoru, který vznikl za první republiky, snad

kromě výborné publikace Václava Cílka a kolektivu Střední Brdy z roku 2005,¹ chybí. Proto jsem se snažil informace z dostupných zdrojů pokud možno chronologicky seřadit. Ne všechny publikace jsou však stejně kvalitní, a tak jsem se jimi musel často doslova prodírat k těm, dle mého názoru, hodnotnějším. Největším problémem a čarou přes rozpočet se ukázalo uzavření Vojenského historického archivu (VHA) v Praze a dočasné uzavření Státního okresního archivu Rokycany. Zvláště nemožnost navštívit Vojenský historický archiv je na práci, zvláště historii újezdu po roce 1950, citelně znát i proto, že tyto informace byly tajné a Brdy nepřístupné a těžko se shánějí někde jinde. Některé prameny a kroniky vysídlených obcí v letech 1952-53 jsem našel v SOkA Příbram, jinak jsem se musel spokojit s digitalizovanými kronikami obcí sousedících s prostorem, jejichž kronikáři si ale opět všimli dění ve vojenském újezdu většinou jen do konce druhé světové války. Zde tedy shledávám největší deficit svojí práce. Naštěstí Vojenský historický archiv Praha vydal v roce 2011 Ročenku,² která se věnuje vojenským újezdům a především obsahuje edici dokumentů ke vzniku a využití vojenského újezdu Brdy od roku 1924 do roku 1960, která mi alespoň částečně suplovala návštěvu Vojenského historického archivu.

Práce začíná kapitolou o vojenských újezdech, která je věnována historii vojenských prostorů na území Československého státu obecně, jednotlivé podkapitoly potom pojednávají o historii vojenských újezdů, které existují na území České republiky v současnosti, a to konkrétně Hradiště, Libavé, Boletic a Březiny. Další část práce se již věnuje Středním Brdům a snaží postihnout osídlení prostoru od pravěku až ke vzniku střelnice. Třetí část má název Historie Vojenského výcvikového prostoru Brdy. Její součástí je například podkapitola o vysídlení brdských obcí Hrachoviště, Velcí, Kolvín, Padrt' a Záběhlá v letech 1952-53, v poslední podkapitole se potom věnují optimalizaci vojenských újezdů a situaci kolem rušení vojenského újezdu Brdy. V úvodních kapitolách jsem čerpal především z publikací o jednotlivých újezdech, velmi přínosné tu pro mě byly knihy vydané Agenturou vojenských informací a služeb (AVIS) - Vojenské újezdy Armády České Republiky³ a série knih o jednotlivých újezdech - Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu, zajímavé a velmi přínosné

¹ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*. Praha: MZP-ČR, MŽP-ČR, ČSOP Příbram, Kancelář pro otázky ochrany přírody a krajiny Příbram, 2005. ISBN 80-7084-266-0.

² *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012. ISBN 978-80-7278-578-0.

³ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006. ISBN 80-7278-345-9.

byly také knihy „brdského barda“ Jana Čáky *Střední Brdy – krajina neznámá*⁴ a *Toulání po Brdech*.⁵ Mezi lety 1928 – 1931 vyšla sedmidílná *Monografie Hořovicka a Berounska* Jindřicha Jůny, z níž mě nejvíce zaujala VII. část zaměřená na turistiku.⁶ Že je o Brdy stále zájem, potvrzuje téměř nová, dvoudílná výpravná publikace pánů Hajšmana a Vogeltanze *Tajemství brdských vrcholů*⁷ doplněná krásnými velkoformátovými fotografiemi. Na internetu jsem čerpal především ze stránek Brdy.org a Brdy.net. Snad tedy práce alespoň částečně popíše a zaznamená historický vývoj této krásné části České republiky a třeba poslouží jako základ, odrazový můstek k dalšímu výzkumu, který pomůže zaplnit nepopsané řádky v historii tohoto nesmírně zajímavého a hodnotného území.

⁴ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0752-9.

⁵ ČÁKA, Jan. *Toulání po Brdech*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta a.s., 2010. ISBN 978-80-204-2360-3.

⁶ JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VII*. Praha: Česká grafická unie, 1931.

⁷ HAJŠMAN, Jan, VOGELTANZ, Jaroslav. *Tajemství brdských vrcholů II*. Plzeň: Starý most s.r.o., 2013. ISBN 978-80-87338-32-2.

1. Právní situace vojenských újezdů v České republice

Vojenský újezd, vojenský prostor nebo vojenský výcvikový prostor, to jsou pojmenování pro zvlášť vyčleněná území státu, která jsou vyhrazena pro potřeby státní obrany. Slouží k zajišťování obrany státu a výcviku ozbrojených sil, a to převážně složek armády. Pro výcvik ozbrojených sil jsou ve vojenských újezdech zřízeny vojenské výcvikové prostory (VVP) a výcviková zařízení (VZ). Tvoří je soubory cvičišť, střelnic, ubytovacích objektů, cest a pozemních komunikací pro auta i pásová vozidla a další vojenská účelová zařízení a pozemky určené k výcviku ozbrojených sil, např. vodní plochy. Vojenské prostory mívají specifické určení a odlišují se v typu poskytovaného výcviku, například kvůli geografickým – prostorovým a terénním dispozicím.⁸ Momentálně je v České republice o vojenské újezdy zvýšený zájem ze strany médií i společnosti v souvislosti s jejich plánovanou optimalizací. Více se této problematice budeme věnovat v kapitole Budoucnost, rušení a optimalizace.

Právní oporu vojenských újezdů v České republice tvořily především dva zákony. První, zákon číslo 169/1949 Sb. o vojenských újezdech⁹ v roce 1999 nahradil Parlamentem ČR schválený zákon číslo 222/1999 Sb. o zajišťování obrany České republiky.¹⁰ Ten se újezdům věnuje ve své šesté části, speciálně v § 30 - § 40 obsahujících základní ustanovení o vojenských újezdech, v mnohém se ovšem shoduje a čerpá právě ze staršího komunistického zákona z roku 1949. Výše zmiňovaný, dnes platný zákon č. 222/1999 Sb. stanovuje, že jednotlivé újezdy a jejich újezdní úřady jsou zřizovány nebo rušeny speciálním zákonem, určuje sídla vojenských újezdů (většinou mimo jejich území), a též příslušnost k okresu. Výčet a stanovené hranice vojenských újezdů jsou uvedeny v příloze zákona. Důležitým bodem je také majetek. Zde zákon říká: „*Majetek na území újezdu, s výjimkou vneseného majetku, smí být jen ve vlastnictví státu*“.¹¹ V další části zákona se praví, že újezdy tvoří samostatnou územní správní jednotku – orgán státní správy nezařazený do obcí, avšak zařazený do vyšších samosprávních celků. Vojenské újezdy mají některé kompetence shodné nebo obdobné jako obecní úřady a zároveň jsou orgány

⁸ *Optimalizace vojenských újezdů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP MO, 2012. ISBN 978-80-7278-576-6.

⁹ Zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1949, částka 49. Dostupný také z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=169&r=1949>.

¹⁰ Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 76. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1999&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4>.

¹¹ Tamtéž.

obranu státu podřízené ministerstvu obrany.¹² Fungování vojenských újezdů v ČR tak skrývá jistou protiústavnost, když čl. 99 Ústavy České republiky říká: „*Česká republika se člení na obce, které jsou základními samosprávnými celky, a kraje, které jsou vyššími samosprávnými celky.*“¹³ Obyvatelé žijící na území újezdu tedy nemohou vykonávat vlastní místní samosprávu, která jim je zaručována podle čl. 21 Listiny základních práv a svobod.¹⁴

Správa újezdů je vykonávána tzv. Újezdním úřadem vojenského újezdu (ÚÚřVÚ), v jehož čele stojí přednosta, jímž je voják z povolání, o jehož služebním zařazení rozhoduje ministr obrany, obvykle se samozřejmě jedná o vyšší důstojníky Armády České republiky. Vstup a pobyt na území újezdu je zakázán a újezdní úřad umožňuje obojí skrz povolení.¹⁵

Na území vojenských újezdů působí také další subjekty. Jedním z nejdůležitějších je Středisko obsluhy výcvikových zařízení (SOVZ), jež zajišťuje vojenské využití újezdu a výcvik. Také má v péči výcviková zařízení a cvičiště. Poté zde najdeme Vojenské lesy a statky České republiky (VLS ČR, s. p.), mající za úkol starat se o hospodářské využití újezdů. Dalšími subjekty jsou: Posádkové ošetřovny (POŠ), Vojenská policie (VP), Vojenská hasičská jednotka (VHJ) a provozní středisko (PS) Vojenské ubytovací a stavební správy (VUSS). Posledně jmenovaná VUSS má ve správě veškerý nemovitý majetek v rozloze újezdu, eviduje ho a pečuje o jeho údržbu a opravy. Také se stará o zásobování újezdů vodou, elektřinou a teplem.¹⁶

Vojenské výcvikové prostory ve vojenských újezdech se staly od roku 1994 místem společného výcviku a cvičení české armády se spojenci, nejdříve v rámci programu Partnerství pro mír a později s vojenskými jednotkami států NATO.¹⁷ Od roku 2001 se ve

¹² Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 76.

¹³ Ústava České republiky. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

¹⁴ Listina základních práv a svobod. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

¹⁵ Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 76.

¹⁶ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 8 - 10.

¹⁷ Severoatlantická aliance (North Atlantic Treaty Organization) ČR byla přijata v roce 1999, viz např. *Armáda České republiky: Symbol demokracie a suverenity 1993 - 2012*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Odbor komunikace a propagace (OKP), 2013. s. 55. ISBN 978-80-7278-614-5.

vojenských výcvikových prostorech uskutečnila např. řada cvičení ozbrojených sil Belgie, Francie, Maďarska, Nizozemska, Rakouska a Spojených států amerických.¹⁸

Na závěr je třeba poznamenat, že prostory vojenských újezdů jsou zajímavé a významné i z jiných důvodů, než je výcvik vojáků. Z hlediska stavu přírody a krajiny patří mezi nejzachovalejší území v České republice. Že je stav životního prostředí na území újezdů na velmi dobré úrovni dokazuje výskyt vzácných rostlin a živočichů, některé lokality jsou začleněny do programu NATURA 2000¹⁹. Vojenskou činností se často příroda nejen poškozují, ale paradoxně se vytvářejí i vhodné životní podmínky pro některé rostliny a živočichy. Újezdy se dají vlastně považovat za velkoplošná chráněná území s malými zásahy člověka, protože omezený vstup brání trvalému civilizačnímu tlaku. Vojáci by při výcviku měli dbát také všech stanovených zásad k ochraně přírody.

¹⁸ Informace o vojenských újezdech. *Ministerstvo obrany, Armáda české republiky* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=215>.

¹⁹ Soustava chráněných území, kterou společně vytváří členské státy Evropské unie. Je určena k ochraně nejzácnějších a nejvíce ohrožených druhů fauny a flory. Tvoří ji dva typy území, ptačí oblasti a evropsky významné lokality.

2. Historie vojenských újezdů na území České republiky

První vojenská cvičiště na území dnešní České republiky vznikala poblíž kasáren či sídel vojenských posádek. Debakl v bitvě u Hradce Králové v roce 1866 s lépe vyzbrojenými i vycvičenými pruskými jednotkami a další válečné neúspěchy Rakouska v prusko – rakouské válce vedly ke snaze o modernizaci zbraní, techniky i výcviku habsburského vojska. Součástí modernizace bylo i vytvoření nového cvičiště, umožňující nácvik nejnovějších válečných postupů a situací. Armáda uvažovala o využití území u Litomyšle, Libochovic a Kopidlna, pro výcvik dělostřelectva si pronajala pozemky u Týnce nad Labem, Bukovan, Katusic a u Stráže pod Ralskem. Kvůli škodám a následnému placení náhrad se však střílelo pouze po žních. Výcvik se tehdy běžně prováděl na civilních pozemcích, které si armáda buď pronajímala, anebo hradila jen vzniklé škody.²⁰ Obyvatelstvo mělo současně povinnost poskytnout za pevně stanovené ceny prostory k ubytování vojska a jeho materiální zabezpečení.²¹

Pro umístění stabilního moderního cvičiště se zpočátku zdálo vhodné území kolem Bílých Poličan. Záměr však po čtyřech letech jednání ztroskotal kvůli majetkoprávním problémům i zjištěným nedostatkům ve velikosti území, protože jeho rozsah neumožňoval výcvik větších dělostřeleckých jednotek. Dalším v pořadí bylo území východně od Nových Benátek, které z části patřilo velice zadluženému Leopoldu Thunovi z Hohensteinu. Tak v roce 1904 vznikl vyvlastněním a odkupem pozemků první vojenský tábor v Čechách, Milovice – Mladá.²² Prostor poté v roce 1918 „zdedila“ Československá armáda a pokračovala v jeho využívání. Zajímavostí je, že krom dělostřelců a pěchoty zde probíhal i výcvik balónového vojska.²³

Prvorepublikoví představitelé nezapomněli na Velkou válku a brali na vědomí rychlý pokrok vojenské techniky i vzrůstající hrozbu ze strany svého německého souseda, a tak ve dvacátých a třicátých letech vznikaly další vojenské tábory (dělostřelecká střelnice

²⁰ ŘEHOUNEK, Jan. *Osudové okamžiky: Sto let vojenského výcvikového prostoru Milovice - Mladá*. 2. vyd. Nymburk: Jan Řehounek - Kaplanka, 2013, s. 5. ISBN 978-80-87523-05-6.

²¹ Tato právní norma není jen záležitostí habsburské monarchie (zákon č. 36/1879), ale dále pokračovala i v zákoníku československém, jako zákon č. 248/1920.

²² ŘEHOUNEK, Jan. *Osudové okamžiky: Sto let vojenského výcvikového prostoru Milovice - Mladá*, s. 5.

²³ Tamtéž, s. 37.

Brdy, vojenské tábory u Přáslavic²⁴ a u Vyškova²⁵ v Čechách, vojenský tábor u Malacek, Humenného a Leště na Slovensku). V listopadu 1935 došlo ke změně názvosloví, všechny vojenské tábory byly přejmenovány na výcvikové tábory (VT). Po nacistické okupaci byly tábory Milovice,²⁶ Jince (Brdy) a prostor u Vyškova zabrány německou armádou a znatelně rozšířeny (asi o 31 000 ha).²⁷ Pro výcvik jednotek SS vznikl na našem území zcela nový tábor na Benešovsku. O jeho zřízení bylo rozhodnuto už v roce 1941, ale kvůli náročnému přesunu téměř 25 000 lidí bylo vysídlení dokončeno až v dubnu 1944. Po válce byl zrušen a zanikl.²⁸

Konec druhé světové války neznamenal ani v nejmenším útlum dění ve vojenských výcvikových táborech (VVT), které se staly staronovým prvkem v organizaci armády. Krátce po válce byly obnoveny Mimoň, Jince, Dědice, Město Libavá, Přáslavice, Lešt', Turecký vrch, Plavecké Podhradí, Kuchyně, Smrekovice a Kamenice nad Cirochou.²⁹ Největší nárůst a rozlohu zaznamenaly právě na přelomu 40. a 50. let. Navíc začaly vznikat i další, nové vojenské výcvikové tábory, převážně na vyprázdněných a vysídlených příhraničních územích, která vyhovovala i po stránce strategické. Na základě vládních usnesení ze 17. 5. a 17. 9. 1946 vznikly k 15. říjnu první čtyři poválečné vojenské výcvikové tábory. Jednalo se o VVT Císařský les (v březnu 1947 přejmenován na VVT Město Kynžvart se sídlem velitelství v Pramenech), VVT u Českého Krumlova (od roku 1947 VVT Boletice, sídlo v Boletice), VVT u Bezdězu (VVT Mimoň, sídlo Kuří Vody) a VVT Moravský Beroun (VVT Libavá, sídlo Město Libavá).³⁰

Vše vycházelo z tehdejší sovětské strategie, podle které měli v těchto prostorách vojáci trávit většinu času výcvikem a v případě rozkazu okamžitě zahájit útok na západní

²⁴ Tábor měl být po konci 2. světové války zrušen a nahrazen táborem u Pradědu, ale nakonec se od úmyslu upustilo. Armáda se vrátila do původního prostoru u Přáslavic, tábor se však jmenoval VVT Moravský Beroun. Více viz podkapitola Vojenský újezd Libavá.

²⁵ Jména všech táborů se často měnila. Dnes se jedná o Vojenský újezd Březina, více viz stejnojmenná podkapitola.

²⁶ Před tažením do Afriky, na podzim roku 1940, zde např. známý E. Rommel soustředil a cvičil svoje jednotky. To svědčí o důležitosti a využívání českých VVT Němci.

²⁷ Vojenské výcvikové prostory Československé armády-Úvodní studie. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 39. ISBN 978-80-7278-578-0.

²⁸ LEZNAR, Marek. *Vysídlení vesnic na Vyškovsku 1939 – 1945.: Rozšiřování vyškovského vojenského prostoru*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, fakulta Filozofická, s. 82-83.

²⁹ BÍLEK, Jiří, LÁNÍK, Jaroslav a ŠACH, Jan. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: (květen 1945 - květen 1955)*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006. Historie Československé armády, 6. s. 41. ISBN 80-7278-377-7.

³⁰ Vojenské výcvikové prostory Československé armády-Úvodní studie. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*, s. 41.

Evropu. Vojenské újezdy jako správní jednotka a zvláště vyčleněná území pro potřeby obrany státu byly ve stávajících hranicích zřízeny na základě již citovaného zákona číslo 169/1949 Sb., o vojenských újezdech. Dříve existující vojenské tábory byly podle zákona taktéž prohlášeny vojenskými újezdy. Roku 1952 nastala další změna, vojenské výcvikové tábory (VVT) se přejmenovaly na vojenské výcvikové prostory (VVP).³¹

VVP Město Kynžvart s Újezdním úřadem Prameny (Kynžvart od roku 1947) fungoval pouze krátce a v roce 1954 byl zrušen, jelikož zde dostala přednost těžba uranové rudy. Nahradil ho nově vytvořený VVP Hradiště. Posledním zrušeným újezdem do roku 1989 se stal VVP Tisá (s Újezdním úřadem Panenská - Telnice), kde armáda z větší části ukončila činnost v roce 1957. Na území Československé republiky se tak ustálil počet vojenských výcvikových prostorů na čtrnácti. V Čechách se jich nacházelo osm.³²

Po invazi „spojeneckých“ vojsk Varšavské smlouvy přešla v říjnu 1968 do společného užívání VVP Libavá, Mimoň a Lešť. Československá lidová armáda (ČSLA) zde mohla cvičit jen 6 – 12 dnů v měsíci, zbytek si vyhradila „spojenecká vojska“. Mladou (Milovice) pak nemohla ČSLA využívat vůbec. Sovětská armáda využívala dle potřeby i VVP Jince.³³ V roce 1990 existovalo v České a Slovenské Federativní Republice (ČSFR) stále 14 vojenských výcvikových prostorů, které fungovaly na ploše 12 vojenských újezdů. Šlo o vojenské újezdy Hradiště (VVP Hradiště), Libavá (VVP Libavá), Brdy (VVP Jince), Ralsko (VVP Mimoň), Boletice (VVP Boletice), Dobrá Voda (VVP Dobrá Voda), Březina (VVP Dědice), Mladá (VVP Mladá - Milovice) v Čechách a o vojenské újezdy Javorina (VVP Kežmarok), Lešť (VVP Lešť), Valaškovce (VVP Kamenica nad Cirochou, Záhorie (VVP Záhorie, do roku 1952 VVT Plavecké Podhradie), Záhorie (VVP Kuchyňa), Záhorie (VVP Turecký Vrch) na Slovensku. S pádem východního bloku, odchodem vojsk Varšavské smlouvy z našeho území a rozpadem Československa se počet újezdů pochopitelně změnil. Už roku 1991 došlo ke snížení počtu újezdů na území České republiky z původních osmi na současných pět. Byly zrušeny vojenské újezdy Ralsko,

³¹ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 281.

³² *Vojenské výcvikové prostory Československé armády-Úvodní studie*. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*, s. 44.

³³ *Tamtéž*, s. 48-51.

Dobrá Voda a Mladá. Tyto změny představovaly zmenšení rozlohy újezdů na území České republiky o 480 km².³⁴

Historii zbylých a armádou stále využívaných vojenských újezdů Hradiště, Libavá, Boletice, Březina se budeme věnovat v následujících podkapitolách. O historii brdského prostoru pak pojednává zbytek této práce. Aktuální dění kolem vojenských újezdů a rušení pátého vojenského újezdu v České republice, Brd, rozebírám v kapitole Budoucnost, rušení, optimalizace.

2.1 Vojenský újezd Hradiště

Vojenský újezd Hradiště nalezneme v nejzápadnější části České republiky, v Karlovarském kraji. Veřejnosti je znám i jako Doupov. Prostor je hornatý, na jeho území se nacházejí Doupovské hory, vzniklé třetihorní vulkanickou činností. Nejvyšším bodem je vrch Hradiště (934 m. n. m.). Vojenská výcviková zařízení se nacházejí v nadmořských výškách 400 – 800 metrů. Prostředí je z přírodovědného i ekologického hlediska velmi zachovalé a hodnotné. Vyskytuje se zde řada našich ohrožených zástupců fauny a flory. Dle údajů z 31. 12. 2005 má vojenský újezd Hradiště 615 obyvatel a s rozlohou 33 161 hektarů se jedná o největší armádní vojenský výcvikový prostor na území České republiky.³⁵ K výcviku je zde využíváno 17 015 ha a na hospodářské využití připadá 16 146 ha.³⁶ Újezdní úřad vojenského újezdu Hradiště sídlí mimo území újezdu, přímo v Karlových Varech, hlavním centru regionu.³⁷

Doupovsko, jako většina našeho pohraničí, bylo osídleno až do roku 1945 převážně Němci. V tomto kraji jich žilo i více jak 98%. Po druhé světové válce a odsunu německého obyvatelstva bylo území zabydlováno Čechy jen velmi pozvolna. Nepříliš úspěšné osídlování brzy vzalo zcela za své, mezi lety 1950 – 1954 byl kraj v souvislosti se vznikem vojenského prostoru opět téměř úplně vysídlen. Jeho hranice byly vytyčeny po dohodě s tehdejším Krajským národním výborem v Karlových Varech a vojenský prostor vznikl rozhodnutím předsednictva vlády ze dne 4. 3. 1953 se zpětnou platností k 1. únoru.

³⁴ Neznámý svět vojenských újezdů. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/neznamy-svet-vojenskych-ujezdu-974223.aspx>.

³⁵ *Využití vojenských újezdů*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - (OKP MO), 2012. ISBN 978-80-7278-586-5.

³⁶ *Optimalizace vojenských újezdů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP MO, 2012. ISBN 978-80-7278-576-6.

³⁷ Údaje o rozloze a počtu obyvatel u Hradiště i dalších újezdů jsou staršího data a nemusejí platit dlouho, viz kapitola Budoucnost, rušení a optimalizace.

Toto rozhodnutí postihlo katastrální území dnes už částečně nebo úplně zaniklých obcí Tureč, Radošov, Ždár, Doupov a Bražec. Při vyhlášení prostoru se v něm stále ještě nacházelo 65 obcí a osad a v nich namátkou více jak 10 kostelů, dva zámky, klášter a 87 hostinců a lázně. Vojáci ovšem na nic nečekali a začali s demolicemi téměř okamžitě po svém příchodu. Návnik bojové činnosti a zub času dokonaly zbytek. Možná jedinou v současnosti stojící historickou budovou v centrální části Doupovských hor je rodinná hrobka rodu Zedwitzů, dřívějších majitelů panství. Postavena byla nedaleko bývalého města Doupova v druhé polovině 19. století.³⁸

V současné době je Hradiště využíváno jako vševojskové cvičiště s největším taktickým prostorem. Je vhodné i k výcviku protivzdušné obrany. Na území újezdu se nachází součinnostní střelnice Ždár, střelnice bojových vozidel Mětikalov (dobudována v roce 1971 a v roce 1988 částečně upravena pro střelbu z tanků), protiletadlová střelnice a střelnice bojových vozidel Březina (v provozu od roku 1974, jako jediná v ČR umožňuje střelbu protiletadlových raketových kompletů s účinným dostřelem 5,5 km včetně systémů zavedených v armádách NATO), pěchotní střelnice Plešivec (od r. 1972), cvičiště řízení bojových vozidel Tureč a ženijní cvičiště Brodce.³⁹

2.2 Vojenský újezd Libavá

V severovýchodní části České republiky, v Olomouckém kraji, se nachází vojenský újezd Libavá. Jeho rozloha 32 724 ha z něj činí druhý největší újezd v ČR. Rozkládá se ve východní části Nízkého Jeseníku, která se nazývá Oderské vrchy. Nejvyšším vrcholem je Chlum se 706 metry, vojenská výcviková zařízení se nacházejí v 500 – 650 m. n. m. Jedná se o náš nejhustěji obydlený újezd, na jeho území se nacházejí sídla Heroltovice, Kozlov, Luboměř pod Strážnou, Slavkov a Město Libavá. Tam se také přímo na území újezdu nachází újezdní úřad. V prostoru žilo k 1. 1. 2006 1174 obyvatel.⁴⁰ Z celkové rozlohy slouží k výcviku vojsk 10 770 ha, na 21 954 hektarech potom hospodaří Vojenské lesy a statky České republiky.⁴¹

³⁸ *Vojenské újezdy Armády České republiky*, s. 180 – 187.

³⁹ *Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Hradiště*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006, s. 78 - 112. ISBN 80-7278-301-7.

⁴⁰ *Využití vojenských újezdů*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - (OKP MO), 2012. ISBN 978-80-7278-586-5.

⁴¹ *Optimalizace vojenských újezdů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP MO, 2012. ISBN 978-80-7278-576-6.

Obyvatelstvo Libavska bylo stejně jako v případě Hradiště zhruba z 98% německého původu. To se projevilo jak před druhou světovou válkou, podporou německých stran, tak i po válce, při odsunu. Kraj byl velmi chudý, lidé se živili převážně zemědělstvím, průmysl se zde rozvíjel velmi pomalu. V 18. a 19. stol. se zde dosáhla většího významu jen těžba břidlice.⁴² Vojáci využívali libavskou krajinu už dříve, ale k plnému obsazení armádou došlo až po druhé světové válce. Vláda Československé republiky jednala o zřízení vojenských výcvikových táborů v oblastech Císařský les, Český Krumlov, Bezděz a Praděd již 17. 9. 1946. Jako alternativa za Praděd byl vybrán právě prostor Moravský Beroun.⁴³

V souladu se zákonem 169/1949 Sb. a usneseními Československé vlády byl 15. 6. 1950 výnosem ministerstva vnitra od 1. 7. 1950⁴⁴ zřízen vojenský újezd Libavá. Výstavba jednotlivých výcvikových zařízení ale běžela již roku 1946, kdy padlo první rozhodnutí o zřízení vojenského výcvikového tábora. Do prostoru bylo začleněno celkem 24 osad a obcí, z nichž toho krom dodnes osídlených obcí mnoho nezbylo.

Postupně zde byly zřízeny např. pěchotní střelnice Smilov (1947), Daskabát (1957) a Velká Střelná, tanková střelnice Oderský vrch (1948), dělostřelecká střelnice Rudoltovice nebo letecká střelnice Nová Ves. V roce 1948 zde byla krátce po svém zřízení dislokována IV. rota silničního praporu ženijního pluku číslo 3, která byla posléze doplněna i o kategorii branců E – politicky nespolehlivé. Tímto způsobem byl od října do konce prosince 1950 utvořen 53. Pomocný technický prapor (PTP) Město Libavá v počtu 600 mužů. V roce 1952 bylo jeho velitelství přestěhováno do Rajhradu u Brna, kde zůstalo až do zrušení PTP v roce 1954.⁴⁵

V roce 1968, v souladu se smlouvou o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky,⁴⁶ přešel vojenský výcvikový prostor Libavá do společného užívání naší i sovětské armády. Prvních dvacet dnů měla prostor využívat armáda sovětská, zbývajících deset československá. Působením armády Sovětů zde vzniklo mnoho staveb a komplexů. Nejrozsáhlejší a nejvýznamnější z nich byly

⁴² GLONEK, Jiří. *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*. 1. vyd. Ostrava: Společnost přátel Poodří, 2007, s. 19. ISBN 978-80-254-0628-1.

⁴³ GLONEK, Jiří. *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*, s. 44.

⁴⁴ Na oficiálních stránkách újezdu je uvedeno datum založení 1. 6. 1950. I další data se drobně liší.

⁴⁵ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 281.

⁴⁶ Podepsána 16. října 1968.

raketová postavení Točka sever ve Staré Vodě, Točka jih u Zeleného kříže a Točka západ u Mrskles.⁴⁷ Ty sloužily od roku 1983 útvarům raketového vojska sovětské armády. Činnost těchto jednotek byla díky dohodám mezi USA a SSSR o odzbrojování ukončena v letech 1988 – 89. Sovětská vojska byla z prostoru Libavá definitivně stažena v roce 1991.⁴⁸

Dnes je Libavá vševojskové cvičiště s leteckou tankovou, dělostřeleckou, ženijní a pěší střelnicí, vodním cvičišťem, cvičišťem pro řízení bojových vozidel a cvičišťem s ostrou municí. Jedinečností tohoto vojenského újezdu jsou zařízení pro výzkumnou a zkušební činnost (tunel a pádová věž, speciální zařízení na pokusné dělostřelecké střelnici Smilov, a také prostor pro intenzivní výcvik letectva v součinnostní střelnici Velká Střelná (část Milovany).⁴⁹

2.3 Vojenský újezd Boletice

Další z vojenských újezdů, Boletice, najdeme v hornaté krajině nedaleko hranic, v okrese Český Krumlov a malebném Jihočeském kraji. Nejvyšším bodem újezdu je Lysá se 1228 m. n. m., výcviková zařízení najdeme o něco níže, v 700 – 1000 m. Z prostoru o rozloze 21 953 hektarů jich je využíváno k výcviku přibližně 8847. Osídlení je řídké, na samotách Olšina, Otice a Křišťanov a v sídlech Polná na Šumavě, Květušín, Třebovice a Boletice, kde je i sídlo újezdního úřadu, bylo hlášeno k 31. 12. 2005 jen 269 obyvatel. Na území újezdu se nachází například evropsky významné lokality Boletice a Polná, část újezdu tvoří chráněná krajinná oblast Šumava.⁵⁰

V roce 1910 zde podle sčítání lidu žilo v 56 obcích, 1 048 domech přibližně 6 660 obyvatel. Češi z tohoto počtu tvořili zhruba procento.⁵¹ Agrese nacistického Německa vyhnala nepočtené české obyvatelstvo z regionu v letech 1938 – 39, Němci byli následně vysídleni v roce 1945. Téměř vyliďněné území se hodilo tehdejší vládě ČSR, a tak 19. 5. 1947 vznikl vojenský výcvikový prostor Boletice, jako nástupce staršího výcvikového tábora Boletice a 1. 12. 1950 byl na základě 169/1949 Sb. vyhlášen vojenský újezd

⁴⁷ GLONEK, Jiří. *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*, s. 51.

⁴⁸ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 204 – 261.

⁴⁹ *Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Libavá*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006. s. 78 - 112. ISBN 80-7278-335-1.

⁵⁰ *Využití vojenských újezdů*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - (OKP MO), 2012. ISBN 978-80-7278-586-5.

⁵¹ Historie vojenského újezdu: Obec Boletice – Újezdní úřad vojenského újezdu Boletice. *Obec Boletice – Újezdní úřad vojenského újezdu Boletice* [online]. [cit. 2014-1-4]. Dostupné z: http://www.voujezd-boletice.cz/vismo/dokumenty2.asp?id=1025&id_org=715&p1=54.

Boletice. Vojenská posádka zde v 50. letech prováděla dlouhodobý intenzivní výcvik, kdy útvary i kvůli nedostatku ubytovacích kapacit přespávaly ve stanech. V 60. letech se zde prováděla převážně taktická cvičení. Další tři desetiletí byla ve znamení pokroku a modernizace výcvikových zařízení i ubytovacích zařízení.⁵² V současné době jsou Boletice využívány především jako cvičiště tankových, mechanizovaných a speciálních jednotek v hornatém a zalesněném terénu. Provádí se zde výcvik jednotek na vodním a ženiijním cvičišti, trénuje se na zahraniční mise. Někdy cvičiště využívají malé zahraniční jednotky i nevojenské složky a útvary jako Policie ČR, městská policie a Celní správa.⁵³

2.4 Vojenský újezd Březina

Území vojenského újezdu Březina leží v Jihomoravském kraji, okrese Vyškov. Stejnomené město je také centrem regionu a sídlem újezdního úřadu. Osídleno je zde pouze pět samot – hájenek, z nichž jsou pouze tři trvale obydlené. Újezd se nachází na území Dražanské vrchoviny, výcvik se realizuje ve výškách 450 – 550 m. n. m. a nejvyšším místem je 645 metrů vysoká bezejmenná kóta. S 2 992 hektary určených k výcviku a celkovou rozlohou 15 817 se jedná o nejmenší újezd na území ČR. Zároveň je ale v současnosti velmi důležitý, neboť zajišťuje výcvik žáků a posluchačů vojenských škol a je zde umístěn polygon⁵⁴ pro základní i zdokonalovací výcvik chemických specialistů Armády České republiky (Kamenná Chaloupka).⁵⁵

Výcvikový tábor Dědice, jak se vojenský újezd Březina dříve jmenoval, vznikl na základě schválení zákona č. 25 o vyvlastnění k účelům obrany státu dne 18. 4. 1935. Velitelství výcvikového tábora v Dědicích u Vyškova bylo zřízeno v listopadu.⁵⁶ Při vzniku tábora nebyla na rozdíl od ostatních výcvikových prostor vysídlena žádná osada ani obec. Kniha Vojenské újezdy České republiky uvádí, že celková ubytovací kapacita cvičiště měla dosáhnout 6000 vojáků a 600 koní. Prostor měl sloužit převážně jako dělostřelecká střelnice. V plánu byl ale i výcvik pěších a dalších jednotek dislokovaných na střední Moravě. Počítalo se například s výstavbou tankových remíz, garáží, parkovišť a

⁵² *Vojenské újezdy Armády České republiky*, s. 20 – 65.

⁵³ *Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Boletice*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2005, s. 78-112. ISBN 80-7278-269-X.

⁵⁴ Území pro zkoušky.

⁵⁵ *Využití vojenských újezdů*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - (OKP MO), 2012. ISBN 978-80-7278-586-5.

⁵⁶ LEZNAR, Marek. *Vysídlení vesnic na Vyškovsku 1939 – 1945.: Rozšiřování vyškovského vojenského prostoru*, s. 8.

polního letiště. Do roku 1939 se však mnoho nepostavilo. V roce 1938 zde probíhala intenzivní polní příprava k obraně republiky. Střílelo se z protitankových a protiletadlových zbraní, tanků, kanonů a kulometů prováděl se nácvik bombardování a další ostré střelby.

Po Mnichovské dohodě a následné okupaci našeho území převzal německý Wehrmacht nedostavěný výcvikový tábor Dědice, přejmenoval ho na Truppenübungsplatz Wischau a pokračoval v jeho dostavbě a využití. Prostor byl dvojnásobně rozšířen, v důsledku toho své domovy muselo opustit téměř 20 000 lidí z třiatřiceti obcí. V některých byli posléze ubytováni němečtí vojáci, na jiné byla směřována dělostřelecká palba. Němci ale jenom nebořili. V prostoru vznikly dělostřelecké pozorovatelný a pevnůstky, do dostavěných kasáren byly umístěny praporčické školy wehrmachtu pro velitele tanků a transportérů. Na hanáckém vrchu nedaleko Prostějoviček vyrostl památník k příležitosti „Vítězství německých vojsk u Stalingradu“. Po válce byl usnesením vlády z 18. 6. 1945 újezd vrácen do původních hranic z roku 1935. Do vysídlených a zničených vesnic se pomalu začali vracet obyvatelé. Na základě zákona 169/1949 Sb. vznikl z vojenského výcvikového prostoru Dědice vojenský újezd Březina, újezdní úřad zahájil správu 15. 11. 1952. Od roku 1950 sloužila Březina jako polní výcviková základna vojenského školství ve Vyškově. Prostor byl dále budován a přestavován. V roce 1993, po zrušení vojenského újezdu Ralsko, se sem přesunula část výzkumné a vývojové základny Armády ČR.⁵⁷

⁵⁷ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 118 – 153.

3. Historie vojenského újezdu Brdy

3.1 Brdská vrchovina

Brdská vrchovina je území táhnoucí se od Rokycan jihovýchodně na Hvožd'any a odtud na severovýchod až k Praze – Zbraslavi. Geomorfologicky náleží do Poberounské soustavy, patřící do České vysočiny.⁵⁸ Brdy můžeme rozdělit na několik geomorfologických podcelků. Město Příbram obklopuje na jihu a východu Příbramská pahorkatina. Mezi městy Jinci a Prahou se táhne úzký pás Hřebenů. Vlastní Brdy počínají Třemšínem a pokračují přes vrcholy Praha, Tok, Brda a Klobouček do údolí říčky Litavky, dále k Čenkovu a u Malého Chlumu navazují na Hřebený.⁵⁹ Vžilo se též neoficiální dělení, a sice na Hřebený, které odděluje údolí řeky Litavky od středních (= centrálních Brd). Silnice číslo 19 spojující Rožmitál pod Třemšínem a Plzeň potom odděluje třetí část, jižní nebo jihozápadní Brdy – Třemšínsko.⁶⁰

Střední Brdy zaujímají z geomorfologického hlediska velkou část Třemošenské a nemnoho Strašické vrchoviny. Charakteristický je pro ně především souvislý lesní porost. Okem turisty je tato část Brd jistě nejatraktivnější, nacházejí se zde největší hory brdského pohoří (8 z 10 osmistovek) včetně nejvyššího vrcholu Toku (865 m. n. m.). Velká část území je ale nepřístupná a patří Ministerstvu obrany ČR, které zde zřídilo vojenský újezd.

Brdské pohoří tvoří horniny, které vznikaly více než 500 milionů let. Z geologického hlediska patří do oblasti Barrandienu. Oblast středních Čech celkem třikrát zaplavilo moře. Stalo se tak ve starohorách (proterozoikum) a v prvohorách (kambrium a ordovik). V době, kdy moře ustoupilo, začala vznikat pohoří. Podloží tvoří na živiny velmi chudé půdy, nevhodné k obdělávání ani pro pastvu, které spolu s náročnými horskými podmínkami bránily většímu osídlení.⁶¹ Chudý brdský kraj však žil nerostným bohatstvím. Nacházely se zde železnorudné vrstvy, kolem Příbrami se těžilo zlato, stříbro, olovo i uran. Mirošovská kamenouhelná pánvička je dnes již vyčerpána.⁶²

⁵⁸ HEJL, Ivo. *Brdy*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1987, s. 10.

⁵⁹ ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech*. Rokycany: Agentura AM art, s.r.o, 2009, s. 10.

⁶⁰ Oficiální stránky obce Hvožd'any - Brdy. *Oficiální stránky Obce Hvožd'any* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.hvozdany.cz/turistika/brdy/>.

⁶¹ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 12-30.

⁶² KAFKA, Josef. *Brda a Podbrdí: Kafkův ilustrovaný průvodce po Čechách*. 3. vyd. Praha: Knihtiskárna Eduard Grégr a syn, 1925, s. 18.

Nejvyšší část vrchoviny se skládá z tvrdých a odolných křemenných kambrických pískovců a slepenců. V kambriu, zhruba před 542 miliony let, došlo k prudké evoluční explozi a v moři se objevilo velké množství bezobratlých živočichů.⁶³ To dokazují nálezy v okolí města Jince. V souvrství jineckém a paseckém bylo nalezeno mnoho zkamenělin, které dnes zdobí muzejní expozice. Na hoře Kočka byl v 70. letech 20. století učiněn nález nového členovce *Kodymirus vagans*. Známost paleontologickou lokalitou je lesní komplex Koničku. Hojně se v Brdech vyskytují i tzv. skládané skály a buližníkové kamýky.⁶⁴

Brdská vrchovina je velký a zajímavý celek, ať už z pohledu geomorfologického, přírodního, vojenského atd., ale není možné zabývat se jí v této práci komplexně v celé její velikosti a šíři. Proto se budeme nadále věnovat především území aktuálně rušeného VVP Jince, které je i tak velmi rozsáhlé. Od města Jince se hranice újezdu po Litavce táhne do Dominikálních Pasek, kde se levý břeh Litavky postupně vzdaluje od obcí Sádka, Drahlína a Obecnice. Kousek od vsi Láz se stáčí na Rožmitálsko, kde ubíhá přes Zalány, Nepomuk a Bukovou. Zde silnici č. 19 dojedeme přes Teslíny a Míšov do Borovna, kde se hranice zahýbá na sever. Vede nedaleko obcí Čičov, Trokavec, Štítov, Skořice, Mirošov a Dobřív a odtud na severovýchod silnicí 117 do Strašic. Přes Těně, Zaječov, Malou Visku, Neřežín, Mrtník, Podluhy, Felbabku, Křešín znovu do Jinců, kde se okruh uzavírá.

3.2 Osídlení vojenského újezdu Brdy

Následující kapitola pojednává o osídlení vytyčeného prostoru od pravěku až do zřízení dělostřelecké střelnice. Zmapovat alespoň stručně osídlení celého vojenského újezdu Brdy, není právě snadný úkol, navíc jej ztěžuje několik nepříznivých faktorů. Tím zásadním je nedostatečný archeologický výzkum. Troufám se říci, že ve sledované lokalitě chybí téměř zcela. Poznání minulosti kraje je nejproblematictější tedy především v pravěku, pro nějž je hlavním zdrojem informací právě archeologický materiál. Brdy navíc nebyly jako pohoří k osídlení moc vhodné, zvláště pak jejich centrální část. Větší hustota obyvatelstva se zde začala vyskytovat až ve středověku. Pro toto období již lze využít nejen hmotných, ale také písemných pramenů, jejichž počet v novověku dále roste.

Jak je patrné, jedná se o jednu z de facto málo probádaných oblastí, která možná ještě nevydala všechna svá tajemství. Tato situace vznikla díky vojenskému újezdu, jehož

⁶³ ŠPINAR, Zdeněk V. *Kniha o pravěku*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1988, s. 13.

⁶⁴ ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech*, s. 11.

území bylo dlouho dobu zcela nepřístupné a i dnes je zapotřebí povolení. Roli jistě hrají finance, náročnost výzkumu a jeho nejistý výsledek. Co se bude dít po odchodu vojáků z Brdské vrchoviny a zda se to pozitivně projeví na průzkumu území, zatím nelze odhadnout.

3.2.1 Pravěk

I přes výše zmiňovaný neutěšený stav archeologického výzkumu je však v Brdech „čeho se chytit“. Přímou na území vojenského újezdu zatím žádné pravěké sídlo objeveno nebylo, i když mezi Lázským a Pilským rybníkem, na vrchu Zavírka (720 m. n. m.) se nacházejí pozůstatky valů. Není však jasné, jestli jde skutečně o hradiště. Archeolog František Friedrich tu po Velké válce vykopal několik úlomků keramiky, kterou zařadil do halštatu. V rozsáhlé studii Lubora Smejtky *Vývoj osídlení Příbramska v mladším pravěku* a jeho vztah k přírodnímu prostředí patří Zavírka mezi „nedatovaná hradiště“. Objevily se ale i názory, že zde valy vznikly až v novověku, jako součást obory pro vysokou zvěř. Této verzi zase napovídá samotné jméno vrchu.⁶⁵ Co se nachází na vrchu Zavírce, se v nejbližší době asi nedozvíme, ale již od 19. století jsou známa hradiště v blízkém okolí vymezeného území. Z tohoto důvodu v této kapitole podíváme za hranice vojenského újezdu, do jeho sousedství. V centru naší pozornosti postupně stanou hradiště na Plešivci, Žďáru, Hradci a Třemšíně.

Pro začátek je třeba si uvědomit, že pohoří dříve představovala spíše hranici mezi územími, v případě Brd navíc hustě zalesněnou, s obtížným, hornatým terénem. Jednalo se tedy pro jakékoliv trvalejší osídlení o poměrně nevhodné místo. Patrně nejstarší doklad o pohybu prehistorického člověka v brdském prostoru je rohovecový ústěp z drobného čepelového jádra, který byl učiněn na Malém Plešivci. Nález je datován do období mezolitu. Další doklady z paleolitu a mezolitu prozatím nemáme, ale ústěp by mohl prozrazovat příležitostný pohyb pravěkých obyvatel a jejich aktivity v této lokalitě.⁶⁶ Nejbližší oblast, která byla v tomto období prokazatelně osídlena, bylo Berounsko, konkrétně známé Koněpruské jeskyně. Je tedy pravděpodobné, že právě odtud do severozápadní části brdské vrchoviny mohli dorazit první lovci a sběrači.⁶⁷

⁶⁵ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 48.

⁶⁶ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 185.

⁶⁷ SAKAŘ, Vladimír, SKLENÁŘ, Karel. *Nástin vývoje pravěkého osídlení Podbrdská*. In *Vlastivědný sborník Podbrdská 32-33*. Příbram: Okresní archiv, 1987, s. 7.

Kolonizace probíhala postupně již od mladší doby kamenné, z nejúrodnějších oblastí Čech byly pravděpodobně přes Berounsko po Litavce kolonizovány nížinné oblasti Hostomicka a Hořovicka. Dále mohli pravěcí lidé pokračovat přes Rokycansko až na Plzeňsko. Vlivem neolitické revoluce se tak osídlení postupně rozšířilo i v sousedství Plešivce, kde byly příhodné podmínky pro zakládání zemědělských osad a chov dobytka.⁶⁸

Na severozápadním úpatí středních Brd postupně v 6. a 5. tisíciletí před Kristem vznikala sídliště lidu s lineární keramikou (Bezdědice, Cerhovice, Lochovice, Neumětely, Osov, Praskolesy, Rpety) i následující kultury s keramikou vypichovanou (Hostomice, Libomyšl, Praskolesy, Tihava). Známa jsou i sídliště z období eneolitu (Kotopeky, Lochovice, Neumětely, Radouš, Želkovice). V době bronzové dosáhla oblast asi největšího rozkvětu. V halštatu totiž nejspíše většina hradišť v oblasti zanikla. V době železné se v Čechách objevili Keltové, ale Brdy stály na okraji jejich zájmu, nejbližší oppidum se nacházelo asi v Hrazanech u Sedlčan. V období stěhování národů v 5. a 6. století zůstalo celé území středních Brd zřejmě neosídleno. Až ve starší době hradištní (7. a 8. stol.) přišli na Hořovicko a Hostomicko Slované, o čemž svědčí osady u Praskoles, a Tihavy. V průběhu 9. až 11. stol. se zdejší osídlení postupně zahušťovalo a některá sídliště již vznikala v areálu pozdějších vrcholně středověkých vesnic a městeček.⁶⁹

Brdský „Olymp“ Plešivec

Určitě největší a nejnámější brdské hradiště vzniklo na Plešivci. Vrch, jenž nazval spisovatel Karel Sezima brdským Olympem, tvoří v kraji tak trochu pohanskou obdobu křesťanské Svaté Hory u Příbrami. Různých zkazek a pověstí se k němu vztahuje nepočítaně. I když Plešivec s nadmořskou výškou 654 metrů není žádnou velehorou, vypíná se jako osamělý strážce na severozápadním výběžku brdského masivu nad řekou Litavkou. Jeho strategická poloha s dobrým rozhledem po okolí (např. na západ, do prostoru vojenského újezdu) jej předurčila jako důležité místo už pro pravěké obyvatele.⁷⁰ Hoře dal jméno protáhlý tvar, pro který měla staročestina výraz plechý, nebo kamenná moře, která při pohledu z dálky vytváří dojem pleše.⁷¹

⁶⁸ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 179-180.

⁶⁹ Tamtéž, s. 198 – 199.

⁷⁰ Tamtéž, s. 180.

⁷¹ HAJŠMAN, Jan, VOGELTANZ, Jaroslav. *Tajemství brdských vrcholů I*. Plzeň: Starý most s.r.o., 2012, s. 108. ISBN 978-80-87338-24-7.

Není přesně jasné, kdy hradiště vzniklo, ani jak dlouho bylo užíváno. Dnes převládá názor, že ho vybudoval lid knovízské kultury v mladší nebo pozdní době bronzové, u nás 1000 př. Kristem. Je tu ovšem i možnost, že mohutně opevněné hradiště, střežící průchod do jižních Čech údolím Litavky, patřilo ve stejné době existující milavečské kultuře ovládající západní Čechy. I dnes nás při návštěvě na první pohled upoutají mohutné kamenné valy. Vnější opevnění je vhodně umístěno a využívá jako obranných prvků přirozené přírodní překážky. Nejrozsáhlejší z nich je Velká skála s Čertovou kazatelnou na západní straně. Část těchto přírodních útvarů je dnes bohužel narušena lomy. Hradiště, které zde bylo tímto důmyslným způsobem opevněno, bylo největší v Brdech a řadí se i k největším v Čechách. Areál se skládal ze dvou pásů hradeb a jeho celková rozloha byla více než 56 ha. Vnější opevnění se délkou blíží třem kilometrům a v jižním cípu bylo přerušeno branou. Místu se říká Stará vrata nebo Ve vratech. Dnes sem vede tzv. Eliščina cesta zbudovaná na konci 19. století, jejíž stavba však okolí rozrušila.⁷²

Podle archeologického výzkumu prováděného v roce 1985 byla původní hradba asi tři metry široká a zhruba 2,5 metru vysoká. Nejednalo se jen o nasypané valy, stála zde zdvojená dřevěná hradba bez příkopu, proložená dřevěnými rošty, svazujícími čelní palisádu se zadní stěnou. Meziprostor byl vyplněn kamením. Stopy po požáru potom ukazují na způsob zániku opevnění. Po vyhoření dřevěné konstrukce se hradba rozvalila a obnovena už nejspíše nebyla. Část snadno dostupného kamení si pak lidé roznesli na stavbu svých domů po okolí.⁷³

Pokud bylo pevnění jen jednofázové, je nepravděpodobné, že by existovalo nepřetržitě více než 600 let. Zlomky knovízské keramiky a některé bronzové depoty by v tom případě byly využívány jinak, než při běžném osídlení. Jednou z teorií je, že se zde mohlo nacházet skladiště kovoliticů a obchodníků, kteří se sem uchýlili, aby uchránili magii metalurgie a své know how před zraky ostatních lidí. Část svých výrobků zde ukrývali, ale je možné, že zakopané artefakty plnily i funkci obětí.⁷⁴

Vnitřní hradiště zaujímá téměř celé temeno kopce a prostor je valem dělen na dvě části. V nejvyšší poloze mělo být domnělé pohanské obětiště - kamenný stůl, který byl

⁷² ČÁKA, Jan. *Toulání po Brdech*, s. 128-132.

⁷³ SKLENÁŘ, Karel, SKLENÁŘOVÁ, Zuzana, SLABINA, Miloslav. *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2002, s. 303. ISBN 80-7277-115-9.

⁷⁴ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 180-190.

pravděpodobně rozmetán lomaři.⁷⁵ Níže, v severozápadní části hradiště se nachází centrum – akropole místo vážící se k pověstem o Fabiánovi, duchu Brd.⁷⁶

Nejzajímavější jsou však na Plešivci nálezy bronzových „pokladů“. Lidé si podivných hromad kamení všimli již dříve, ale do archeologické literatury vstoupilo plešivecké hradiště v roce 1836, kdy Kalina z Jäthensteinu jednoznačně píše o zdejších stopách opevnění. Co je ale zajímavější, zmiňuje se rovněž o velkém hromadném nálezu bronzových předmětů při stavbě lesní cesty v roce 1825 (či 1826) v místě zvaném Na Křížovatkách (někdy Na Křížatkách). Jedná se o nejznámější plešivecký nález, známý jako tzv. „jinecké bronzы“. Majitel hořovického panství Eugen z Vrbna daroval všech 32 předmětů Národnímu muzeu. „Jinecké bronzы“ stály na počátku objevů mnoha jednotlivých i hromadných nálezů, které byly z valné většiny dílem štěstí a náhody. Zvlášť příznivé období pro objevy bylo v 60. a 70. letech 19. století. K mimořádnému nálezu došlo roku 1866 těsně pod Velkou skálou, kde byly odkryty pozůstatky patrně metalurgického zařízení, snad slévačské pece, což je u nás nález velmi vzácný. Bohužel mnoho nálezů se ztratilo kvůli ziskuchtivosti či neznalosti. V lepším případě se torza a zbytky depotů⁷⁷ dostaly do muzejních sbírek bez okolností nálezů, mnohdy však nenávratně zmizely u soukromých sběratelů nebo neznámo kde. Nakládání s nálezy nejlépe přiblíží dobové svědectví, zaznamenané v Památkách archeologických a místopisných v roce 1881 hořovickým okresním hejtmánem a archeologem Mořicem Lüssnerem: „...*terak dříve mezi kamením na Plešivci mnoho bronzových věcí nalézáno bylo, které dávány dílem dětem za hračku, dílem prodány za babku kováři v Jincích. Od toho pak, kdokoli si jich míti přál, kupovaly se na váhu, a sice libra po 30 kr. Kterých kovář ten neprodal, těch spotřeboval v řemeslu.*“ O tom, že se lidé v tomto směru nepoučili, svědčí dnešní nájezdy hledačů s detektory kovů a nález depotů z mladší doby bronzové a laténské z roku 1999, který byl obratem prodán na burzu do zahraničí.⁷⁸

Žďár

„Hora Žďár, strmící na nejkrásnějším vykřídlení pohoří, ježto se prostírá od říčky Klabavky daleko k vchodu pode jménem hvozdu Třemošenských, vypíná se jako panovník

⁷⁵ JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska V.* Praha: Česká grafická unie, 1930, s. 44.

⁷⁶ ČÁKA, Jan. *Toulání po Brdech*, s. 130.

⁷⁷ Nález souboru předmětů, záměrně uložených do země, ať už z náboženských nebo ochranných důvodů.

⁷⁸ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 183-184.

čelo své kamenným kruhem ověncené nad okolní hory, zavírajíc s této strany řadu jich.“ zapsal si o Žďáru Jan Erazim Vocel v roce 1865.⁷⁹ Vrch nalezneme západně od středních Brd, asi 4 km od Rokycan. Jeho vrchol se nachází 629 m. n. m.

Opevněná plocha zaujímá 24 ha a skládá se z vnějšího a vnitřního hradiště s kamennými valy, využívající šikovně přírodní útvary a příkré skály. Vnější val je dnes nejlépe patrný na západě, jeho délka je 660 m. Na severní straně ho nebylo nikdy potřeba, protože hora je zde chráněna srázy a kamenným mořem. Vnitřní, mohutnější val o délce zhruba 240 m obepíná relativně malou, asi hektarovou akropoli. Ta leží na samotném vrcholku a tradičně se jí říká Zahrádka. Val zde dosahuje zevnitř výšky 2 až 3 metry a z vnějšku dokonce 8 až 10 m.⁸⁰ V západním úseku vnitřního opevnění se nachází brána, z jedné strany ohraničená přirozeným skalním výchozem, která zřejmě dobře posloužila ke vstupu i pravěkým obyvatelům. Prostor hradiště zaujímá i vodní pramen, který mohl sloužit jako zdroj pitné vody. Zkoumat zdejší hradiště začal páter Václav Krolmus, který jej navštívil v roce 1857. V roce 1865 si hradiště prošel profesor Jan Erazim Vocel a pořídil první kresby valů. O Žďár se zajímal i Josef Ladislav Píč, který zde v roce 1909 provedl první archeologický průzkum, ale během výkopů nenalezl „*ani jediného popeliště, ani jediného střepu*“. Hradiště zaměřilo v roce 1975 geodetické oddělení Archeologického ústavu v Praze, v 90. letech zde prováděl výzkum Milan Metlička ze Západočeského muzea v Plzni.⁸¹

S množstvím archeologických nálezů je to ovšem na Žďáru neslavné, zvláště v porovnání třeba s Plešivcem. Ojediné sondáže přinesly mizivé výsledky, a tak nám alespoň přibližné určení doby osídlení umožňuje pouze několik drobných nálezů, učiněných převážně náhodnou. Dnes archeologové žďárské hradiště řadí do pozdní doby bronzové, po přelom pozdního halštatu až časně doby laténské (zhruba 750 – 400 př. n. l.).⁸²

⁷⁹ HAJŠMAN, Jan, VOGELTANZ, Jaroslav. *Tajemství brdských vrcholů II*, s. 188.

⁸⁰ SKLENÁŘ, Karel, SKLENÁŘOVÁ, Zuzana, SLABINA, Miloslav. *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 256.

⁸¹ ŠTASTNÝ, Václav a kol. *Vrch Žďár u Rokycan*. Vydal Václav Štastný, 2006, s. 42-45.

⁸² HAJŠMAN, Jan, VOGELTANZ, Jaroslav. *Tajemství brdských vrcholů II*, s. 185.

Třemšín - Voltuš

Dalším vrchem, kde nalezneme pozůstatky pravěkého osídlení, je Třemšín v oblasti jihozápadních Brd, nedaleko města Rožmitálu pod Třemšínem. Zdejší pravěké hradiště, vystavěné kolem kóty 827 metrů nad mořem, bylo dvoudílné. Ke vstupu do předhradí sloužila pravděpodobně ulicová brána, nacházející se ve svahu na nejvzdálenějším okraji kamenitého valu. Zatím zde nebyl uskutečněn řádný archeologický výzkum a není k dispozici dokonce ani přesnější geodetické zaměření. Z tohoto důvodu nemůžeme s jistotou určit tvar, rozlohu ani přesné stáří hradiště. Můžeme jen odhadovat, že se zde pravěcí lidé usadili v pozdní době bronzové (jako na Plešivci) anebo možná až později, v době halštatsko-laténské. Průzkum pravěkého osídlení, zvláště plochy vnitřního hradiště zde navíc komplikují pozůstatky středověkého hradu, z něhož se dochovaly části hradeb, bašty, příkopu a mostu.⁸³

Jenže ani tyto ruiny se nevyhnuly pozdějším úpravám. Pověstmi a bájemi opředený vrch přitahoval lidskou pozornost i nadále. Když se stal roku 1793 pražským arcibiskupem Vilém Florentin kníže Salm-Salm, Rožmitálsko si velmi oblíbil. Snad nejvíce přitahoval jeho pozornost právě Třemšín. Postupem času zde nechal v duchu romantismu na přelomu 18. a 19. století upravit cesty i samotný vrchol. Porost byl z části vykácen, po procházkových chodničkách se dalo dojít k několika sroubeným altánům i na samý vrcholek hory. V místě, kde kdysi stála hradní věž, byla na kruhové podezdívce postavena pyramida z kmenů, zakončená vyhlídkovou plošinou. Tak vznikla jedna z nejstarších rozhleden v Čechách. V Rožmitále si oblíbený arcibiskup Salm vybudoval oázu klidu a odpočinku, ale při změnách bohužel nepřihlížel k zachování původního stavu památky. Tím tak jen zkomplikoval a ztížil případnou práci archeologů.⁸⁴ Přesto se průzkumu třemšínského hradiště věnovali například F. Beneš, Jan Erazim Vocel a Josef Ladislav Píč.⁸⁵ Arcibiskupovy úpravy dosáhly až na konec třemšínského hřebene, kde na vrchu Hengst⁸⁶ můžeme nalézt pozůstatky stejnojmenné tvrze nebo hrádku nejasného stáří i

⁸³ Voltuš – Třemšín. *Hornické muzeum Příbram* [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.muzeum-pribram.cz/cz/muzeum/pracoviste/archeologie/voltus/>.

⁸⁴ ČÁKA, Jan. *Toulání po Brdech*, s. 193-194.

⁸⁵ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 195.

⁸⁶ Někdy je uváděn český přepis Henšt nebo nepřesně Kobylí hlava, která se nachází o 2 km dále.

funkce. Snad šlo o strážní bod třemšínského hradu. V terénu jsou znatelné příkopy a valy, ovšem není jasné, do jaké míry jsou opět dílem Salmových úprav v 19. století.⁸⁷

Hradec

Hradiště Hradec najdeme na stejnojmenném vrchu, napravo od silnice z Dobříše do Hostomic, pouhých 9 km vzdušnou čarou od Plešivce. Terénní pozůstatky hradiště se nachází 623 metrů nad mořem v obtížném skalnatém terénu a s dobrým výhledem do krajiny. Z hlediska obrany se jedná o velmi vhodné místo. Hradiště zabírá asi 220 x 100 m, tedy výměru přibližně 1,7 hektaru.⁸⁸

Dnes do prostoru hradiště, zaujímající nepravidelný oválný tvar, vedou dvě lesní cesty, ovšem není jasné, zda byly využívány i v době funkčního opevnění nebo mají až pozdější původ. Na větší, hlavní část navazuje na severovýchodní straně druhá, daleko menší opevněná plocha, o rozloze asi jen 0,07 ha, už tradičně zvaná Zahrada. Ta zde představuje v podstatě zdvojené opevnění v místech nejsnazšího přístupu. Ze tří stran ji ohraničují kamenné valy s délkou kolem 30 metrů, na jihovýchodě val chybí, obranný prvek zde tvoří přírodní příkrý kamenitý sráz. Kdy byl vrchol kopce opevněn a z jakého důvodu není známo. Nebyl zde totiž proveden žádný archeologický výzkum, nalezeno bylo jen několik zlomků keramiky při povrchovém sběru archeologem Karlem Nováčkem. Opomenutí hradiště na Hradci archeology je o to překvapivější, že je známo již od 50. let 19. století, kdy se o něm poprvé ve svých zápiscích zmiňuje „selský archeolog“ páter Václav Krolmus.⁸⁹

Val, chránící hradiště od severu a západu měl ještě na konci 19. století, konkrétně v roce 1897, jak uváděl v Západních Čechách J. Otto, dosahovat 8 až 11 metrů šířky a až 5 metrů výšky. Není divu, že když lidé hradiště začali „znovu objevovat“, považovali je za dílo obrů. Dnes už zde však nějaké výrazné stopy nenajdeme, památka za poslední století citelně utrpěla, třeba když byl val díky dobré dostupnosti hradiště roztloukán na štěrk.⁹⁰

⁸⁷ WÜNSCH, Pavel. Třemšín & Hengst. *Brdské listy* [online]. 2009 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.brdskelisty.cz/historie-a-mistopis/tremsin-a-hengst.html>.

⁸⁸ SKLENÁŘ, Karel, SKLENÁŘOVÁ, Zuzana, SLABINA, Miloslav. *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 74.

⁸⁹ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 193-194.

⁹⁰ ČÁKA, Jan. *Toulání po Brdech*, s. 74.

3.2.2 Středověké památky a osídlení

Brdská krajina je krajem lesů, lidská ruka se na ní sice promítla, ale dodnes nedominuje a je potlačena. Oblast byla díky horším podnebným podmínkám kolonizována pozdě a řídko. Území dnešního vojenského újezdu bylo ve středověku hlubokým hvozdem, ve kterém se jen tu a tam nacházelo lidské sídlo. Kupříkladu v jižních Brdech je jedním z nejstarších osídlených míst okolí dnešního chrámu Povýšení svatého Kříže ve Starém Rožmitále. Nálezy keramiky jsou datovány do mladší doby hradištní, do 10. a 11. stol.⁹¹

V rámci systému přemyslovské hradské správy náležela v raném středověku většina severní části k tetínské kastelánii, část jižní zřejmě ke kamýcké, eventuálně božeňské. Správu území tak nejspíše vykonával hrad mimo vlastní Brdy. Na počátku vrcholného středověku zůstávaly zdejší hluboké pralesy většinou královskou državou.

V severní části Brd později vzniklo několik hradů v souvislosti se zajištěním důležité cesty z Plzně do Prahy. Nejstarším a snad i nejvýznamnějším byl hrad v Hořovicích, dnes zvaný Starý zámek. V době posledních Přemyslovců v oblasti vyrostly hrady jednodušších dispozic, převážně v majetku rodu Buziců. Po zániku hradu v Kamýku nad Vltavou získal Jan Lucemburský zpět původní královský statek v Dobříši.⁹² Kvůli výhodné poloze v blízkosti Prahy a při pasovské⁹³ cestě zde byl vystavěn královský hrad Dobříš (uváděn i Vargač). Nový hrad uprostřed rozsáhlých lesů se stal sídlem královského lovčího.⁹⁴ Postupem času lidé pronikali kvůli nedostatku prostoru i do zemědělsky méně výhodných vyšších poloh. Pro brdský kraj je specifická těžba železné rudy, díky které vzniklo jednoduchými hrady pečlivě zajištěné rožmberské panství v okolí Strašic.⁹⁵ Když odhlédneme od staveb vojenských ke stavbám církevním, zjistíme, že v oblasti Brd se kostely nacházejí, ale není mezi nimi žádný významnější, vystavěný v gotickém slohu.

Zbývá už jen odpovědět, odkud se vlastně vzal název Brdy? Má snad původ právě ve středověku. Nejstarší písemný doklad jména Brdy je z roku 1275 v latinském názvu „prouincia Podbridy“, jeden ze správních celků Českého království - Podbrdsko.

⁹¹ ČÁKA, Jan. *Toulání po Brdech*, s. 174.

⁹² CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 214, 223.

⁹³ Těž zlatá nebo prachatická stezka.

⁹⁴ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: (IV) Západní Čechy*. Praha: Svoboda, 1986, s. 59.

⁹⁵ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 229.

Slovanské slovo brdo obecně znamenalo protáhlý zalesněný vrch – hřbet, celá soustava takových kopců se pak nazývala brda, v novějším tvaru brdy.⁹⁶ Název může mít ještě starší původ, keltský výraz pro pohoří je brid. A do třetice, jádru brdských hor se říkalo Baštiny. Slovo baština znamenalo dříve buď společný obecní majetek, nebo divoký, pralesu podobný les. Co odpovídá Brdům, je jasné.⁹⁷

Pro úplnost musíme zmínit, že v Brdech se odehrála také bitva. Během husitských válek katolický pán Hanuš z Kolovrat několikrát napadl město Příbram. Odvetný protiútok příbramských se s nepřáteli srazil v údolí řeky Litavky, mezi Čeňkovem a Hluboší, v lese pod Komorskem. Kališníků bylo spolu s posilami, které vyslal Zmrzlík z Orlíka, 300 pěších a 18 mužů na koních, Hanušovy síly čítaly 104 jezdců. Příbramští v boji 8. září 1422 podlehli, ztratili 30 bojovníků, 16 urozených a 115 měšťanů padlo do zajetí. V místě bitvy se dnes říká V Zabítych.⁹⁸ Touto informací bych krátký exkurz uzavřel. Středověcí lidé svoje osídlení soustřeďovali spíše po obvodu dnešního vojenského cvičiště, kterému se práce primárně věnuje. Proto se v následujících podkapitolách podrobněji zaměříme jen na památky středověkého osídlení přímo na vlastním území dnešního vojenského výcvikového prostoru, výjimečně zabrousíme i do jeho těsného sousedství.

Dršťka, hrad tří jmen

Dršťka stávala na skupině příkrých buližnickových skal mezi Skořicemi a dnes už zaniklou vsí Kolvínem. Z nálezů střepů archeologové soudí, že hrad byl obýván od druhé poloviny 13. do první poloviny století 15. Kdo ho založil, není známo, ostatně není divu, za celou dobu jeho dvoustletého užívání se o hradu dochoval pouze jediný písemný záznam. Je možné, že vznikl z popudu některého člena rodu Buziců, kteří v této době kolonizovali okolní kraj. Pokud tomu tak bylo, původní jméno hradu znělo pravděpodobně Dršťka. Podle jazykovědců vzniklo jméno podle tvaru skal, připomínající žaludek skotu nebo ze staročeského „dřieštie“ – pojmenování pro řídké křoví. Později, v souvislosti s rodem z hradu Osvračína u Horšovského Týna získal hrad pojmenování Ronšperk. Jméno souvisí s rodovým erbem těchto pánů, na štítě nosili berana ve skoku - odtud Ronšperk (Ramsberg - Beraní vrch).

⁹⁶ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 88.

⁹⁷ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 13.

⁹⁸ WÜNSCH, Pavel. V Zabítych. *Brdské listy* [online]. 2009 [cit. 2014-04-16]. Dostupné z: <http://www.brdskelisty.cz/vojenstvi/v-zabitych.html>.

Rod získal v průběhu 14. století nějaké majetky na Rokycansku. Roku 1353 je syn Nechvala z Osvračína Dobrohost nazýván z Ronšperka na Dvorci. Dvorec byl hospodářský dvůr, později i hrádek nacházející na okraji Mirošova u silnice směrem na Dobřív. Není jasné, zda se přízvisko z Ronšperka vztahuje na Dvorec či na Dršťku. Je však jisté, že roku 1376, kdy vykonával Dobrohost patronátní právo (schvaloval faráře) ve Skořicích, byl již majitelem hradu Dršťka. V závěru 14. století hrad drželi jeho čtyři synové, Nechval, Sezema, Břeněk a Zdeněk. Za husitských válek bojovali bratři na katolické straně. V únoru 1421 bylo husity podle neověřených zpráv zničeno proboštství ostrovského kláštera v Teslínech. Při této akci bylo patrně zničeno i panství pánů z Ronšperka a zanikla ves Kolvín. Hrad Dršťka buď obléhán nebyl, nebo se ubránil, protože v roce 1427 měl posloužit křižákům jako jeden z opěrných bodů na Plzeňsku. Roku 1454 připadla Dršťka jako odúmrť po Břeňkovi z Ronšperka králi a stala se předmětem majetkových sporů. Další majitelé počínaje Oldřichem z Rakové a z Radyně hrad ponechali svému osudu. Dokonale se na něj zapomnělo, v r. 1545 ve výčtu rožmitálských majetků, kam připadl, není zmiňován. Kronikář Václav Hájek z Libočan při psaní Kroniky české už nevěděl, kde hrad ležel. Dršťku v hradu u Skořic „znovu nalezl“ romantický badatel F. A. Heber až v 19. století. August Sedláček navštívil zříceninu v roce 1883 a zmínil se, že se na Dršťku v okolí nikoho nedoptá, neboť se tu říká „U Hradu“ či „Losumberk“. Pojmenování vychází z němčiny (los-vyčnívající skalní útvar) a vzniklo pravděpodobně v 18. nebo 19. století s rozvojem hornictví a železářství na Mirošovsku.

Hrad stával na dvou skalních blocích, na vyšším byla postavena hlavní stavba, zděný věžovitý palác o ploše cca 10 x 10 metrů. Na druhé skále stála menší dřevěná stavba s podezdívkou, dostupná z malého nádvoří pouze po žebříku. Jejím úkolem bylo střežit přístup útočníků po podlouhlé skále a zbránit případnému ostřelování nechráněného nádvoří. Před linií skal se nacházelo hospodářské zázemí hradu několik dřevěných budov. Součástí hospodářství byl též rybník. Přírodní podmínky nedovolovaly pozdější rozšiřování. V době, kdy hrad plnil svou funkci, muselo být jeho okolí holé. Dnes je zarostlé lesem a křovisky a nalezneme zde jen malou část zdiva.⁹⁹ Dršťka patří nesporně mezi ty hrady, jejichž podoba je silně ovlivněna jedinečnou terénní konfigurací. Zdá se, že

⁹⁹ NOVOBILSKÝ, Milan, ROŽMBERSKÝ, Petr. *Hrad Dršťka u Skořic*. 2. vyd. Plzeň: P. Mikota, 2004. Zapomenuté hrady, tvrže a místa, 1. s. 1-16. ISBN 80-86596-58-3.

ji můžeme řadit k hradům se čtverhranným donjonem. Zároveň se jedná o jeden z mála našich zaniklých sídlištních komplexů, jejichž součástí byl i hrad.¹⁰⁰

Strašické hrady

Spojením strašické hrady pojmenoval August Sedláček zástavbu malých jednoduchých hrádků na Strašicku. Území bylo asi původně královským majetkem, ale schopný šlechtic Petr I. z Rožmberka jej získal pro sebe. Později zastával významný úřad na dvoře krále Jana Lucemburského a území dále rozšířil o zbirožské panství. V oblasti se zřejmě už tehdy těžila a zpracovávala železná ruda. Už v roce 1349 jsou Strašice uváděny jako hrad a městečko. Snad i kvůli zabezpečení panství se v okolí nacházelo několik hrádků se sídlem purkrabího přímo ve Strašicích. Rostoucí rožmberské panství, hospodářský i mocenský vzestup a budování „státu ve státě“ Jan Lucemburský toleroval, jeho syn Karel IV. už se však rozhodl zasáhnout. Královské vojsko vytáhlo na Strašicko v roce 1352 a vypálilo rožmberský Chlukov, Strašice i s hradem.¹⁰¹ Ve stejné době zanikl asi i hrad naproti mlýnu Melmatěji (nazývaný Vimberk) a hrad na Vydřiduchu. Obnoven byl patrně jen hrad ve Strašicích, který byl opuštěn po husitských válkách. Dnes na jeho místě stojí fara.

Vimberk stál na vojensky výhodné poloze v nejužším místě údolí, kudy vede přístupová cesta ke Strašicím. Nepřítomnost patrných zbytků zdíva naznačuje, že stavby na hradě byly převážně dřevěné. Dodnes je zachován příkop s valem. Mohl by být Chlukovem, zmiňovaným jako zničený hrad spolu se Strašicemi. Chlukovem by mohl být i hrad na Vydřiduchu u Svojkovic, který stál poblíž zemské cesty spojující Prahu s Plzní a německými zeměmi. Snad zanikl také v roce 1352. Do povědomí se vrch dostal hlavně v souvislosti s řáděním loupežníků v 16. a 17. století, od nichž získal vrch svůj název Vydřiduch. Zbytky hradu byly v nedávné době téměř zničeny lomem. Vesnice Kuškov je zmiňována v souvislosti s již známým Nechvalem z Osvračína, kterému byla králem do zástavy propůjčena spolu s Dobřívem a Hrádkem. V roce 1325 všechny vesnice vykoupil Petr I. z Rožmberka, který o ně měl zájem zřejmě kvůli těžbě železné rudy.¹⁰² I ves Kuškov, kde se snad také pevnostní objekt nacházel, může být do třetice oním tajemným

¹⁰⁰ DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. 3. vyd. Praha: Libri, 2009, s. 126. ISBN 978-80-7277-402-9.

¹⁰¹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 3. vyd. Praha: Argo, 1995, 6. s. 258-260. ISBN 80-85794-66-7.

¹⁰² NOVOBILSKÝ, Milan, ROŽMBERSKÝ, Petr. *Hrad Drštka u Skořic*, s. 1-16.

Chlukovem. Kronikářovou chybou mohl vzniknout zkomoleným zápisem jména Kuškov. O poloze vsi se vedou dohady, pravděpodobně se nacházela u pramenů Ledného potoka severovýchodně od Skořic. Po zásahu krále v roce 1352 už asi obnovena nebyla, v rožmberském urbáři v roce 1652 se o ní praví: „*neví se, kde bejvala, ani ve starém urbáři o ní více doloženo není.*“ Název lesní trati Kuškov patrně víceméně zachycuje její polohu i v dnešních mapách. V oblasti se nacházel snad i další hrad či ves na Lipovsku, nebo nepotvrzený, ale pravděpodobný hrad na Královce.¹⁰³ Poznání těchto středověkých sídel je problematické, protože historické zprávy o všech těchto hrádcích většinou mlčí a archeologický průzkum chybí.

Valdek v erbu kančí hlavy

„*Zamlklá zřícenina v horách Brdských, zakrytá se stran staletými kleny, duby a buky,*“ charakterizuje hrad Valdek III. díl Monografie Hořovicka a Berounska.¹⁰⁴ Jméno hrad dostal dle dobové módy německé, lze ho přeložit jako lesní roh, lesní kout nebo volněji lesní hrad.¹⁰⁵ Zamlklá zřícenina však byla kdysi pevným a významným hradem. Rozsáhlé území od Žebráka přes Komárov hluboko do Brd náleželo ve 12. století mocnému a politicky významnému rodu Buziců. Rod svůj původ odvozoval od Dětricha, syna Buzova, o němž se zmiňuje Kosmova kronika a kterého je zřejmě možné ztotožnit s legendárním Bivojem ze Starých pověstí českých. Dětrich, uváděný kronikáři i jako Jetřich nebo Dětríšek, přemohl divokou svini holýma rukama a ozdobil si její hlavou štít. Tím získal do svého erbu uťatou kančí hlavu. Rodovou zkazku i erb dále rozšířil po polovině 13. století Oldřich zvaný Zajíc, který dle zápisu z roku 1263 také poprvé použil predikát z Valdeka. Hrad již tedy musel existovat předtím. Oldřich Zajíc z Valdeka se stejně jako jeho předchůdci těšil přízni českého krále, spravoval královský hrad Loket a poté se stal dokonce purkrabím Pražského hradu.¹⁰⁶ Proto si rod mohl dovolit postavit na ochranu svého majetku dva významné hrady. Mladší, po roce 1280 vybudovaný Žebrák, ovládal důležitou komunikaci Praha-Plzeň-Norimberk. Starší a rozsáhlejší hrad Valdek, rodové sídlo Zajíců, stál při cestě z Hořovic do Příbrami. Mimo jiné založil i klášter Svatá

¹⁰³ ANDERLE, Jan, ŠVÁBEK, Vladimír. *Strážické hrady*. 2. vyd. Plzeň: P. Mikota, 2009.

Zapomenuté hrady, tvrze a místa, 16-40 s. ISBN 978-80-87170-09-0.

¹⁰⁴ JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska III*. Praha: Česká grafická unie, 1929, s. 9.

¹⁰⁵ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: (IV) Západní Čechy*, s. 375.

¹⁰⁶ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 132.

Dobrotivá v Zaječově, o němž bude řeč později. Je příznačné, že nejvíce kolonizoval brdské hvozdy a jejich podhůří právě rod se dvěma lesními zvířaty na štítě.

Nejslavnějším příslušníkem rodu Zajíců byl Oldřichův syn Vilém. Získal hodnost nejvyššího maršálka i titul královský podkomoří a v Dalimilově kronice je líčen jako hrdinný ochránce Českého království a poslední Přemyslovny Elišky. Po jeho smrti na tažení v Bavorsku jeho synové hrad prodali na počátku 40. let 14. století Běškovcům z Běškova. Roku 1346 byl hrad obléhán a dobyt Děpoltem z Rýzemberka, který měl s Běškovci neznámý spor. Poté byl Valdek opraven a dostal se do držení krále Václava IV., který jej propůjčil Janu z Lestkova. Hrad se poté střídal v rukou různých, spíše méně majetných majitelů. Posledním z významnějších vlastníků hradu byl rod Pešíků z Komárova. Jako pustý zámek je připomínán roku 1623, kdy byl při pobělohorských konfiskacích prodán hořovickému panství.¹⁰⁷

Hrad Valdek byl dvojdílné dispozice, před vlastním jádrem leželo předhradí, z kterého se žádné pozůstatky nedochovaly. Stavební podoba hradu prošla poměrně složitým vývojem, který není dodnes plně zpracován. Podrobněji popisuje vývoj jednotlivých fází hradu například kniha *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku - Západní Čechy*. Valdek je hrad bergfritového typu s obdélníkovým jádrem, které tvoří palác (nejstarší budova hradu) a útočištná věž (bergfrit). Není ale jasné, jestli zde věž stála od počátku existence hradu, některé teorie její vznik posouvají až do 15. století.¹⁰⁸

Svatá Dobrotivá

Kláster byl založen, jak již bylo řečeno, Oldřichem Zajícem z Valdeka roku 1262. *„Dle pověsti Oldřich ráno ještě odpočíval ve svých komnatách, když se mu zjevili dva muži ušlechtilé postavy i tváře a požádali ho, aby šel s nimi. Sotva se pan Zajíc ustrojil a vyrazil ven ze své ložnice, uchvátil oba návštěvníky i jeho mírný vánek a v mžiku je přenesl do lesnatého údolí. Když se Oldřich z Valdeka probral, zjistil, že je stále na svém panství. Místu, kde nyní stál, říkali lidé Ostrov, protože ho obtékaly potoky. Opodál uviděl stát své dva společníky, kteří ho sem dovedli se ženou nebeské krásy, samotnou Pannou Marií. Ta mu sdělila, že je vůlí její i jejího syna, aby na tomto místě vystavěl kostel a klášter pro její služebníky.“* Podnětem ke stavbě měla být i oslava vítězství Přemysla Otakara II. v bitvě u

¹⁰⁷ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: (IV) Západní Čechy*, s. 375-376.

¹⁰⁸ DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, s. 578-579.

Kressenbrunn nad Bélou IV., které se Zajíc účastnil. Ostrov se stal prvním klášteřem řádu sv. Augustina v Čechách.¹⁰⁹ Již následujícího roku byl na místě vysvěcen kostel za přítomnosti pražského biskupa Jana III. z Dražic. Zlaté časy klášteřa vyvrcholily roku 1327, kdy zde nechal děkan svatovítské katedrály, jmenovec a příbuzný zakladatele, Oldřich Zajíc uložit ostatky svaté Dobrotivé (Benigny), umučené roku 449. Klášteř měl nyní dvě patronky, Pannu Marii a svatou Dobrotivou a stal se cílem mnoha procesí. Za husitských válek byl klášteř s kostelem několikrát vypleněn. Malá klášteřní komunita zde přebývala až do roku 1552, kdy přesídlila do klášteřa sv. Tomáše v Praze. Původní gotickou podobu stavby Svaté Dobrotivé v 17. století barokizoval italský architekt Dominic Canvalle. Klášteř dnes opět spravují augustiniáni a najdeme ho v obci, která upomíná na jméno svého zakladatele - Zaječově.¹¹⁰

Teslínské proboštství

Nedaleko dnešního Hořejšího Padtr'ského rybníka na svahu Břízkovce se nacházejí lesem zarostlé trosky teslínského proboštství. Dnes už se jedná především o terénní nerovnosti, i když stále patrné. Kdy proboštství vzniklo, nevíme. V roce 1310 potvrdil papež Kliment V. bulou všechna práva Ostrovského klášteřa,¹¹¹ včetně držby nemovitých statků. O teslínském proboštství se v listině nemluví. První stopu o řádu benediktinů v Brdech podává Ostrovské nekrologium. V soupisu dobrodinců, kteří darovali mnichům peníze či území, se objevuje Protiva z Rožmitálu, „...jenž věnoval pozemky na vrchu Baštíně s jiným příslušenstvím za duši svoji a předkův i potomkův svých v Ostrově.“ Protože testament nabyt platnosti asi až po smrti zbožného šlechtice, o němž se zmiňují prameny naposledy v roce 1319, předpokládá se, že proboštství vzniklo někdy po tomto datu, v první polovině 14. století.¹¹² Pro podřízenost Ostrovskému klášteři u Davle bývá Teslín nazýván proboštstvím nebo cellou. Nejstarší zmínka o benediktinech v Baštíně (Teslíně) spadá do roku 1353 a další dokumenty zaznamenávají především sled zdejších proboštů. Z nich vynikl především Franěk, který byl zvolen i opatem Ostrovského klášteřa. Při tehdejších řídkém osídlení se nabízí myšlenka, že místo odlehlé místo v lesích bylo

¹⁰⁹ FRYŠ, Václav. *Podbrdské pověsti a příběhy*. České Budějovice: KOPP, 2013, s. 23-24. ISBN 978-80-7232-439-2.

¹¹⁰ ŠVANDRLÍK, Josef, HÁŠ, Jiří, FAIX, William. *Poutní místo Svatá Dobrotivá*. Praha: Onyx, 1999, 40 s. ISBN 80-85228-50-5.

¹¹¹ Jedná se o benediktinský klášteř Ostrov u Davle, ale i Svatá Dobrotivá byla ve svých počátcích nazývána Ostrovem.

¹¹² WÜNSCH, Pavel. Benediktinské proboštství v Baštíně. In: *Brdské listy* [online]. [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.brdskelisty.cz/historie-a-mistopis/benediktinske-probststvi-v-bastine.html>.

vybráno záměrně, aby se zde mniši mohli daleko od lidských sídel nerušeně věnovat zbožnému rozjímání. Krátkou historii kláštera uzavřely husitské války. V roce 1420 byl vypálen Ostrov a traduje se, že 8. února 1421 Žižkova vojska během pochodu z Tábora na západ Čech zničila i Teslíny.¹¹³

Z hospodářského zázemí proboštství zůstaly louky i pomístní název Teslín, což dokazuje dopis psaný Zdeňkem Lvem z Rožmitálu jeho synovi Adamovi na Blatnou v roce 1527, ve kterém mu doporučuje, aby: „*dal skliditi na Teslíně a na Záběhlí sena, což muože najviece.*“ Teslínská luka zůstala nadále v majetku benediktinů, kteří přesídlili do Svatého Jana pod Skalou. Majitelé vypláceli podskalskému klášteru jakési nájemné až do jeho zrušení v roce 1785.¹¹⁴

Ještě v roce 1890 stávala na místě kostela sv. Jana Křtitele, ústřední části celého proboštství, až 5 metrová část obvodového zdiva, což dokládá i zchovalá fotografie. Povrchový archeologický průzkum určil kostel jako jednolodní, o délce cca 41 metrů a šíři 15-18 m. K západnímu průčelí stavby byl připojen objekt obdélníkového půdorysu se zaoblenými rohy o rozměrech 10 x 12,5 m, oproti ruině kostela umístěn mírně asymetricky. V severním nároží areálu stál věžovitý čtvercový objekt o straně přes 8 metrů. Jednalo se snad o obytnou věž či zvonici. Poslední jednoznačně středověká stavba stála jihozápadním směrem 70 metrů od kostela. Šlo o dřevěnou stavbu s kamennou podezdívkou, nejspíše obytnou. Areál proboštství doplňovaly dva, možná až čtyři rybníčky.¹¹⁵ Dnes připomíná středověký klášter osada Teslíny, která vznikla později zhruba o 2 km jižněji.

3.2.3 Novověk v Brdech

Zpracování této části práce bylo velmi obtížné. Obsah předcházejících kapitol lze zjednodušeně shrnout do tvrzení, že jádro území nebylo v pravěku kolonizováno vůbec a ve středověku jen okrajově, ale co s novověkem? Narážíme zde na problém s dlouhým časovým rozsahem ve velké oblasti, kde se vyskytuje příliš mnoho stop lidské činnosti. Člověk začal od 16. století ovlivňovat Brdy se vzrůstající tendencí více než kdy předtím.

¹¹³ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 77-81.

¹¹⁴ WÜNSCH, Pavel. Benediktinské proboštství v Baštíně. In: *Brdské listy* [online]. [cit. 2014-04-17].

¹¹⁵ NOVÁČEK, Karel, PETR, Libor. Praepositura in solitudo: Ostrovská cella Baštiny (Teslín) a archeologie nejmenších řádových založení. In: *Archeologické rozhledy*. LXI. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2009, s. 285-302. ISSN 0323-1267.

Důvodem byla především těžba nerostných surovin. Už není možné opřít se jen o památky a díla lidských rukou jako v pravěku a středověku. Ne že by nevznikaly, naopak. Začaly se objevovat sklárny, hutě, hamry, strážní a lovecké boudy a osamocené hájovny, myslivny. Stály většinou do té doby, než v posledním století přišla vojenská správa, která je z valné většiny zlikvidovala. Další významné budovy se nacházejí i mimo vojenský prostor. Je více než jasné, že vše obsáhnout není možné. Nakonec jsem se rozhodl zmínit zde ve stručnosti historické správní celky středních Brd. Poté se zaměříme na několik řemesel, která určovala brdský ráz a po několik století zdejší obyvatele, i když velmi skromně, živila. Vystěhované vesnice, které se nacházely na území vojenského prostoru, jsou úmyslně vynechány a jejich historii bude věnována pozornost později.

Správní celky Středních Brd

Střední Brdy se v minulosti rozdělovaly na několik správních celků. Šlo o panství rožmitálské, hořovické, dobříšské, zbirožské, hlubošské, mirošovské, jinecké, na jihu zasahovalo spálenopoříčské. Nejlepší přehled poskytuje mapa z knihy Jana Čáky v příloze č. 5. Rozdělením území do jednotlivých majetků vyvstala potřeba vytyčení hranic. Ty se v Brdech vyznačovaly příkopy, náspy a kamennými patníky s vytesanými zkratkami panství. Některé z hranic jsou patrné i v současnosti. Ke značení se využívaly také stromy. Za dobrý mezník se považoval dub, snášející nepřízeň počasí celá staletí, využívaly se ale i další dřeviny. Na významných místech v terénu byly stromy pojmenovány a jejich názvy se leckdy dochovaly až do dnešních dnů. Jedním z příkladů je Bártův dub na trojmezí hořovického, zbirožského a dobříšského panství.

I přes systém značení ovšem díky nepřehlednosti v divokých lesích a absenci výraznějších bodů vznikla hlavně během 17. a 18. století mezi výše zmíněnými panstvími řada sporů. Soudili se téměř všichni se všemi, šlo nejen o území a vyznačení hranic jednotlivých celků, ale i o těžbu dřeva. Velká a dlouhá pře se strhla o území zvané Velká Baština, což byl pruh lesa přibližně 6 x 1,5 km nacházející se v centru Brd. Táhl se od severovýchodních svahů Koruny až na náhorní plošinu Toku a dále až ke Kloboučku. Ve středu území stávalo nejvýše položené stavení v Brdech, hájovna Carvánka. Zakreslená je už v mapě z roku 1747, po zřízení střelnice byla v roce 1931 zrušena. Ale zpátky ke sporu o Velkou Baštinu. O toto území se v 16. a 17. století soudili majitelé okolních panství Zbiroh, Hořovice a Dobříš. Nakonec spor vyhráli Hořovičtí, jimž tato enkláva uprostřed

dobříšského panství patřila až do zřízení střelnice.¹¹⁶ Teď už se ale pojďme ve vši stručnosti podívat na minulost jednotlivých panství, ze kterých armáda ukrajovala území ve svůj prospěch při zřizování vojenského újezdu.

Panství Hořovice

Severní část centrálních Brd spadala pod panství Hořovice. Ves je zde poprvé zmiňována jako majetek kladrubského kláštera r. 1115. Neznámo jak se dostala do držení bratrů Habarta a Neostupa, patrně předků pozdějších majitelů panství, pánů ze Žerotína. Asi již tehdy, v letech 1229 – 1243 stálo na ostrožně nad Červeným potokem opevněné sídlo. Na počátku 14. století Plichta ze Žerotína se synem Jarkem založil vedle staré vsi nové město, pro které převzali jméno Hořovice. Podle pověsti se zde narodil roku 1420 pozdější český král Jiří z Poděbrad. Za husitských válek byl hrad spolu s Valdekem, Žebrákem, Točnickem a Karlštejnem oporou královské moci v kraji. Po krátkém obléhání husity roku 1430 se však zdejší pán Zikmund Huler vzdal a přestoupil ke kališníkům. Poté se majitelé střídali až do počátku 16. století, kdy zdejší zboží získali páni z Řičan. Ti hrad přestavěli a vybudovali zde jednu z nejrozsáhlejších šlechtických knihoven v Čechách. Protože se Jan Litvín velmi aktivně účastnil stavovského povstání (1618-1620) a byl přítomen defenestraci na Pražském hradě, o panství záhy přišel. Roku 1626 ho nezískal nikdo jiný, než „z okna vyhozený“ Jaroslav Bořita z Martinic. Záhy k Hořovicím připojil také Komárov s výnosnými železárny. Na sklonku 17. stol. se panství dostalo do držení hrabat z Vrbna. Těm brzy přestal starý a mnohokrát přestavovaný objekt Starého zámku vyhovovat. Proto se rozhodli vystavět si zámek nový. První etapa stavby byla dokončena kolem roku 1709, další významné rozšíření proběhlo za Eugena Václava Vrbny. Zámek už tehdy získal půdorys písmene H. Rudolf z Vrbna velkostatek významně rozšířil, když roku 1806 připojil sousední panství jinecké. Další členové rodu Vrbnů nebyli tak dobrými hospodáři a Hořovice z finančních důvodů roku 1852 prodali hessenskému kurfiřtu Fridrichu Vilému I. Nový majitel určitě netušil, že po sjednocení německých států mu toho o mnoho více nezůstane.¹¹⁷ Hořovické panství, které výhodně získal, mělo v té době pět polí, která byla 80. letech 19. stol. zmenšením stávajících revírů rozšířena na osm. K Baštině, Neřežínu, Velcí, Podluhům a Malým Bezdědicům přibyla pole Hřebeny a

¹¹⁶ PERNÉGR, Václav. Hraniční spor o les Baština v Brdech. In: *VLS (Časopis vojenských lesů a statků ČR, s.p.)*, roč. VI/2, 2010, s. 12.

¹¹⁷ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: (IV) Západní Čechy*, s. 92-94.

enkláva Hořovická Baština,¹¹⁸ Malé Bezdědice na pravém břehu Litavky se rozdělili v polesí Plešivec a Komorsko.¹¹⁹ Vypuzený kurfiřt si na tomto písečku dál okázale hrál na mocného panovníka a marně doufal v návrat domů. Ani jeho potomci se s českým prostředím příliš nesžili. Posledním z nich byl Jindřich z Hanau-Schamburg, který panství nuceně opustil v roce 1945.¹²⁰

Panství Jince

Jince jsou poprvé připomínány ve 14. století a už tehdy žila ves železem. Nejstarším dokladem o zdejším železářství je privilegium vydané Václavem IV. v roce 1390 Mikulášovi z Radnic a Jakubovi ze Strašic. Podle něj mohli znovu zřídít jineckou huť zničenou špatnou správou předešlých majitelů a obnovit tamní železnorudné doly. Jince byly tehdy svobodnou osadou, ve vsi stávala tvrz. Na počátku 16. století zakoupili panství Pešíkové z Komárova, kteří ho připojili k panství hradu Valdeka. Pešíkové se časem zadlužili a Jince se střídaly v rukou zástavních držitelů. Někdy za třicetileté války zde byla postavena první vysoká pec, uváděna je v popisu panství k roku 1646. O dva roky později panství zakoupil Václav Vratislav z Mitrovic, hejtman Bechyňského kraje. Nový majitel nechal přestavět starou nevyhovující tvrz v pohodlnější zámek. Díky železářství, které zažívalo stálý vzestup, vzkvétalo celé panství. V polovině 18. století bylo v činnosti šest hamrů a dvě vysoké pece. I proto si mohli dovolit Vratislavové z Mitrovic v této době zámek v duchu pozdního baroka znovu přestavět a značně rozšířit. Začátkem 19. století získal jinecký velkostatek technicky vzdělaný šlechtic Rudolf Vrbna, majitel sousedních Hořovic. Roku 1810 Jince obohatila nová stavba, vysoká pec Barbora. Pronikavý technický rozvoj ve druhé polovině 19. stol. však znamenal konec zastaralého brdského železářství. Blízké hamry začaly jeden po druhém umlkat, Barbora¹²¹ vyhasla v roce 1874. To už ale Vrbnové na panství nevládli, odešli roku 1852 a jinecké zboží připojené k Hořovicím získal hessenský kurfiřt Fridrich Vilém.¹²²

¹¹⁸ Zvaná někdy též Velká Baština nebo Reserva.

¹¹⁹ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 118-119.

¹²⁰ ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*. Praha: Středočeské nakladatelství, 1988, s. 121.

¹²¹ Do objektu byla umístěna pila a to pec zachránilo. Dochovala se na rozdíl od podobných objektů v Čechách dodnes.

¹²² ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*, s. 75-84.

Panství Hluboš

Hlubošské panství sousedí na severovýchodě s Hořovicemi a Dobříší a do středních Brd zasahuje jen okrajově. Také toto území ovládal ve středověku rod Buziců. První písemná zmínka z roku 1355 je vztažena k pičínskému faráři, který měl v Hluboši nějaký majetek. Ve vsi se nacházela také tvrz. Během husitských válek se nedaleko Hluboše odehrála krvavá bitva.¹²³ Majitelé panství se rychle střídali, Hluboš vlastnil např. Petr Vamberský z Rohatec, Albert Vtelenský ze Vtelna nebo Václav Bechyně z Lažan. Pravděpodobně na stejném místě, kde se odehrála bitva husitská, byla roku 1611 rozprášena vojska pasovského biskupa Leopolda ustupující od Prahy. Po třicetileté válce vznikla i zde jako na mnoha jiných místech v Brdech na Litavce huť na tavení železa a několik hamrů, v nichž pracovali převážně němečtí osadníci. Nepříliš bohaté panství drželi od poloviny 17. století Račínové z Račina. Roku 1741 panství převzal Jan Antonín Hochberg z Hennersdorfu. On a jeho dědicové Hluboš zvelebili a přestavěli starou kamennou tvrz na barokní zámek. Do něj prý vedl i jakýsi zvláštní vodovod, jehož voda sloužila jako pohon unikátního hracího stroje, který si prý poslechl i císař František. Poslední Hochberg panství zadlužil a přes několik majitelů se roku 1872 dostalo do rukou Karla Oettigena-Wallersteina. Na Hluboši krátce pobýval a úřadoval v letech 1920 a 1921 prezident T. G. Masaryk. Velkostatek v roce 1925 od knížecího rodu koupil příbramský továrník Josef Kolařík, v současnosti ho spravují jeho potomci.¹²⁴

Panství Dobříš

V Dobříši stál ve středověku královský statek a později lovecký hrádek. Historickým mezníkem pro panství je rok 1630, kdy ho za 40 000 zlatých zakoupil pruský hrabě Bruno z Mansfeldu. Dnešní podobu získal zámek při přestavbě, která začala roku 1745 a trvala dvacet let. Potomci Bruna z Mansfeldu panství vlastnili až do roku 1775, kdy byla ještě za života dvou posledních mužských potomků uzavřena rodinná smlouva o spojení znaků i jmen Colloredů z Opočna a Mansfeldů z Dobříše. Se jménem Colloredo-Mansfeld je pak historie panství spojena až dodnes.¹²⁵ K Dobříši náležely dva revíry, Obecnice a Skelná Huť. Svě panství Colloredo-Mansfeldové ještě rozšířili po krachu krále

¹²³ Více v kapitole o středověkém osídlení.

¹²⁴ Kultura a volný čas. *Obec Hluboš oficiální stránky* [online]. [cit. 2014-04-30]. Dostupné z: <http://www.hlubos.eu/kultura-a-volny-cas/ds-2137/p1=2257>.

¹²⁵ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: (IV) Západní Čechy*, s. 60.

železnic Strousberga zakoupením velkostatku Zbiroh v roce 1879.¹²⁶ Mezi lety 1905-1906 se na panství stala událost, která poznamenala nejen Dobříšsko, ale i brdské lesy a potažmo Čechy a kus Evropy. Majitelé panství pěstovali cizokrajné rostlinstvo a chovali i některé živočichy a do Huťského rybníka nechali vypustit několik párů severoamerické ondatry pižmové, která se odtud za krátko rozšířila.¹²⁷

Rožmitálské panství

Na jihovýchodě sledované oblasti se rozkládalo panství Rožmitál. Od středověku je spojeno s pány z Rožmitálu, kteří odvozovali svůj původ od koho jiného než rodu Buziců. Zbožný šlechtic Sezima z Rožmitálu se v roce 1347 rozhodl darovat svoji polovinu rožmitálského hradu i statků arcibiskupství pražskému. Roku 1436 se arcibiskupská polovina dostala do držení Zmrzlíků ze Svojšína, od nichž ji za neznámých okolností získali zpět Lvové z Rožmitálu a znovu tak až do roku 1545 zcelili své panství. Rod se však velmi zadlužil a rožmitálské panství vykoupil Florian Gryspek z Gryspachu. Díky konfiskacím po Bílé hoře přišel rod téměř o veškerý majetek. Za této situace arcibiskup Arnošt Vojtěch hrabě z Harrachu požádal krále Ferdinanda II., aby mu dříve arcibiskupské statky byly opět vydány. Vyhověno mu bylo roku 1623 a od té doby vlastnilo pražské arcibiskupství rožmitálské zboží nepřetržitě až do roku 1948.¹²⁸ Vraťme se však zpět do 17. století. Třicetiletá válka znamenala pro celý brdský kraj obrovské materiální ztráty. Zánik vsí a velký úbytek obyvatel řešil pražský arcibiskup ještě v roce 1727. Na jeho výzvu přišli do kraje šumavští Němci, kteří při této poslední brdské kolonizaci založili vesnice Nepomuk a Zalány. Obdobně vznikla na jiném místě obec Záběhlá.¹²⁹

V panských lesích působil vynikající lesník Karel Gangloff, který prý při geometrickém mapování panství v první polovině 19. století zastihl i poslední neporušené zbytky původních pralesů. Podle vyprávění šlo o stromové velikány přes 56 m vysoké a kolem 2 až 3 metrů tlusté.¹³⁰ Rožmitálské lesy se dělily na devět polesí. Bor, Záběhlá, Nepomuk, Vranovice, Varta, Teslíny, Huťě, Roželov, Štěrbiná. Armádě z nich později

¹²⁶ ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech*, s. 60.

¹²⁷ DVOŘÁK, Otomar. *Za poklady brdských Hřebenů*. Praha: Regia, 2011, s. 127. ISBN 978-80-87531-05-01.

¹²⁸ Z historie. *Oficiální stránky Města Rožmitál pod Třemšínem* [online]. 2014, 18. 4. 2014 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://www.rozmitalptr.cz/hlavni-menu/z-historie/stredovek/>.

¹²⁹ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 63.

¹³⁰ ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech*, s. 48.

případlo šest.¹³¹ Kvůli péči o les ve stínu stromů postupně vznikaly lesní boudy, hájovny a myslivny. Nejzajímavější z nich je myslivna Borská. Byla postavena v roce 1908 na místě, kde se už od 18. století nacházela starší myslivna a několik dřevěných staveb. Vystavěna byla v tyrolském slohu a říkalo se jí také zámeček. Objekt byl natolik reprezentativní, že ho čas od času navštěvoval i arcibiskup se svými hosty. Ve věžičce byla domácí kaple a opodál se nacházely další hospodářské budovy, konírna, chlív a seník. Armáda architektonicky cennou myslivnu rozbořila v roce 1959. To už ale byly rožmitálské lesy kvůli střelnici zúženy především na oblast Třemšínska.¹³²

Panství Zbiroh

Téměř celou polovinu středních Brd tvořily lesy zbirožského panství. Samotný hrad Zbiroh byl zbudován při důležité stezce z Prahy do Bavor. Podle pověsti byl jeho zakladatelem Zbyňek Zajíc z Valdeka. První zmínka v pramenech se nachází v dokumentech plaského kláštera z roku 1230. Markrabě Karel (IV.) získal hrad do královského držení, ale jeho otec ho obratem prodal roku 1336 Petrovi z Rožmberka vlastnickému blízké Strašicko. Stoletou vládu Rožmberků dodnes připomíná růže ve zbirožském městském znaku. Za husitských válek se stal Zbiroh královským majetkem a byl zastavován různým majitelům. V polovině 15. století držel Zbirožsko Hanuš Kolovrat. Jeho syn stejného jména byl členem jednoty zelenohorské a bojoval proti králi Jiřímu z Poděbrad. V roce 1469 se na Zbirohu sešlo duchovenstvo a katolické panstvo a vyhlásilo nad králem Jiříkem klatbu. Když došly Hanušovi peníze utopené v neustálých bojích, panství prodal. Ladislav Popel z Lobkovic, jehož předci získali panství roku 1505, o něj za spiknutí proti Rudolfovi II. přišel. Začínající třicetiletá válka zavála na Zbiroh hosty nešťastné i nevídané. Po Bílé hoře zde byli vězněni účastníci stavovského odboje, roku 1639 tudy procházely švédské oddíly generála Banéra. Švédové plenili a vypalovali vsi i města po celých Brdech a nešetřili ani Zbiroh.

Vlastníkem velkostatku byla nadále královská komora, která ho čas od času zastavovala různým majitelům. V roce 1723 ho však vyplatila, protože dříví zdejších lesů potřebovaly příbramské státní doly. Panství bylo r. 1726 rozšířeno o Mirošov a celé ho spravoval horní úřad v Příbrami. Zbirožský velkostatek zakoupil v r. 1868 za 10 milionů

¹³¹ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 27-28.

¹³² ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 55-56.

zlatých pruský podnikatel Dr. Bethel Henry Strousberg.¹³³ I s Mirošovem se tehdy ve středních Brdech rozkládal na šesti rozsáhlých polesích: Padrti, Kolvíně, Dobřívi, Třech Trubkách, Těních a Svaté Dobrotivé.¹³⁴

Král železnic, jak se Strousbergovi přezdívalo, měl v plánu vytvořit zde velkou železářskou oblast, která by prosperovala díky bohatým lesům, zásobám černého uhlí a železné rudy. Věřil nadsazenému odhadu, že mu zakoupené pozemky poskytnou 376 milionů centů železné rudy, a bohatá že je i mirošovská uhelná pánev. Pod zbirožské panství patřila v té době také železářská střediska ve Strašicích, Holoubkově a Františkově. Podnikatelovy velkolepé plány přilákaly mnoho pracovníků z okolí i z daleka. Brzy se začalo s novou výstavbou a modernizací. Stavěly se koksové vysoké pece, válcovny, slévárny a železniční tratě. Zvýšila se těžba dřeva, byly činěny pokusy o splavňování Padrt'ského potoka. Dřeva bylo tolik, že práci našlo mnoho povozníků z okolí. Lesy byly doslova drancovány. Pro sebe si Strousberg přebudoval zbirožský zámek, který během dvou let proměnil v přepychové sídlo. Přecenil ale své síly i kvalitu brdské železné rudy. Zadlužil se, a když v roce 1873 přišel krach na vídeňské burze, byl konec nevyhnutelný. Král železnic se ještě snažil mlžít a tajit skutečný stav věcí. Psal se rok 1875, když Strousberg odjel ujišťovat nespokojené věřitele do Moskvy, byl zatčen, uvězněn a obviněn z podvodů. Sen o českém Manchesteru trval pouhých 6 let. Strousbergovy podniky zkrachovaly a jeho majetek si rozebrali věřitelé. Na Zbirožsku se ocitly tisíce lidí bez práce. Ožebračené panství se zpustošenými lesy zakoupila v r. 1877 vídeňská Hypoteční banka a od ní ho o dva roky později získal majitel Dobříše Josef Colloredo-Mansfeld. Objekty železáren zkupovali jednotliví zájemci, největší část získal dřívější zaměstnanec pruského podnikatele Max Hopfengärtner. Vzpomínkou na odvážného podnikatele Strousberga zůstala na zbirožském zámku skleněná střecha krystalového sálu, který využil jako ateliér malíř Alfons Mucha mezi lety 1912-1928, když zde vytvářel monumentální Slovanskou epopej.¹³⁵

Colloredo-Mansfeldové se zbirožský statek i lesy snažili znovu zvelebit. Hned po jeho zakoupení vyvstala potřeba propojit lesní hospodářství se stávajícím panstvím dobříšským. Tak byla vybudována osmikilometrová horská silnička, s francouzským

¹³³ Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: (IV) Západní Čechy*, s. 402-405.

¹³⁴ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 26.

¹³⁵ ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*. Praha: Středočeské nakladatelství, 1988, s. 154-157.

názvem Aliance, lidově Aljanka. Druhou známou stavbou, kterou zde noví majitelé vystavěli, je lesní lovecký zámeček Tři Trubky. Pojmenování nebylo nové, již dříve se tak jmenovala nedaleká hájovna z roku 1862. Říkalo se jí také U Tří jelenů nebo Na Starém světě. Zámeček vznikl mezi lety 1888 až 1890 nedaleko soutoku Padrťského potoka s Třítrubeckým (Černým). Projekt v romantizujícím slohu vypracoval architekt italského původu Camillo Sitte a vlastní stavbu provedla vídeňská firma Ing. Kohl.¹³⁶ Interiér byl vyzdoben množstvím trofejí a maleb s loveckými výjevy. Okolí zámečku bylo upraveno jako přírodní park, ve kterém se dodnes dochovalo mnoho vzácných dřevin. Zámeček si udržel svůj reprezentační charakter i poté, co byl zakoupen armádou a Colloredo-Mansfeldové si odvezli většinu vybavení do Dobříše. Moderně vybavený objekt měl vlastní vodovod i malou vodní elektrárnu. Tři Trubky hostily návštěvy a lovce z řad vysokých armádních a státních činitelů během první republiky, okupace i komunismu. Během 40 let bujarých hostin a pitek komunistických prominentů byla stavba nevhodně a necitlivě upravena např. přístavbami a brizolitovou omítkou. Zámeček je dodnes využíván armádou.¹³⁷

Panství Mirošov

Mirošov se poprvé objevuje v souvislosti s pány z Ronšperka¹³⁸ a letopočtem 1366. Mezi lety 1550-1555 získal postupně celé rožmitálské panství, ke kterému v tu dobu Mirošov náležel, Florián Gryspek z Gryspachu. Protože zastával četné funkce u dvora, mohl si dovolit postavit na mirošovském panství zámeček. Za jeho vlády pravděpodobně vznikly kvůli zpracování železa Padrťské rybníky a také první huť na mirošovském panství. Písemně je doložena ale až roku 1598. Od Blažeje Gryspeka získali Mirošov Vratislavové z Mitrovic, kteří již drželi sousední Spálené Poříčí. Poslední mitrovický majitel Mirošova Jan Antonín si objednal v roce 1723 úpravy a výstavbu nového barokního zámku, který je dílem Jakuba Augustona. Kvůli nákladnému životu si Jan Antonín nového zámku příliš neužil a už roku 1726 ho byl nucen prodat. Nakonec ho za sumu 226 000 zlatých zakoupila císařská dvorská komora a spojila ho s panstvím zbirožským. Roku 1745 pracovalo na panství 7 hamrů (3 v Hrádku a 4 v Padrti) a 3 vysoké pece. Situaci v kraji změnila 50. a 60. léta 19. století, kdy byla po několika neúspěšných pokusech objevena slibná ložiska kamenného uhlí. První důl začal fungovat kolem roku

¹³⁶ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 98-99.

¹³⁷ HAJŠMAN, Jan, VOGELTANZ, Jaroslav. *Tajemství brdských vrcholů I*, s. 67.

¹³⁸ Viz hrad Držtka.

1857. I když panství vcelku rychle měnilo majitele, postup důlních prací nijak neutrpěl. Po krátkém působení (1868-1875) krále železnic Strousberga získal zbirožské panství dobříšský kníže Colloredo-Mansfeld. Doly vytvářely značný kapitál, a tak si Společnost mirošovského kamenouhelného těžářstva mohla dovolit v roce 1890 zámek i velkostatek Mirošov za 364 177 zlatých vykoupit. To už se ale blížil konec uhelné slávy. Těžba od roku 1884 klesala a o dvacet let později se zastavila úplně. Nadále zde fungovalo jen několik malých soukromých kutisek, poslední důl byl definitivně uzavřen roku 1947. Majitelé zámku se ve 20. století rychle střídali, před 2. světovou válkou patřil ministru Feierabendovi. Po jeho útěku do exilu byl zabaven Němci. Bydleli tu důstojníci z brdské střelnice a sloužil německým úřadům. Nedaleko Mirošova okupanti zřídili pracovní výchovný (kárný) tábor.¹³⁹ Dnes patří zámek znovu potomkům Dr. Feierabenda, kteří ho zpřístupnili veřejnosti.¹⁴⁰

Spálené Poříčí

Malý jižní cíp zaujímal panství Spálené Poříčí. Ves Poříčí je poprvé zmiňována v roce 1239. I tento kraj pod úpatím Brd kolonizovali příslušníci rozvětveného rodu Buziců. Větší rozvoj města nastal na počátku 17. století za Vratislavů z Mitrovic, kteří přestavěli v roce 1617 původní tvrz na renesanční zámek. V době třicetileté války bylo město vypáleno a od té doby nese přízvisko Spálené.¹⁴¹ V roce 1749 získala panství, k němuž patřilo krom městečka 16 vsí metropolitní kapitula sv. Víta v Praze. Podržela si ho až do roku 1948. Na zámku dnes sídlí Církevní střední odborná škola.¹⁴²

Brdy, kraj železný

Jak vyplynulo z historie jednotlivých panství, Brdy byly v minulosti především krajem železa. Vždyť si až do poloviny 19. století držely pozici nejvýznamnější železářské oblasti Čech. Těžba rud zde probíhala od pradávna, doloženou ji máme od středověku. Území mělo všechny dispozice stát se prosperující železářskou oblastí, vhodné vodní toky, rozsáhlé hluboké lesy poskytující dostatek dřeva i to nejdůležitější, naleziště železné rudy.

¹³⁹ JINDŘICH, Karel. *Mirošov: Brána do západních Brd*. Plzeň: vlastním nákladem, 2009.

¹⁴⁰ Historie. *Zámek Mirošov* [online]. [cit. 2014-04-30]. Dostupné z: <http://www.zamek-mirosov.cz/historie>.

¹⁴¹ Město Spálené Poříčí. *Oficiální stránky města Spálené Poříčí* [online]. 2013, 19. 4. [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.spaleneporici.cz/detail.php?ID=605>.

¹⁴² Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: (IV) Západní Čechy*, s. 315.

Kutiska se nacházela na mnoha místech v Brdech, zvláště zajímavá je Jedová hora, německy Giftberg. Nachází se na území vojenského újezdu a zlověstný název si prý vysloužila otravami dělníků, kteří se při zpracování železné rudy nadýchali exhalací z její příměsi, cinabaritu, rtuťové rudy dříve zvané rumělka. Ta se zde poté začala těžit jako vedlejší produkt, nejvíce za hraběte Vrbny v 18. století. V Čechách byla už jen další dvě ložiska, kde se rumělka, z níž se taval tekutý kov – rtuť, dolovala. Podle jedné z toponomastických teorií bylo nežádoucí na nebezpečí upozorňovat, a tak se místo Jedová prosazovalo pojmenování Dědova hora. Který název je skutečně původní, se však neví. Nepřímé důkazy nasvědčují tomu, že těžba železa zde probíhala již ve 13. nebo 14. století. Teorii podporuje i zpráva o výrobě železa v blízkém Komárově ze 13. století, ke kterému Jedová hora patřila. Zpracování železné rudy zde probíhalo v režii rodu Pešíků z Komárova až do roku 1602. O dvacet let později připadlo komárovské panství k Hořovicím. Práce se na Jedové hoře zastavily v roce 1870. Těžba se přestávala vyplácet a nastaly problémy s průsaky spodní vody. Památkou na naleziště jsou četné mineralogické vzorky uložené v muzejních sbírkách.¹⁴³

Vydolovanou železářskou rudu na potocích zpracovávaly železářské pece od drobných nejstarších typů až po ty vysoké, téměř u každé vesnice bušil nějaký hamr.¹⁴⁴ Lidé tu přesto žili v lesním objetí těžce a v chudobě, bohatla jen vrchnost a majitelé těchto provozoven. Velmi tvrdým řemeslem bylo též cvokařství - výroba malých i velkých hřebíků (cvočků). V Brdech se rozšířilo zásluhou hraběte Vrbny, který pozval v 18. století několik zručných výrobců hřebíků ze Saska a Bavor. Řemeslu se místní rychle přiučili a neobyčejně se rozmohlo na celém Podbrdsku. V malých, temných, špatně větraných dílničkách u svých chalup lidé pracovali od rána do soumraku. Museli se otáčet, výdělek byl i při maximální pílí nepatrný, tělo těžkou prací jen trpělo. Cvočkaři nejprve ve výhni rozžhavili železné pruty nebo silné dráty, a pak je na kovadlině, pod úder kladiva, s pomocí formy měnili ve cvočky. Těch bylo vícero druhů a lišily se tvarem, užitím, pojmenováním i cenou a z Brd se vyvážely také do zahraničí.¹⁴⁵ Slibný rozvoj skončil kolem roku 1840, výkupní cena hřebíků u překupníků se neustále snižovala a cvokaři třeli pořád větší bídu s nouzí. Jako centrum cvokařství prosluly Hostomice, kde neutěšená

¹⁴³ VELEBIL, Dalibor. Jedová hora (Dědova hora) u Neřežína. *Geologie, mineralogie, historie dolování* [online]. 2003, 25. května 2006 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.velebil.net/clanky/jedova-hora/>.

¹⁴⁴ Zachovalým hamrem se pyšní ves Dobřív.

¹⁴⁵ JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska IV*, s. 9.

situace vyvrcholila v roce 1866 rebelií. Řemeslo postupně upadalo a výrobu hřebíků definitivně přebraly továrny.¹⁴⁶

Krom železářství má své místo v brdské historii také sklářství. Z několika brdských skláren se zaměříme na ty spojené s rodinou Adlerů. V polovině 18. století hospodařili ve sklárně v dnešní Huti pod Třemšínem. Jejich podnikatelským záměrům pomohla přírodní katastrofa, silná vichřice způsobila na dobříšském panství velké polomy. Z obavy o přemnožení kůrovce pronajala vrchnost za velmi výhodných podmínek Tobiáši Matěji Adlerovi místo, kterému se dodnes říká Skelná Huť. Sklárna zde fungovala 34 let, až do vypršení smlouvy s vrchností v roce 1783. Poté se rodina přesunula na Šumavu.¹⁴⁷

Pryč už ale od dílen a jejich rozpálených výhni, táhlé provázky dýmu stoupaly i z lesů. Měli je na svědomí uhlíři, kteří vyráběli dřevěné uhlí pro věčně žhnoucí železářské pece. Pálení uhlí bylo zvláštním povoláním s pracovišti v odlehlých lesích, vyžadující fortel a zkušenosti. Poblíž místa, kde dřevorubci nakáceli dřevo, se upravil terén v kruhu asi 10 metrů. Do středu se zarazil kůl a kolem něho se kolmo vyrovnala pyramida z dřevěných polen. Bývala vysoká kolem tří metrů. Z jedné strany nechal uhlíř kanálek, kterým milíř zapálil. Nakonec se hromada pokryla zemí, drny a mechem, aby se omezil přívod vzduchu.¹⁴⁸ Zapálený milíř vyžadoval neustálou přítomnost, a tak si uhlíři stavěli chatrče, ve kterých v lesích nocovali. Pálení trvalo asi týden a zkušený uhlíř podle kouře poznal, jak na tom milíř je. Aby nebyli v lesích sami a mohli si u večerního ohně vyprávět děsivé příběhy, sdružovali se uhlíři do part. Daleko od svých rodin si na ohni vařili známou uhlířinu - omaštěné knedlíky s brambory.¹⁴⁹

S koncem železářství dohořely i poslední milíře. Vrcholu hospodářská konjunktura v Brdech dosáhla počátkem 19. století. V jeho druhé polovině nastal pronikavý technický rozvoj, který přinesl i nové technologie zpracování železa. Vznikly moderně vybavené podniky s vysokými pecemi na koks ve středočeském Kladně a Vítkovicích. Zastaralé brdské železářství zařízené na dřevěné uhlí se svými chudými ložisky železné rudy nebylo konkurenceschopné. Navíc se s rozvojem železnice otevřela cesta k dovozu železa ze zahraničí. Během několika desetiletí tak vyhasla většina brdských pecí, hamry bušily o

¹⁴⁶ JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VI*, s. 208.

¹⁴⁷ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 51.

¹⁴⁸ FRYŠ, Václav. *Podbrdské pověsti a příběhy*, s. 108.

¹⁴⁹ POUSTKA, Roman. O milířích. *Brdy – stránky milovníků brdských hvozdů* [online]. [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.brdy.org/content/view/160/30/>.

něco déle.¹⁵⁰ Úplně poslední milíře však hořely k potřebám wehrmachtu ještě za druhé světové války. Vypálili je uhlíři Tichý a Mráček. Vzpomínkou na zaniklé řemeslo jsou dnes stovky urovnaných placů po brdských lesích.¹⁵¹

Průmyslový rozvoj měl v Brdech i stinné stránky. Lesy byly kvůli obrovské spotřebě dřeva devastovány a drancovány, sklárny a hlavně železárny potřebovaly do nevyhasínajících výhní nesmírné množství dřevěného uhlí. Na Jinecku vydrancovali Vratislavové z Mitrovic už koncem 18. stol. své lesy tak, že následující majitelé, Vrbnové, vysazovali 300 tisíc sazenic ročně.¹⁵² V Brdech byly z listnatých stromů nejvíce zastoupeny buk, habr, dub, javor, jasan, z jehličnatých dřevin pak jedle, borovice a smrk.¹⁵³ Původní zdravé a odolné složení lesů bylo v průběhu let přeměněno na převážně smrkové monokultury. To přineslo závažné ekologické problémy v podobě rozsáhlých polomů a nájezdů hmyzích škůdců. Větší kalamity postihly centrální Brdy v letech 1839, 1850, 1855, 1868. V roce 1870 postihla Brdy ničivá vichřice, další přírodní katastrofy se udály např. v letech 1893, 1895, 1897 a 1898.¹⁵⁴ V lesním hospodářství nebo práci se dřevem nacházelo obživu mnoho lidí z celého kraje jako láterníci, sekáči, uhlíři, smolaři, dehtáři, řezbáři, formani a mnozí další.¹⁵⁵ Jak se lesy v rukou lidí měnily, postupně je opouštěli někdejší obyvatelé, především velké a střední šelmy. Poslední medvěd byl údajně uloven roku 1660, kočka divoká byla vyhubena v letech 1757-1859. Posledního vlka ubili lidé vidlemi v roce 1750. Vytratil se i tetřívka a jeho větší příbuzný tetřev hlušec, od jehož milostného volání dostala jméno nejvyšší brdská hora Tok.¹⁵⁶ Stíny hustého lesa neskrývaly jenom zvěř, ale svědčily i řemeslům nepoctivým. Brdské hvozdy nebývaly bezpečné a od nepaměti zde řádili pytláci, lupiči a loupežníci. Na smutné události upomínalo mnoho křížků podél lesních cest. Jedněmi z nejznámějších pytláků byli v 19. století „Kubáci“.¹⁵⁷

Ještě jsem nezmínil vodu, třetí důležitou složku železářského průmyslu. Kvůli dolům v Příbrami vznikla na území střelnice dvě vodní díla, rybníky Lázenský a Pílský.

¹⁵⁰ ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*, s. 80.

¹⁵¹ POUSTKA, Roman. O milířích. *Brdy – stránky milovníků brdských hvozdů* [online]. [cit. 2014-05-12].

¹⁵² JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska I*. Praha: Česká grafická unie, 1928, s. 120.

¹⁵³ HOFFMAN, Gustav. *Komorní železárny na Podbrdsku: Studie z dějin starého českého železářství*. Praha: Rozpravy NTM v Praze, 1968, s. 9.

¹⁵⁴ ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech*, s. 7.

¹⁵⁵ POUSTKA, Roman. O starých řemeslech. *Brdy – stránky milovníků brdských hvozdů* [online]. [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.brdy.org/content/view/223/30/>.

¹⁵⁶ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 171.

¹⁵⁷ FRYŠ, Václav. *Podbrdské pověsti a příběhy*, s. 111.

Prvně jmenovaný se začal stavět nad obcí Horní Láz v roce 1818. Sedm set a později tisíc dělníků zde pracovalo celých pět let. Když si dokončený rybník přijel roku 1822 prohlédnout arcivévoda František Karel, měl nést jeho jméno, ale název se neujal. Potřeba pro důlní provozy byla veliká, a tak započala na toku Pstruhového (dnes Bohutínské) potoka stavba druhého rybníka. Práce byla dokončena roku 1853 a rybník oficiálně pojmenován Žofínský po choti Františka Karla. Hráz však nebyla zdařilá a následujícího léta se protrhla. Když se v roce 1856 začal rybník znovu napouštět, hráz opět prosakovala, a tak byla raději jeho plánovaná kapacita snížena na polovinu. Pro potřeby železných hutí vniklo v Brdech mnoho vodních nádrží. Nejinak tomu bylo také u rybníku Octárna¹⁵⁸ nedaleko Obecnice. Na čas se všechny tři báňské rybníky staly oblíbeným cílem rekreatantů, ale ve druhé polovině 20. století změnily své poslání a staly se zdrojem pro příbramský vodovod.¹⁵⁹

Nejen rybníků, ale i krás brdské přírody si začali v 19. a 20. století všimnout první turisté. Za poznáváním vlasti putovali většinou pěšky. V Brdech nejvíce táhla romantické zřícenina hradu Valdeka. Navštívil ji Karel Jaromír Erben, Božena Němcová nebo Karel Hynek Mácha, kterému učarovala natolik, že sem zasadil dějiště svého nedokončeného románu *Kat*.¹⁶⁰ Vyčerpávající a nedostižný popis brdské turistiky podává VII. díl. Monografie *Hořovicka a Berounska Jindřicha Jůny*. Za první republiky se Brdy staly kolébkou skautského a tramského hnutí. Tramská ohniště tu skýtají jednu zajímavost. Když bylo plné, nečistilo se, ale navýšil se ochranný kruh. Ohniště tak stále rostlo do výšky. Proslavila se především Brdská zimní armáda generála Jerryho Packarda, jejíž členové dokázali v přírodě přežít i za těch nejhorších podmínek.¹⁶¹ Proslulou osadou, takřka posvátným místem, bylo nedávno zničené Zlaté dno.¹⁶² Než se turistika v Brdech stačila rozvinout, byla armádou omezena a posléze zcela zatřena.

¹⁵⁸ Krátce se zde vyráběl ocet.

¹⁵⁹ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 43-50.

¹⁶⁰ ČÁKA, Jan. *Toulání po Brdech*, s. 43.

¹⁶¹ DVOŘÁK, Otomar. *Za poklady brdských Hřebenů*, s. 61-62. .

¹⁶² Legendární brdský camp ZLATÉ DNO byl zničen!. In: *Tramský magazín* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: <http://www.tramsky-magazin.cz/blog/legendarni-brdsky-camp-zlate-dno-byl-znicen-213.html>.

4. Historie vojenského výcvikového prostoru Brdy

Kapitola vojenského újezdu Brdy se začala psát několik let po vzniku první republiky. Ještě než bylo území zabráno armádou, předložila skupina poslanců v roce 1920 sněmovně návrh na ochranu přírodních krás Brd a zřízení národního parku. Československá republika existovala jen krátce a musely se řešit naléhavější otázky, a tak byl návrh odložen. Projednán už ale nikdy nebyl, uvádí ve své knize Střední Brdy Jan Čáka.¹⁶³ Autor má na mysli nejspíše návrh člena Národního shromáždění „*Dra. Lukavského a soudruhů, aby byl zřízen "Národní park" (reservace) "Třemšín, - Kobylí Hlava - Teslín, Padrt'ská jezera" u Rožmitálu. Z ohledů historických, přírodovědeckých i turistických jest národním příkazem, aby územní rozloha mezi Třemšínem - Kobylí Hlavou - Teslínem - Padrt'skými jezery oplývající přírodními krásami, byla prohlášena za Národní park v tom smyslu, jak se s nimi setkáváme v cizině.*“¹⁶⁴ Brdy se sice na pořad jednání časem skutečně dostaly, ale úplně v jiné souvislosti.

Světová válka s sebou přinesla kromě utrpení a milionů zmařených lidských životů také modernizaci armády a značný technologický pokrok, což musela brát v potaz i rodící se armáda československá. Jedním z nových požadavků bylo zvýšení dostřelu dělostřelectva i jeho početního stavu. V porovnání stavu v Čechách před válkou (32 baterií) s polovinou třicátých let se stav dělostřelectva zvýšil více než dvojnásobně (80 baterií). Naše armáda byla před válkou vybavena staršími typy děl o ráži 8 až 10 cm a donosnosti nepřesahující 6 km. Pro výcvik obsluhy těchto zbraní ještě dostačovala stálá střelnice v Milovicích a provizorní plochy u Horažďovic, Kralovic a Labské Týnici. Se zaváděním nových vzorů se ráže začala pohybovat mezi 7,5 a 30,5 cm, přibýly pluky těžkých dělostřelců (ráže nad 15 cm) a průměrný dostřel vzrostl na 20 km. Navíc současné využívání prostorů pěchotou při ostrých střelbách nebylo z bezpečnostních důvodů možné. Vznikla tak nutnost vyhledání jiných, vhodnějších míst k výcviku. Na počátku dvacátých let se uvažovalo o využití ploch nedaleko Višňové u Dobříše nebo Ostrovce u Zbiroha, ale tato zamýšlená místa také postupně přestala vyhovovat rostoucím výcvikovým požadavkům dělostřelců. Vojenská správa se rozhodla, že na místo drahých a nevyhovujících provisorii bude hledat cvičiště stálé, plně vyhovující všem požadavkům.

¹⁶³ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 19.

¹⁶⁴ Národní shromáždění československého roku 1918- 1920, tisk 2242. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2242_00.htm.

Jednou z variant, která se zdála zpočátku výhodná, bylo rozšíření cvičiště v Milovicích. Projekt počítal se zvětšením o 2725 hektarů. Možnost měnit palebná postavení by se téměř nerozšířila a od projektu bylo nakonec upuštěno i kvůli blízkosti a odporu vesnic, jimž by zábor sebral mnoho orné půdy. V další vlně byly vytipovány prostory o daleko větších výměřích, v málo osídlených oblastech. Krom Brd jsou v Důvodové zprávě MNO k projektu dělostřelecké střelnice v Brdech zmiňovány oblasti u Křivoklátu, Přimdy, Písku, Vodňan, Jindřichova Hradce, Horažďovic, Dobříše, v okolí Máchova jezera (Bělá-Kuří Vody) a na Českomoravské vrchovině. Po detailním zkoumání zamýšlených oblastí byly postupně z různých důvodů vyřazovány. Roli hrála např. nedostatečná velikost, přírodní výjimečnosti, zemědělství, silniční síť nebo osídlení. Jako jediný vhodný a vyhovující prostor byly nakonec vyhodnoceny střední Brdy.¹⁶⁵

Terénní průzkum zvolené oblasti se za účasti zástupců Ministerstva národní obrany (MNO) a Zemského vojenského velitelství uskutečnil v tichosti v polovině roku 1924, další průzkumy následovaly. Postupem času začaly na veřejnost prosakovat první kusé zprávy o záměru zřídit v Brdech dělostřeleckou střelnici. Již v říjnu se začaly objevovat první protesty. Veřejnost se strachovala o zachování přírodních hodnot Brd – o rozlehlé lesy a svéráznou faunu a floru, obavy panovaly i okolo narušení jejich hydrologické funkce. Začal boj o Brdy. Ministerstvo národní obrany se stalo terčem kritiky za zdržování a poskytování rozporných informací.¹⁶⁶

Jedním z největších odpůrců zřízení střelnice v Brdech se stal hořovický spisovatel Karel Sezima. V listopadu zveřejnil první ze svých kritických článků, fejeton „Zadržte!“, kde mimo jiné psal: „*Brdy! Nádherný lesní komplex mnoha a mnoha mil, jedinečný nesmírný hvozd, souvislý, neroztrhaný holinami, nerozhlodaný a nerozrytý krtčínami lidskými, jakého není druhého v Čechách...*“¹⁶⁷ Veřejnost proto značně pobouřil původního drastický návrh MNO, které mělo v plánu krom tří cílových ploch přes centrální

¹⁶⁵ Důvodová zpráva MNO k projektu dělostřelecké střelnice v Brdech. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 60-78. ISBN 978-80-7278-578-0.

¹⁶⁶ MAKAJ, Tomáš. *Z historie strašických kasáren I.: 1934-1939*. Hostivice: Baron, 2012, s. 13. ISBN 978-80-869147-49-7.

¹⁶⁷ *Brdy, jejich krásy, poklady a význam*. Praha: Družstvo Máj, 1925, s. 5.

Brdy vykácat 23 kilometrů dlouhý a půl kilometru široký pás. Od návrhu bylo pod tlakem veřejnosti upuštěno.¹⁶⁸

Obce dotčené zamýšlenou dělostřeleckou střelnicí začaly sepisovat důvody proti jejímu zřízení. Projekt se nelíbil třeba zástupcům města Rokycan. To začalo roku 1916 s nákladnou stavbou vodovodu jímajícího vodu z třítrubecké oblasti, který měl být brzy dokončen.¹⁶⁹ Na nedělní dopoledne 26. října 1924 svolala Rada města Rokycan do tamní sokolovny velkou protestní schůzi. Rokycanští zaslali pozvánku i na Ministerstvo národní obrany, svůj odpor proti zřízení dělostřelecké střelnice v brdských lesích v ní zformulovali takto: „...budou ohroženy krásy brdského pohoří, utrpí turistika, řada dělníků lesních přijde o zaměstnání, zničen bude i vodovod města Rokycan (jež stál 12 milionů). Také zemědělské zájmy budou dotčeny častými povodněmi a stržemi vody, jež se bude z vykáčených lesů vylévat.“ Svůj odmítavý posudek ke zřízení střelnice zde prezentoval např. projektant rokycanského vodovodu J. V. Hráský.¹⁷⁰

28. listopadu přijel na Podbrdsko přesvědčovat obyvatele vojenský štáb. Šest automobilů s asi třiceti pány vyrazilo přes Svatou Dobrotivou do Obecnice, ke Třem Trubkám a přes Padrt' do Rokycan, kde jednali se zástupci města. Mezi členy štábu byl ministr obrany Udržal, náčelník generálního štábu Mittelhausser, generálové Weinerek, Kroutil, Syrový a další vysocí důstojníci, členové branných výborů atd.¹⁷¹ Postupně se uskutečnila i další jednání mezi představiteli státu a okolních obcí.

Mezi lety 1924 – 1925 se přesto proti záměrům MNO postavit v Brdech střelnici zvedla silná vlna protestů různých jednotlivců i organizací. Vycházely kritické novinové články, svolávaly se protestní schůze, vládě byly zasílány petice. Jednalo se například o Memorandum ministerstvu národní obrany z 10. 10. 1924, Memorandum rady města Rokycan ministerstvu národní obrany z 1. 11. 1924 nebo Na záchranu Brd svolané primátorem hlavního města Prahy 10. prosince 1924 na Staroměstské radnici. Významné

¹⁶⁸ Co předcházelo zřízení dělostřelecké střelnice v Brdech. *VHSB - Vojenské Historické Sdružení Brdy* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.vhsb.cz/clanky/co-predchazelo-zrizeni-delostrelecke-strelnice-v-brdech.xhtml>.

¹⁶⁹ ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech*, s. 104-106.

¹⁷⁰ Rokycany – Rada města zve zástupce MNO na schůzi, 22. října 1924. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 55. ISBN 978-80-7278-578-0.

¹⁷¹ SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: AO Strašice, č. fondu 76, Kronika obce Strašice 1923-1925, inv.č. 3. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ro/00076-obec-strasice-1923-1925>.

bylo Memorandum druhé třídy České akademie věd a umění o geologické, hydrologickém, geobotanickém a hygienickém významu Brd se zřetelem k projektu dělostřelecké střelnice. Protestoval také uznávaný botanik Karel Domin, který se bál vysoušení lesů, a některé organizace jako Umělecká beseda, ústředí Jednoty čs. lesnictva, či Klub čs. turistů.¹⁷² Za Brdy se postavili i představitelé kultury, osobnosti jako Eliška Krásnohorská, Alois Jirásek, Antal Stašek, Antonín Sova, Karel Václav Rais, Josef Holeček, Karel Matěj Čapek Chod.¹⁷³

Na jednání ministra Národní obrany Františka Udržala byla na konci dubna 1925 zaslána stížnost Rudolfem Vaníčkem za klub Brdských přátel prezidentské kanceláři. Udržal je v ní nazván „sedláko-kavalírem“ ve službách francouzského kapitálu.¹⁷⁴ Široké veřejnosti byly v knize klubu československých turistů „*Brdy – jejich krásy, poklady a význam*“ z roku 1925 předloženy jak literární práce J. Durycha (Zmije, Skořice), F. X. Svobody (O sličné myslivcové, Přepadení) a K. Sezimy (Zadržte!, Milíř) s brdskou tematikou, tak i odborné vědecké práce o hydrografii J. Krejčího, hydrologii Brd V. Lásky, geologii R. Ketnera, květeně a vegetaci Karla Cejpa a živočišstvu J. Štorkána.¹⁷⁵

Kvůli rozsáhlým protestům laické i odborné veřejnosti a jako reakci na memorandum České akademie věd a umění vydalo ministerstvo obrany v roce 1925 spis *Dělostřelecká střelnice v Brdech*. Zde byla zveřejněna řada odborných posudků: Přirozený režim a hospodářství vodní v Brdech se zřetelem k projektu střelnice (profesor ČVUT v Brně, Dr. J. Zavadil), Dobré zdání o projektu dělostřelecké střelnice v Brdech se stanoviska hydrologického (Čs. státní ústav hydrologický v Praze), Posudek o změnách hydrologických, které by nastaly následkem zřízení dělostřelecké střelnice v Brdech (profesor ČVUT v Praze, Dr. Ing. Antonín Klír), Posudek o projektu dělostřelecké střelnice v Brdech se stanoviska geologicko – hydrologického (profesor geologie a mineralogie ČVUT v Brně, člen České akademie věd a umění, Dr. Jaroslav J. Jahn), spis uzavíral Posudek obchodní a živnostenské komory v Plzni o projektu střelnice v Brdech. Cílem spisu bylo prokázat, že změny vzniklé vykáčením cílových ploch a střelbou budou minimální, jak pro vody povrchové, tak pro vody hlubinné. Také obavy o přírodu a

¹⁷² CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 249.

¹⁷³ ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*, s. 19.

¹⁷⁴ Praha – Stížnost na ministra NO F. Udržala, 29. dubna 1925. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 55. ISBN 978-80-7278-578-0.

¹⁷⁵ *Brdy, jejich krásy, poklady a význam*. Praha: Družstvo Máj, 1925.

hospodářství kraje vybudováním a provozem střelnice výrazněji neutrpí, na čemž se shodli všichni oslovení odborníci.¹⁷⁶ Posudek Obchodní a živnostenské komory, který vznikl při setkání zastánců i odpůrců střelnice v Plzni 20. února 1925 její zřízení podporuje a popisuje území takto: „*Brdy jsou chudým, nehostinným krajem bez komunikací a v místech, kde má být střelnice, bez osídlení. Je to kraj, v němž vlítí trvalejší hospodářský a kulturní život nepodařilo se ani odvážnému podnikateli Strousbergovi...Lid volá po každé příležitosti, jež umožní mu suchou skrývu chleba.*“¹⁷⁷ Z kronik obcí Strašice a Těně je patrné, že neutěšený stav si uvědomovali i zastupitelé obcí, kteří po vyslechnutí zástupců MNO nebyli proti zřízení střelnice. Naopak si od ní slibovali hospodářské oživení kraje a zřízení lokální dráhy. Situaci ve zjištěné společnosti potom nejlépe vystihuje závěr hydrologicko – geologického posudku Dr. Jaroslava J. Jahna.¹⁷⁸

V doprovodu nenáviděného ministra obrany Františka Udržala a generálního inspektora vojsk Josefa Svatopluka Machara navštívil 5. listopadu 1925 „žhavou“ brdskou půdu i prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Při návštěvě mimo jiné řekl: „*K obraně státu nutně potřebujeme vycvičeného vojska a k výcviku nemáme místa vhodnějšího. Krása Brd by nám nebyla nic platná, kdybychom ztratili svobodu.*“¹⁷⁹ Tím bylo zřízení střelnice de facto potvrzeno.

Vojenská správa zdůrazňovala, že krom Brd žádná jiná možnost neexistuje a zároveň, že se jedná o volbu ekonomicky nejvýhodnější. Cvičiště střelby na větší vzdálenosti v Čechách neexistovalo, jediné vyhovující bylo až u slovenských Malacek. Doprava jedné 15 cm a jedné 24 cm kanonové baterie z Čech do Malacek a zpět vyšla v roce 1924 na značnou sumu 210 000 Kč. Naopak silniční a železniční dostupnost brdského území byla dobrá, díky centrální poloze se plánovalo cvičiště dosahovat pochodem a dále tak snižovat dopravní náklady. Vhodný byl podle MNO též rozsáhlý různorodý terén, podobný českému pohraničí, umožňující nácvik rozličných taktických úloh. Velkou výhodou byl i nízký počet vlastníků a z toho plynoucí malá pozemková roztržitost.¹⁸⁰ Zákon o pozemkové reformě (záborový) potom dával státu možnost získat

¹⁷⁶ *Dělostřelecká střelnice v Brdech*. Praha: ministerstvo národní obrany, 1925.

¹⁷⁷ *Posudek Obchodní a živnostenské komory v Plzni o projektu střelnice v Brdech*. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1925, s. 4-5.

¹⁷⁸ Viz textové přílohy - JAHN, J. Jaroslav. *Posudek o projektu dělostřelecké střelnice v Brdech se stanoviska geologicko-hydrologického*. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1925, s. 87-88.

¹⁷⁹ MAKAJ, Tomáš. *Z historie strašických kasáren I.: 1934-1939*, s. 16-17.

¹⁸⁰ Historie od založení do roku 1938. *Brdy.net* [online]. [cit. 2014-03-25]. Dostupné z: http://brdy.net/pages/history_38.php.

lesní pozemky bez zatěžování státního rozpočtu. Náklady na zúrokování a amortizaci kupní ceny bylo možné hradit z výnosů lesního hospodářství. Nebyla potřeba zřizovat ani mnoho nových cest, z většiny dostačovaly ty stávající, které se případně upravily.¹⁸¹

4.1 Zřizování dělostřelecké střelnice

Zájmy vojenské správy a státu byly nakonec silnější než protest přírodovědců a milovníků přírody. 19. února 1926 projekt schválila ministerská rada. Ve smyslu zákona č. 125 Sb. ze 14. 7. 1927, o organizaci politické správy, byla zřízena dělostřelecká střelnice v Brdech.¹⁸² Zajímavé je, že ještě 8. března 1927 vyšla dle Strašické kroniky v brněnském časopisu Nový Lid zpráva, že dělostřelecká střelnice v Brdech z důvodu vysoké ceny pozemků nevznikne. Že střelnice v Brdech přece jen bude, otiskl časopis až 10. května.¹⁸³ I z toho je patrné, jaký zmatek ve zprávách kolem celého projektu panoval.

Území nově vznikající vojenské střelnice bylo potřeba nejprve vyměřit. Vojenský zeměpisný ústav začal s výměrou pozemků a tří zamýšlených cílových ploch ještě v létě 1927. Při vytyčování trigonometrické soustavy na území střelnice bylo zvoleno celkem 121 bodů. Zde posloužily továrenské věže a komíny, nové body byly vyznačeny rozhlednami, dřevěnými pyramidami nebo tyčemi. Jako jeden z bodů byl zvolen i Studený vrch u Hostomic, kde stojí dodnes kamenná věž z roku 1940, kdy došlo k zpřesňování soustavy.¹⁸⁴

Plocha pro vojenskou střelnici byla vykoupena od velkostatku hořovického (majitel Jindřich Schaumburg), zbirožského a dobříšského (Collredo-Mansfeld), hlubošského (Karel Wallerstein-Oettingen), rožmitálského (pražské arcibiskupství). Celková výměra vykoupené, převážně zalesněné půdy činila 20 387 hektarů a 39 arů. Pozemky střelnice leží v obvodu čtyř politických okresů: Hořovic, Blatné, Příbrami a Rokycan a katastrálním území třiceti obcí. *„Obvodem střelnice obklopena jest jediná obec Kolvín, mimo tuto obec není v obvodu vsi ani samoty obydlené, nepočítajíc do toho ovšem hájovny a myslivny podřízené lesnímu ředitelství. Vzdálenost krajních bodů od západu (Mirošov) k východu*

¹⁸¹ Důvodová zpráva MNO k projektu dělostřelecké střelnice v Brdech. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*, s. 60-78. ISBN 978-80-7278-578-0.

¹⁸² *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 89.

¹⁸³ SOA v Plzni, SOKA Rokycany, fond: MNV Strašice, č. fondu 159, Kronika obce Strašice 1926-1948, inv.č. 136. Dostupné z: http://www.portafontium.cz/iipimage/30760226/soap-ro_00159_obec-strasice-1926-1948.

¹⁸⁴ MAKAJ, Tomáš. *Z historie strašických kasáren I.: 1934-1939*, s. 16-17.

(U Dominikálních Pasek) činí 23,6 km délky, a od severu (U Těň) k jihu (u Vranovické myslivny) pak 12,8 km šířky,“ dočteme se v Monografii Hořovicka a Berounska VII.¹⁸⁵

Nejrozsáhlejší díl pocházel z velkostatku Zbiroh 8654,98 ha (za cenu 2700 Kč hektar), Hořovice přišly o 4 510,39 ha (3435 Kč ha), Dobříš o 3 696,69 ha, Rožmitál postoupil 3 252,28 ha (1961 Kč ha) a Hluboš 562,16 hektarů. Majitel panství Dobříš si navíc vymínil možnost vytěžení 230 000 plnometrů¹⁸⁶ dřeva v průběhu šesti let. Nakonec mu byla doba po snížení závazku prodloužena na deset let a celkem bylo vytěženo 227 000 plm dřeva.¹⁸⁷ Změny pocítili jako první lesní dělníci. Při předávání majetků zbirožského velkostatku práce v lese ustaly a dělníci přišli o práci. Několikrát tedy intervenovali u ministra obrany, aby se předávání majetků a statků uspíšilo.¹⁸⁸

K 15. lednu 1928 byly všechny pozemky vykoupeny vojenskou správou. Krom Vojenského zeměpisného ústavu, který pokračoval ve výměrách, přišlo na počátku května do Strašic asi devadesát vojáků kombinované pracovní roty, kteří začali pracovat na silnici zvané „Alianka“. Současně s nimi dorazilo kolem 60 mužů telegrafního pluku s úkolem zřídit telefonní linku od Jinců ke Strašicím. Na stavbě silnice pomáhali i civilní občané, telefon měli na starosti pouze vojáci. Kronikář obce Strašice k ubytování vojáků poznamenal: *„Vojsko bydlilo dost nehygienicky na „zámečku“, leželi na slavnících, po zemi v malých světnicích, a na kavalcích ve 2 patrech velmi hustě, a postiženi také všichni chřipkou.“* V červenci se konečně dostaly do pohotovosti pily a sekery a začalo se s vykloučením první cílové plochy - Jordánu. Protože generalita nebyla spokojená s tempem kácení, byli místní lesní dělníci posíleni dřevorubci ze Slovenska, Podkarpatské Rusi a šumavskými Němci. Pracovalo zde cca 500 mužů. Dělníkům ze Slovenska postavila lesní správa nedaleko výkonu práce dvě velké dřevěné boudy, Rusíni si postavili tři koliby. Vykácená dopadová plocha měla mít v první etapě 464 ha. Počítalo se s tím, že 1. července 1929 zazní na střelnici první výstřely. Práce 15. prosince kvůli tuhé zimě ustaly, mnoho sněhu zbrzdilo odvoz dřeva z dopadových ploch.¹⁸⁹

¹⁸⁵ JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VII*, s. 49.

¹⁸⁶ PLM – plinometr palivového dřeva, je základní jednotkou dříví, představuje 1m³ zcela zaplněný dřevní hmotou.

¹⁸⁷ ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech*, s. 179.

¹⁸⁸ SOA v Plzni, SOKA Rokycany, fond: AO Dobřív, č. fondu 23, Kronika obce Dobřív 1923-1928, inv.č. 22. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ro/00023-obec-dobriv-1923-1928>.

¹⁸⁹ SOA v Plzni, SOKA Rokycany, fond: MNV Strašice, č. fondu 159, Kronika obce Strašice 1926-1948, inv.č. 136.

Mezitím bylo v Jincích k 1. 4. 1928 zřízeno velitelství vojenského dělostřeleckého cvičiště a ředitelství vojenských lesních podniků. Vojenské lesní podniky se po opravách a rekonstrukci 24. 11. 1928 přesídlily do Starého zámku v Hořovicích, kde sídlí doposud. Koncem roku 1929 začala v Jincích výstavba rozsáhlých kasáren.¹⁹⁰ Jak je z textu patrné, v oblasti se horečně budovalo, ale roku 1929 dělostřelecké kanony v Brdech ještě mlčely.

4.2 Od prvních střelb k okupaci

Následujícího roku se již dělostřelci dočkali. První střely dopadly na jordánskou plochu 19. května 1930. K příležitosti této události kronikář obce Těně zapsal: „*K této události přišlo a sjelo se mnoho diváků a hostí i z dalekého okolí a to k hlavní pozorovatelně na návrší V kopaninách.*“¹⁹¹ První střelu vypálil plukovník Hořejší z 2. dělostřeleckého pluku z Plzně. O týden později navštívil Brdy Tomáš Garrigue Masaryk. Přespal na zámečku Tři Trubky a druhý den, 27. května, v dešti a mlze navštívil brdskou dělostřeleckou střelnici. Projel Strašicemi a v doprovodu ministra Udržala, generálů Bílého, Rakušana, Klecandy a dalších armádních představitelů pozoroval střelbu z pozorovatelný „Na Kopaninách“.¹⁹² Kapitola brdské dělostřelecké střelnice začala.

Na severním svahu vrchu Brda byla druhá cílová plocha dokončena v podzimních měsících roku 1930. Dohromady bylo na Jordánu a Brdě vytěženo 61 531 m³ užitkového, 13 273 m³ palivového a 27 028 m³ brusného dříví na papír. Na obou místech zůstalo jen několik skupinek stromů a keřů. Cílové plochy se ohrazovaly buď zdí z narovnaného kamene, nebo metr širokými příkopy. Ty sloužily jako protipožární opatření, i jako signál, že se jedná o nebezpečné místo. Z bezpečnostních důvodů byly opuštěny první dvě brdské myslivny, Hořovická Baština, ležící na okraji jordánské plochy a Jinecká Baština zvaná zámeček. Místa pro střelbu se vyznačovala nataženým bílým plátnem, pro pozorování střelby byly zřizovány zvláštní pozorovatelný. Nad cílovou plochou létala letadla, která dávala dělostřelcům potřebná znamení. Práce na třetí cílové ploše, Toku, začali dřevorubci

¹⁹⁰ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 89.

¹⁹¹ SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MNV Těně, č. fondu 166, Kronika obce Těně 1928-1957, inv.č. 31. Dostupné z: http://www.portafontium.cz/iipimage/30760236/soap-ro_00166_obec-tene-1928-1957.

¹⁹² SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MNV Strašice, č. fondu 159, Kronika obce Strašice 1926-1948, inv.č. 136.

v roce 1930. Kácení bylo ale dočasně zastaveno pro špatné podmínky na trhu se dřevem a dokončeno až následujícího roku.¹⁹³

Protože bylo zaručováno, že území bude i nadále přístupné veřejnosti, vzešla z jednání vedených s jednotami KČT v Hořovicích a Berouně směrnice pro vstup do vojenských lesů v Brdech. Některá pravidla stanovila i vyhláška okresního úřadu v Hořovicích z května 1930.¹⁹⁴ Obě vyhlášky omezují volný pohyb po Brdech, který byl do té doby svobodný. Prvorepubliková armáda byla vcelku tolerantní. Absolutní zákaz vstupu platil jen k vojenským objektům a na dopadové plochy Jordán, Brda, Tok. Pokud neprobíhala střelba, okolní lesy zůstaly přístupné. Turistika tak byla přes změnu některých tras a určitá omezení umožněna i nadále. Ze VII. dílu Monografie Hořovicka a Berounska vydané roku 1931 je patrné, že mnoho tras vedlo právě přes území střelnice i poblíž dopadových ploch. Vcelku vstřícný přístup armády k turistům dokládá také povolení udělat z budovy bývalé myslivny Jinecká Baština turistickou noclehárnu.¹⁹⁵

Volný vstup (průchod) byl umožněn „*slušně se chovajícím pěším návštěvníkům*“ ale pouze po cestách a silnicích. Pro ostatní případy byl vypracován ceník. Roční povolení sběru lesních plodů stálo 40 Kč. Pokud se chtěl někdo pohybovat mimo silnice lesním porostem, zakoupil si jednodenní evidenční vstupenku, která vyšla jednotlivce na korunu, rodinné vstupné bylo za koruny dvě. Průjezd vozidel se povoloval též na základě žádosti a zakoupení povolení. Za jednodenní průjezdní povolení pro motocykl musel člověk sáhnout do kapsy pro 5 Kč (roční 100 Kč), pro auto a povoz 10 Kč (roční 200 Kč).¹⁹⁶ Vyhlášky mimo jiné stanovují i dobu střeleb. Konat se mají buď v ranních hodinách do poledne, nebo od 20 h a skončit během noci. Obce měly být informovány 8 dní předem. Na cestách vedoucích ke střelnici byla zřízena stanoviště a závory, které se před začátkem výcviku uzavřely. Při střelbách se využíval signální systém stožárů s výstražnými červenými prapory nebo červenobílými koši, které byly umístěny v obcích sousedících s újezdem.¹⁹⁷

Projekt dělostřelecké střelnice v Brdech počítal, že střelba ostrými začne začátkem června a nepřesáhne délku tří měsíců. V neděli a ve svátky bude od střeleb úplně upuštěno.

¹⁹³ JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VII*, 1931, s. 50.

¹⁹⁴ Historie od založení do roku 1938. *Brdy.net*. [online]. [cit. 2014-04-03].

¹⁹⁵ JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VII*, s. 34.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 54.

¹⁹⁷ Znění vyhlášek viz textové přílohy.

Prostor budou moci využívat čtyři lehké a jedna těžká dělostřelecká brigáda, velikost území umožní výcvik dvěma brigádám zároveň. Západní část cvičiště se zamýšlela pro baterie těžkého, hrubého dělostřelectva, východní část pro střelbu děl lehkých.¹⁹⁸ Aby bylo možno výcvik dělostřelců sledovat a vyhodnocovat, zbudovali vojáci pozorovatelný kolem cílových ploch, na Jordánu, nad Těněmi a další. V Monografii Berounska a Hořovicka VII. byl také uveden tip: „*Střelbu možno dobře pozorovati s vrchu Miliny nad Sv. Dobrotivou nebo také s vrcholku Berance nad hradem Valdekem, ale není viděti nic jiného nežli dopadání střel, vlastně jen zaprášení po dopadlé střele.*“¹⁹⁹

Někteří civilní obyvatelé se ovšem nespokojili jen s vědomím o výcviku dělostřelectva nebo jeho pozorováním. Jak může být nebezpečná zvědavost v kombinaci se zpřístupněním prostoru veřejnosti a lidskou hloupostí, se ukázalo záhy. První nešťastnou událost jsem našel ve strašické kronice: „*Dnes, 24. května 1931 dopoledne vybuchl granát (šrapnel), se kterým si hrál na dvorku lesního hajného Antonína Běhouka v hájovně na „Starém světě“ jeho 9 letý vnuk.*“ Vina v tomto případě prokazatelně nebyla na straně vojenské správy. Hajný si nalezenou střelu i přes zákaz nepochopitelně schoval do spíže, kde ji našel jeho vnuk.²⁰⁰

Od smutného zápisu o první nehodě se podíváme na zajímavou poznámku v kronice obce Těně. Je datována na léto 1931. Kvůli probíhajícímu výcviku v obci bydlelo dělostřelectvo. Největší pozornost tam na sebe ale upoutala balonová rota²⁰¹ pod vedením majora Ježíška. Velitelský pozorovací balon tehdy přistával na pastvinách „U Luhů“.²⁰² Kronikářův zápis svědčí jednak o využívání pozorovacích balonů v Brdech při dělostřeleckých cvičeních, jednak poukazuje na zatím nedostatečnou ubytovací kapacitu výcvikového tábora a obvyklé řešení této situace.

¹⁹⁸ Důvodová zpráva MNO k projektu dělostřelecké střelnice v Brdech. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*, s. 60-78. ISBN 978-80-7278-578-0.

¹⁹⁹ JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VII*, s. 50.

²⁰⁰ SOA v Plzni, SOKA Rokycany, fond: MNV Strašice, č. fondu 159, Kronika obce Strašice 1926-1948, inv.č. 136.

²⁰¹ Obyvatelé Podbrdská spatřili poprvé horkovzdušný balón daleko dříve, na Císařské louce, necelý kilometr od vrcholu Hradce. Během několikadenní veselice ku příležitosti svatby Isabelle z Elzu a Karla z Thurn-Taxisu v červenci 1815.

²⁰² SOA v Plzni, SOKA Rokycany, fond: MNV Těně, č. fondu 166, Kronika obce Těně 1928-1957, inv.č. 31.

Stavba vojenského tábora ve Strašicích byla totiž zadána pražské firmě Pštros až v prosinci 1933. Nepřízeň počasí navíc nedovolila stavbu ihned začít.²⁰³ Dále bylo rozhodnuto, že se do Brd umístí i cvičiště pro pěchotu a některé další druhy zbraní. Byl vybrán prostor zvaný Bahna u Strašic, jižně od vrchu Vlč. Dne 22. 5. 1935 bylo uděleno povolení k užívání polní pěchotní střelnice v katastru obce Dobříví. V květnu 1936 se uskutečnilo jednání o dalším rozšíření a pěchotní střelnici u Strašic.²⁰⁴ V lese „Stará jedlová“ bylo zřízeno házeliště ručních granátů. Intenzivně se zde cvičilo už od května do srpna 1935. Místní kronikář k tomu poznamenal: „Z míst, kde nedávno šuměly krásné lesy, zaznívá střelba pušek, kulometů a dunivé rány granátů. Přátelé lesa bolestně patří na změnu, která tu nastala, ale myšlenka, že se to děje pro obranu státu, usmíruje je s novými poměry.“²⁰⁵

4.3 Zkušební a cvičné objekty československého opevnění v Brdech

Agresivní německá politika po nástupu Adolfa Hitlera tlačila československé představitele stále více k přípravám na případnou obranu státu. Střední Brdy se staly mezi lety 1935-1938 pokusným místem pro chystané pohraniční opevnění. Na cílových plochách a střelnicích se cvičily osádky opevnění, testovaly se nové technologie a zbraně. Plánování výstavby československého pohraničního opevnění po vzoru Maginotovy linie bylo v plném proudu. Pro ověření technologie výroby železobetonu dostala stavební firma dr. K. Skorkovský v létě 1935 objednávku na prvních sedm zkušebních betonových desek. Ty vznikly podle přesně stanovené technologie: beton strojně mísit ze zavlhle směsi v poměru 1 díl písku a 2,25 šterku. Krychlový metr betonu má obsahovat 350 kg portlandského cementu. K provedení praktických zkoušek byla vybrána CP Brda. Jednotlivé armované desky měly tloušťku od 1,5 do 3,5 metru a odpovídaly plánovaným stupňům odolnosti objektů těžkého opevnění. Všechny měly kruhový průřez o průměru 3,5 metru a jejich hmotnost činila až 80 tun. Desky byly mezi 12. až 15. listopadem ostřelovány těžkými děly (až do 30,5 cm). Testy odolnosti skončily pro generály i politiky nepřesvědčivě, a tak bylo rozhodnuto o výstavbě celého pěchotního srubu. Při jeho stavbě měla být technologie v důsledku neúspěšných zkoušek pozměněna. Na Brdě byly poté

²⁰³ SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MNV Strašice, č. fondu 159, Kronika obce Strašice 1926-1948, inv.č. 136.

²⁰⁴ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 89.

²⁰⁵ SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MNV Dobřív, č. fondu 106, Kronika obce Dobřív 1929-1951, inv.č. 55. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ro/00106-obec-dobriv-1929-1951>.

uskutečněny další série zkoušek a dodnes se zde nacházejí nakupené betonové trosky desek s jejich úchyty a lze najít i stanoviště, odkud byly postřelovány.²⁰⁶

Zmiňovaný pokusný pěchotní srub nevznikl jen kvůli zkouškám odolnosti, ale měl posloužit i k testům vyvíjeného pevnostního zařízení. Opevněný objekt na CP Jordán postavila během 19. – 27. května 1936 pražská Litická a.s. za 884 000 Kč. Úplné vnitřní vybavení beze zbraní pak přišlo na dalších 316 000Kč.²⁰⁷

Jednostranný, jednozvonový srub II. třídy odolnosti byl částečně dvoupatrový, měl jedinou střeleckou místnost, která byla vyzbrojena protitankovým poloautomatickým kanonem vzor 36 ráže 4,7 cm spřažený s těžkým kulometem vzor 37 (zbraň L1). Ve vedlejší kulometné střílně bylo umístěno jeho dvojče, další těžký kulomet. V pozorovacím pancéřovém zvonu a dvou týlových střílnách se nacházely tři lehké kulometry vzor 26.²⁰⁸ V listopadu 1936 si vybavenou pevnost přijel prohlédnout prezident Edvard Beneš. Při této příležitosti mu byla předvedena výzbroj a palba ze všech zbraní bunkru.²⁰⁹

Ke zkouškám odolnosti se přistoupilo koncem června 1937. Na srub se střílelo zbraněmi různé ráže, začínalo se od nejmenších, kdyby byly testy neuspokojivé. Od kulometů, přes polní děla se přešlo k nejtěžšímu kalibru, moždíři Škoda s ráží 30,5 cm. Výsledky byly úspěšné, stropní desky i stěny zásahům odolaly.²¹⁰

Protože zkoušky měly také prokázat vliv střelby na psychiku živých tvorů, byly ve srubu při jeho ostřelování umístěny slepice, husy a koza. Zvířata byla zásahy pouze poplašena. Podle výsledků těchto zkoušek pak na hranicích Československa vyrostlo přes 260 těžkých pěchotních srubů. Objekt těžkého opevnění Jordán byl poté opraven a až do září 1938 sloužil k výcviku speciálních pevnostních jednotek a ostré střelbě z lafetovaných zbraní.²¹¹

²⁰⁶ Zkušební terče na ploše Brda. *Brdy.net* [online]. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <http://www.brdy.net/pages/terce.php>.

²⁰⁷ RÁBOŇ, Martin, SVOBODA, Tomáš a kol. *Československá zed'*. Brno: FORTprint, 1993, s. 147. ISBN 80-900-299-8-1.

²⁰⁸ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 96.

²⁰⁹ MAKAJ, Tomáš. *Z historie strašických kasáren I.: 1934-1939*, s. 105.

²¹⁰ ARON, Lubomír a kol. *Československé opevnění 1935-1938*. Náchod: 1990, s. 12.

²¹¹ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 96-97.

V době, kdy se rozběhlo budování prvních lehkých bunkrů v pohraničí, bylo rozhodnuto, že několik objektů k praktickým zkouškám a výcviku posádek bude zbetonováno také v Brdech. Všechny objekty byly svěřeny 21. září 1936 firmě Zdeněk Lakomý z Prahy. Stavební podoba dvou cvičných železobetonových bunkrů vzor 36 byla velmi zjednodušená, stěny měly jen 15 cm silné. Firma je postavila na kulometné střelnici Bahna u Strašic. Dvě obdobné pevnůstky vz. 36, ovšem ve stejném provedení jako bojové, byly zbetonovány na cílové ploše Jordán poblíž zkušebního pěchotního srubu CE. Ke střelbám na zkušební objekt vz. 36 typu C (třístřílnový) bylo přikročeno v srpnu roku 1937. Pálilo se z 15 cm hrubé houfnice, a i když šlo o malý cíl, výsledek rozhodně nepřispěl k prestiži dělostřelců. Ze vzdálenosti 5,6 km a čtyř stovek vypálených nábojů dosáhly krom spousty kráterů jen dvou nepřímých zásahů.²¹² I přes finanční výhodnost díky jednoduché konstrukci a omezenému množství vnitřního vybavení měly pevnůstky vzor 36 řadu nevýhod. Jedním z hlavních problémů byla absence vzájemného krytí, bunkry byly v boji odkázány sami na sebe. Proto přišli projektanti s vylepšeným vzorem 37.²¹³

Kvůli zkouškám nového typu lehkého opevnění nechalo Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP) ke konci roku 1937 vybudovat také na CP Jordán jeden objekt typu vz. 37 A-180 se zesílenou odolností a jeden typ vz. 37 B2-90 s normální odolností. Zakázku dostala stavební firma V. Hieke ze Slaného. K dělostřeleckým zkouškám, při kterých měly být objekty zničeny, už kvůli rychlému spádu událostí roku 1938 nedošlo. Oba „řopíky“ byly využívány jen při ostrých zkouškách a na testování vnitřního vybavení.²¹⁴

Možnosti výcviku vojáků v Brdech těsně před 2. světovou válkou lze vyčíst z dokumentu vydaného 15. října 1937 uvádějící přehled vojenských táborů. V Jincích se podle něj nachází: „*Střelnice pěchotní, minometná, cvičiště pro házení ostrých ručních granátů, střelnice protitankových děl 37 mm pěchoty a jezdeckva, protiletadlová střelnice z lehkých a těžkých kulometů, cílové plochy dělostřelectva (3), improvizovaná střelnice útočné vozby, střelnice protiletadlového dělostřelectva s redukovanou náplní.*“²¹⁵

²¹² ARON, Lubomír a kol. *Československé opevnění 1935-1938*, s. 12, 13, 24.

²¹³ RÁBOŇ, Martin, Svoboda, Tomáš a kol. *Československá zed'*, s. 14.

²¹⁴ ARON, Lubomír a kol. *Československé opevnění 1935-1938*, s. 13, 26.

²¹⁵ Přehled vojenských táborů a střelnic, 15.10.1959. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 89-96. ISBN 978-80-7278-578-0.

Že je mladá republika v ohrožení, pocítovali obyvatelé okolních obcí, i pokud politickou situaci nesledovali. Děla duněla a cvičících jednotek bylo roku 1937 tolik, že se musely ubytovávat v okolních vesnicích. Například Dobřív ožil mezi 15. a 27. srpnem přítomností dvou dragounských eskadron 8. pluku knížete sv. Václava z Pardubic. Dohromady se jednalo o 36 důstojníků a rotmistrů, víc než 300 mužů a 346 koní. Dvě eskadrony byly ubytovány také v Hůrkách, Hrádku a Mirošově.²¹⁶

V Těních si zase všimli, že: „*Skoro každého jarního dne před 7 hodinnou ranní odlétá z letiště na Borku (u Zbirožského nádraží) k Těním nad brdskou střelnici vojenský dvouplošník.*“ Dle zápisu nosil na ocelovém laně bílý nebo červený dělostřelecký terč zvaný lidově „rukáv“ nebo „pytel“, do kterého se vojsko učilo střílet.²¹⁷ Horečné vojenské přípravy, jak dnes víme, nebyly nic platné, nepříznivá vojensko-politická situace vyústila 29. září 1938 Mnichovskou dohodou. Odstoupením pohraničí ztratilo Československo jakoukoli šanci na obranu. Krátké působení tzv. Druhé republiky, zakončil 15. březen 1939 a okupace země německými vojsky.

4.4 1939 - 1945

Krajina kolem střelnice ležela pod bílou pokrývkou, sněhová bouře trvala s přestávkami od rána celý den. Byl 15. březen 1939. V Dobřívě se první německé jednotky objevily už v 8:45 dopoledne. Pět obrněných aut projelo vsí a pokračovalo směrem na Strašice. Jejich posádka cestou odzbrojila vojíny vykonávající strážní službu na obvodu pěchotní střelnice. Německé velení se posléze rozhodlo brdskou pěchotní a dělostřeleckou střelnici nadále zachovat a využívat.²¹⁸

Užívání i změny v provozu vojenského tábora zaznamenal dobříšský kronikář. První cvičné střely Němci vypálili počátkem května. „*28. 6. byly zde u cest do lesa střelnice umístěny výstražné tabule s nápisem, že vstup do lesa střelnice bez průkazky jest zakázán. Vyhláškami v obcích oznamován jest den, kdy se koná cvičná střelba a část lesa pro ni uzavřená, do níž za střelby ani majitelé průkazky nesmějí vstoupiti.*“ Stará povolení byla zrušena a 4. srpna se začala vydávat nová povolení na sběr lesních plodů. Dostat ho mají

²¹⁶ SOA v Plzni, SOKA Rokycany, fond: MNV Dobřív, č. fondu 106, Kronika obce Dobřív 1929-1951, inv.č. 55.

²¹⁷ SOA v Plzni, SOKA Rokycany, fond: MNV Těně, č. fondu 166, Kronika obce Těně 1928-1957, inv.č. 31.

²¹⁸ SOA v Plzni, SOKA Rokycany, fond: MNV Dobřív, č. fondu 106, Kronika obce Dobřív 1929-1951, inv.č. 55.

jen lidé, kteří získají od obecního úřadu potvrzení, že si lesní plody nemohou dovolit kupovat. Obvod střelnice ani závory už vojáci při střelbách nehlídají, systém výstražných signálů skončil. Místo toho četnictvo koná kolem uzavřených částí obchůzky.²¹⁹

Brdská střelnice dostala také nový název - „Truppenübungsplatz Kammwald“ a kromě zmíněných výjimek byl její prostor přísně střežen. Využívána byla zřejmě stejně jako doposud, německá armáda při výcviku dělostřelců znovu ostřelovala i pevnostní objekty na cílové ploše Jordán. V Jincích sídlilo velitelství divize, doplňovaly se zde jednotky mířící na frontu nebo tu naopak po bojích na východní frontě odpočívaly. Vojenské lesní podniky (Heeresforstamtes Brdy – Wald in Horschowitz) měly sídlo nadále v Hořovicích. Zlom nastal v roce 1940, kdy se německá okupační správa rozhodla rozšířit prostor na stavbu nových střelnic.²²⁰ Úmysly Němců ale nebyly jen výcvikové, uprázdněné vojenské prostory se měly stát po vyhrané válce zkušebními územími pro německé kolonisty.²²¹

Celá akce začala na základě výnosu říšského protektora z 11. dubna 1940, kterým se nařizovalo vysídlení obcí ve vojenských prostorech. Záhy se začalo s odhady majetku a sepisování smluv. Vysídlované obce patřily do tří politických okresů - Rokycany, Blatná a Hořovice, což poněkud komplikovalo situaci. Postižených občanů se samozřejmě nikdo na nic neptal. Na případné protesty nebyly brány žádné ohledy. Jeden zaslala paradoxně i německá čeňkovská strojírna Moritz Arndt A. G., protože se vysídlení dotklo jejich zaměstnanců. Evakuaci řídil Ústav pro péči o přestěhovalce při ministerstvu sociální a zdravotní správy, Přesídlovací kancelář sídlila v Rokycanech. Největší starosti a potíže měla především s vyhledáváním náhradních objektů pro ubytování.²²²

Během let 1940-1942 byly postupně vystěhovány vesnice Přední a Zadní Záběhlá, Padrt', Velcí, Kolvín, Skořice, Příkosice, Mýt', Štítov, Vísky, Trokavec a Hořice. Výjimku dostaly jen lesní zaměstnanci a povozníci, převážně ze Záběhlé a Padrti. Skořický kronikář pouze stroze poznamenal: „*Obyvatelstvo bylo vystěhováno a na jejich místo přišli zaměstnanci*

²¹⁹ SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MNV Dobřív, č. fondu 106, Kronika obce Dobřív 1929-1951, inv.č. 55.

²²⁰ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 91.

²²¹ TOPINKA, Jiří. Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940 – 1953. In: *Minulostí Berounska*. Beroun: sborník Státního okresního archivu v Berouně, 7. 2004, s. 162.

²²² Tamtéž, s. 163.

*německých firem „Reschop“ a „Fischer“. Tito lidé české národnosti majetky vystěhovalců nešetřili, vše ničili, takže budovy postupně demolovali.*²²³

Nejistotu a pocity lidí nucených opustit své domovy dokumentuje kronika obce Velcí. *V měsíci květnu r. 1941 přijeli k nám 4 úředníci z osídlovacího úřadu z Rokycan. Ti začali nás připravovat na vystěhování. Nejprve nám jenom říkali, kdyby snad, ale za dva měsíce již říkali, musíte, a tak do konce října jsme museli být všichni vystěhovaní. Byli lidé, kteří nebyli jinde než ve Velcí celý svůj život. Mladí lidé to přijmuli, ale staří to nesli těžce. Jan Štochl, 70 letý stařec se raději zastřelil, než aby opustil svoji rodnou obec.*²²⁴

Mnoho starostí, bolesti, obtíží a smutku ještě ztěžovala byrokracie. Potíže nastaly i s vyplácením náhrad za vyvlastněný majetek. Odškodnění mělo být vypláceno podle tzv. obecných cen z roku 1939, čímž byli vysídlení obyvatelé poškozeni. Výše náhrad nepostačovala na nákup nových usedlostí, vyplácení se opožďovalo. Podle informace pro ministra vnitra na počátku ledna 1941 ještě žádný přesídlenec finanční vyrovnání neobdržel. Vystěhování bylo v podstatě dokončeno v předjaří roku 1942. Do 1. listopadu 1942 bylo vystěhováno z brdského prostoru 2429 obyvatel, zůstat mohli lesní dělníci a povozníci. Šlo o 162 rodin, tj. celkem 602 osob. Nad průběhem přesídlovací akce vyjádřil spokojenost protektorátní ministr vnitra gen. četn. Ježek i gen. Thams, velitel německého výcvikového tábora v Jincích.²²⁵

Nedaleko od jedné z vystěhovaných obcí, Kolvína (dnešní střelnice Kolvín-sever), bylo však i nadále neobyčejně rušno. Vznikal zde koncentrační tábor pro válečné zajatce. Když však v listopadu 1941 sněhová kalamita a silná vichřice napáchaly obrovské škody na lesních porostech, obyvateli kolvínského lágru se stalo až několik tisíc pracovníků nasazených na práci v lese z celého území protektorátu. Byli sem povoláni, aby rozsáhlé polomy rychle zlikvidovali. Pokud se pracovníci nějak provinili, putovali do pracovního výchovného (kárného) tábora u Mirošova. Téměř do konce roku 1944 pomocí narychlo zbudovaných úzkorozchodných (760 mm) lesních železnic (lidově zvaných Kolvínka) svázeli dřevo k novým pilám v Mirošově. Lesní kalamitu zpracovávala i pila v Kařízku

²²³ SOA v Plzni, SOKA Rokycany, fond: MNV Skořice, č. fondu 158, Kronika obce Skořice 1936-1973, inv.č. nezpracováno. Dostupné z: <http://www.portafortium.cz/chronicle/soap-ro/00158-obec-skorice-1936-1973>.

²²⁴ SOA Praha, SOKA Příbram, fond: Obecní úřad Velcí, obecní kronika 1928 – 1952, číslo listu NAD 197.

²²⁵ TOPINKA, Jiří. Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940 – 1953. In: *Minulostí Berounska*, s. 160-188.

německé firmy Frank, Dobřívi, pila u Palivců v Mirošově a možná i pila na Padrti. Odstranění kalamity a zpracování dřeva měly na starosti německé firmy Fischer a Reschop. Ve Strašicích na Huti i jinde byly ubytovány v montovaných dřevěných barácích ženy a přes léto studentky podílející se na urychleném zalesňování již uklizených holin. Vždy na jaře byly školy v okolí kalamity zavřeny a mládež pomáhala v lesích.²²⁶

I když kalamita narušila stavební plány Němců, v prostoru „rozšířené“ střelnice bylo vybudováno kromě několika „pixlí“ (pozorovatelný, strojovny a další výcvikové zařízení) někdy na počátku čtyřicátých let malé letiště „pod Hejlákem“. Leží přibližně v 635 metrech nadmořské výšky a má rozměry 550x70 m. Z letiště U Bílého křížku, jak se mu také říká, měl údajně odlétat do exilu i prezident E. Beneš. Jedná se však o mýtus, v té době letiště ještě neexistovalo. Nacisté měli v plánu vybudovat v Brdech ještě jedno letiště s lepšími parametry, ale do konce války stihli plochu jen vykácet. Po čase znovu zarostla lesem.²²⁷

Nacisté si také vyhlédli druhý nejvyšší brdský vrchol, Prahu (863 m), na kterém vybudovali radarovou stanici. S její výstavbou se začalo na jaře 1941. Nejednalo se o žádnou nedůležitou věžičku s anténou, ale o radiolokační zařízení, představujícího ve své době vrchol technologických možností na poli vysokofrekvenční elektroniky. Stanice nesla krycí název Pegasus-Y a skládala se z několika goniometrických zaměřovačů-dřevěných věží s technickým zařízením (typu Heinrich a Hans), které čnely nad vrcholky stromů. Vybavena byla také radiolokátory typu Freya EGON. Úkolem stanice bylo navádění denních a především nočních stíhačů. Díky radiolokátoru se dala určit pozice letadla na vzdálenost 250 km. Po německém radaru se na Praze dochovaly zajímavé pozůstatky až do dnešních dnů. Kromě obytných budov se v areálu nacházely strážnice, muniční sklad, vodárna, sklad uhlí nebo sál s jevištěm. Elektrickou energii sem dodávalo vedení vysokého napětí až z Bukové. Na západním svahu Prahy stála kasárna pro 120 vojáků a 42 spojovatelek. Netechnická část areálu včetně kasáren pro ženskou část personálu se nacházela blízko hájenky na Rovinách.²²⁸

²²⁶ POUSTKA, Roman. Kolvínska. *Brdy – stránky milovníků brdských hvozdů* [online]. [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://www.brdy.org/content/view/53/30/>.

²²⁷ HAJŠMAN, Jan, VOGELTANZ, Jaroslav. *Tajemství brdských vrcholů I*, s. 47-49.

²²⁸ WÜNSCH, Pavel. Pegasus Y - stanice goniometrických zaměřovačů Luftwaffe. *Brdské listy.cz* [online]. [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://www.brdskelisty.cz/vojenstvi/pegasus-y-stanice-goniometrickych-zamerovacu-luftwaffe.html>.

Během posledních válečných dnů se vydali vyjednat kapitulaci Němců na Praze lesmistr Jan Jelen s úředníky lesní správy Kreidlem, revírníkem Blažkovcem a synem Jiřím. Kabely vedoucí do objektu byly přerušeny již koncem dubna. Delegace byla ovšem odzbrojena a zajata, Václav Kreidl se pokusil o útěk a byl zabit. Německá posádka objekt po vyjednávání a propuštění rukojmích opustila 7. května, pozdě odpoledne přešla s bílými prapory po hrázi Dolejšího Padrt'ského rybníka, směrem na Míšov. Před svým odchodem ale Němci nezapomněli zařízení poškodit.²²⁹

Za zmínku ještě stojí, že i po dobu okupace měly Tři Trubky po československých prezidentech významného hosta. Mezi lety 1942-1945 pobýval v loveckém zámečku německý polní maršál Walter von Brauchitsch, který upadl v nemilost u Hitlera. Působil zde jako pán myslivosti. Během jeho správy se vysazovali pstruzi, vypouštěly koroptve, bažanti a stavěly ohrady pro zvěř.²³⁰

4.4.1 Odbojové hnutí

Během války probíhala v okolních vesnicích i samotném prostoru brdské stělnice vcelku rozsáhlá partyzánská činnost. Dodnes na ni ostatně upomíná řada památníků a pomníčků v brdských lesích. Pro působení v utajení se jednalo o ideální místo, rozsáhlý hvozď skýtal řadu možností úkrytu. Na některých místech se dají ještě dnes objevit terénní pozůstatky úkrytů a zemljanek.

Odboj působil v různých částech Podbrdsko a většinou byl roztráštěn na izolované skupiny. Řídily je komunistické i nekomunistické orgány, mezi nimiž někdy docházelo ke spolupráci. Odbojové skupiny plnily především zpravodajské funkce nebo ukrývaly občany a sovětské vojáky ohrožené zatčením. Čas od času podnikaly i různé menší diverzní akce. Jeden z prvních partyzánských oddílů v Brdech založil Jaroslav Neliba. Většina členů žila v plné ilegalitě. Sám Neliba byl zatčen v listopadu 1943 a 11. ledna 1944 byl odhalen velký partyzánský úkryt u Újezda.²³¹ Na Rožmitálsku byla základem odboje skupina Ing. Františka Lízla, která se spojila s odbojáři vedenými Aloisem Hovorkou a vytvořila partyzánský oddíl Rudá stráž. O vojenský výcvik se staral uprchlý sovětský voják, poručík S. P. Vezděněv. Důležitou roli hrála hájovna Na Dědku, která se

²²⁹ ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech*, s. 138,139.

²³⁰ ŽÁN, Jan. *Padrt' - Pamětní kniha obce v Brdech v Čechách*. vyd. vlastním nákladem, 2001, s. 74.

²³¹ Historie obce Újezd. *Obec Újezd u Cerhovic* [online]. 6. 6. 2005, 23. 9. 2010 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://www.ujezducerhovic.cz/menu/historie/>.

stala základnou partyzánů v této oblasti. Kolem ní vzniklo několik podzemních úkrytů, kde se ukryvali hledaní občané a uprchlí sovětští zajatci. Vše probíhalo s pomocí hajného F. Königsmarka. Když byl náhodou jeden z úkrytů nalezen, po sérii výslechů přišlo gestapo na hájovnu, v říjnu 1944 ji obklíčilo a hajný Königsmark se synem zde padli. O měsíc později byl A. Hovorka těžce raněn v Bezděkově a rozbití oddílu bylo 18. ledna 1945 dokonáno dopadením F. Lízla. Gestapo ho však mluvit nepřimělo, při převozu k výslechu do Klatov zapadlo auto u železničního přejezdu v Hudčicích do sněhu a Lízla v nestřeženém okamžiku ukončil svůj život skokem pod vlak.

V Brdech působily také paradesantní oddíly. První výsadek proběhl z jara, v noci z 28. na 29. dubna 1942. Mezi vsi Padrt' a Věšín se snesly dvě skupiny (TIN a INTRANSITIVE) československých vojáků z Anglie. Jejich úkolem byla sabotážní činnost, Švarc z rotty TIN byl zapojen do atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha. S blížícím se koncem války působilo na území Brd stále více sovětských paradesantních jednotek (Grom, Fasel, Priboj). O tom, jak byl Němci bráněn přímo prostor dělostřelecké střelnice, svědčí osud výsadku Ščors, který dopadl z 25. března 1945 do lesů kolem Záběhlé a Padrtě. Po zradě udavače byl zátahem tří tisíc německých vojáků do týdne zničen.²³²

V Brdech i jejich podhůří bylo rušno i na samém konci války. Do amerického zajetí tudy prchaly Ruská osvobozená armáda (ROA) – vlasovci i německé jednotky. O pohybu německých vojáků v brdských lesích svědčí několikeré napadení skupiny, strážící zámek Tři Trubky. Při přestřelce zde padl velitel oddílu Václav Brynda.²³³ S Němci mířícími od Prahy k demarkační linii se v noci z 11. a 12. května 1945 střetla rozvědky 4. ukrajinského frontu kapitána Jevgenije Olesinského spolu s bojovníky místních revolučních gard. Později je posílila i Sovětská armáda. Střetnutí, které se událo u obcí Milín a Slivice nedaleko Příbrami bývá označováno jako poslední evropské bojiště 2. světové války.²³⁴

²³² KÁRNÍK, Zdeněk, VELFL, Josef. *Po stezkách brdských partizánů*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba MH, 1988, s. 59-69.

²³³ ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech*, s. 138.

²³⁴ KÁRNÍK, Zdeněk, VELFL, Josef. *Po stezkách brdských partizánů*, s. 59-69.

4.5 1945 - 1989

Po skončení 2. světové války výcvikové tábory opět zabrala obnovená Československá Armáda. Majetkové poměry vzniklé během okupace řešil prezidentský dekret č. 5 z 19. května 1945. Jakákoliv majetkově-právní jednání po 29. září 1938 uzavřená pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce a týkající se majetku movitého či nemovitého byla prohlášena za neplatná.²³⁵ Obyvatelé vysídlených vesnic v Brdech tak dostali právo znovu se ujmout svého majetku.

22. května na 22. schůzi vlády bylo rozhodnuto o zrušení vojenských střelnic a výcvikových táborů zřízených Němci v Čechách a na Moravě a také o tom, že si ministerstvo národní obrany ponechá bývalé vojenské střelnice a tábory až na menší úpravy v rozsahu, ve kterém se nacházely v roce 1938.²³⁶ Dle zprávy Velitelství výcvikového tábora Jince z 23. 5. 1945 bylo s bývalými obyvateli vysídlených vesnic (Velcí, Kolín, Skořice, Myt', Štítov, Příkosice, Vísky Trokavec) vyjednáno, že se mohou nastěhovat do svých bývalých obydlí a začít obdělávat pole. Návrat byl obyvatelům umožněn, pokud souhlasili s několika podmínkami. První z nich bylo, že vojenská správa nepřebírá žádnou odpovědnost za škody, které by mohly vzniknout při stěhování, pokud by bylo o těchto usedlostech později zákonem rozhodnuto jinak. Poslední věta dokumentu, pod kterým je podepsán plk. Větrovec, zní: „*Podle mého názoru stačí úplně pro naši voj. správu rozsah výcvikového tábora z r. 1938.*“²³⁷ Dnes už víme, že „soudruzi“ časem dospěli k jinému názoru.

První územní změny nastaly záhy, dekretem prezidenta Beneše 12/1945 Sb. z 21. 6. 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa bylo území výcvikového tábora rozšířeno o majetky německé šlechty. K území střelnice připadl velkostatek Hořovice s lesy v katastrálních územích Hořovice, Jince, Ohrazenice, Hrachoviště, Křešín, Chaloupky,

²³⁵ Zákon č.5/1945 Sb - Benešovy dekrety. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2014-06-10]. Dostupné na <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>.

²³⁶ Usnesení 22. schůze vlády o zrušení vojenských střelnic a výcvikových táborů, 28. 5. 1945. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 97. ISBN 978-80-7278-578-0.

²³⁷ Hlášení o stavu výcvikového tábora Jince z 23. 5. 1945. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 104-105. ISBN 978-80-7278-578-0.

Hvozdec, Malá a Velká Víška. Součástí vojenského prostoru se stala i známá zřícenina hradu Valdek. Na protilehlé straně byla střelnice rozšířena o část polesí Míšov.²³⁸

Během poválečné obnovy navštívil Brdy v roce 1946 jako ministr národní obrany armádní generál Ludvík Svoboda.²³⁹ Snad mohl být i svědkem střelb na cvičné bunkry na CP Jordán. Objekty byly i se srubem CE postřelovány už během okupace v rámci výcviku německých dělostřelců a jejich zbytky sloužily zřejmě jako cíl i v letech poválečných. Protože se uvažovalo o nové výstavbě a využití stávajícího opevnění, mohly hypoteticky pokračovat odolnostní zkoušky, které přerušila válka. Dodnes se na cílové ploše nachází trosky testovacích objektů - torzo bunkru č. VI typu C vzor 36, typ A č. V. leží nedaleko v troskách. Pevňůstky vz. 37 byly zřejmě po roce 1948 zničeny úplně. Bunkr CE Jordán byl v padesátých letech opraven a koncem šedesátých let se zde testovala nová protitanková zbraň vycházející z konstrukce kanonu tanku T-34/85.²⁴⁰

16. června nabyt účinnosti zákon 169/1949 Sb. o vojenských újezdech. Z vojenského tábora se stal vojenský újezd Brdy a jako za německé okupace byl vydán úplný zákaz vstupu na jeho území. Dnem 1. 6. 1950 byl na území dělostřelecké střelnice v Brdech zřízen vojenský újezd se sídlem újezdního úřadu v Jincích.²⁴¹ Ke konci roku 1949 se jednalo o propojení cílových ploch Brda-Tok-Jordán a částech lesa, které bude třeba „prosvětlit“ v rámci rozšíření palebných postavení. K tomu měl být v rámci výcviku využit 2. silniční prapor dislokovaný ve Sv. Dobrotivé. Jestli byl tento návrh brig. generála Švédy schválen, se mi zjistit nepodařilo.²⁴²

Po komunistickém vítězném únoru 1948 dle prohlášení politických představitelů: *„Pracující lid nelituje žádných obětí, aby naše armáda byla řádně připravena odrazit každý nepřátelský pokus o zmaření nastoupené cesty k socialismu. Proto pracující lid svěřil vojenské správě rozsáhlá území, aby jí umožnil dokonalou přípravu v poměrech, které se co nejvíce přibližují válečným a při tom umožňují utajení rozsahu a způsob*

²³⁸ Vojenské újezdy Armády České Republiky, s. 91.

²³⁹ SYRUČEK, Milan. *Záhady brdských lesů: Od vykopávek po jaderné zbraně a radar*. Praha: Epoque, 2014, s. 39. ISBN 978-80-7425-204-4.

²⁴⁰ Zajímavé objekty do roku 1938. *Brdy.net* [online]. [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://www.brdy.net/pages/list.php>.

²⁴¹ Vojenské újezdy Armády České Republiky, s. 91.

²⁴² Úprava střelnic v některých výcvikových táborech, 9. 12. 1949. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 108-111. ISBN 978-80-7278-578-0.

příprav.“ Přesně v duchu tohoto textu bylo v roce 1952 rozhodnuto rozšířit újezd na jihozápad, i když ne v takovém rozsahu jako za války.²⁴³

4.5.1 Historie a vysídlení brdských obcí

V Brdech bylo v letech 1952-53 vysídleno pět obcí, Hrachoviště tyto události zažívalo poprvé, ale Velcí, Kolvín, Záběhlá a Padrť byly během několika málo let tímto způsobem obětovány dvakrát, jednou nacisty a podruhé komunisty. Nyní se krátce podíváme na historii vysídlených vesnic a poté na průběh celé akce.

Hrachoviště stávalo na odlesněné rovině vklíněné mezi vrchy asi 530 m. n. m. Malá a chudá ves měla v roce 1928 jeden hostinec a 16 domovních čísel s necelou stovkou obyvatel. Vznikla během středověké kolonizace a patřila k blízkému hradu Valdek. Jediný vzruch v obci a okolí měla na svědomí těžba železné rudy na nedaleké Jedové hoře. Od počátku 20. stol. se obyvatelé snažili o osamostatnění osady (patřili k Hvozdcí-Mrtníku), ale první obecní zastupitelstvo bylo zvoleno teprve roku 1923. „*Stavení většinou dřevěná jsou kryta šindelem, došky nebo taškami,*“ uvádí o vsi VI. díl Monografie Hořovicka a Berounska z roku 1931. Po zřízení střelnice částečně zasahovala do obecního katastru cílová plocha Brda.²⁴⁴ Obec neměla veřejný vodovod a nikdy sem nebyla zavedena elektřina. Případný turista²⁴⁵ dnes najde v místě obce křížek a pamětní kámen.²⁴⁶

O vzniku Velcí se s určitostí nic neví. Rozlehlá ves 481 m. n. m. v mělké táhlé kotlině, někdy zvaná Velká (německy Welkau) neměla náves, seskupení domů bylo náhodné. Její katastr v roce 1931 zajímal 1237 ha, z toho 1074 ha lesa. Velcí se nacházelo nedaleko města Jince, se kterým často sdílelo společný osud. Podle sčítání lidu z r. 1921 měla obec 65 stavení a 381 obyvatel, pracujících stejně jako v ostatních brdských obcích převážně v průmyslu, zemědělství nebo lesním hospodářství.²⁴⁷ Koncem října 1947 byl do obce s pomocí místních obyvatel zaveden telefon a 22. dubna 1949 zde ze strojního zemědělského družstva vzniklo první JZD v okrese Hořovice. Brzy na to začal ve vsi

²⁴³ Vojenské újezdy – návrh úpravy správy, 19. 3. 1952. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 141. ISBN 978-80-7278-578-0.

²⁴⁴ JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VI*. Praha: Česká grafická unie, 1931, s. 350-354.

²⁴⁵ Místo je do zřízení zamýšlené CHKO Brdy oficiálně přístupné ve svátky, soboty a neděle.

²⁴⁶ Zapomenutá obec Hrachoviště. *VHSB - Vojenské Historické Sdružení Brdy* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.vhsb.cz/clanky/zapomenuta-obec-hrachoviste.html>.

²⁴⁷ JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VI*, s. 246-248.

fungovat také rozhlas, ovšem jen krátce, obyvatelé se museli vystěhovat do konce června 1952.²⁴⁸

Kdysi železářská ves Padrt' vešla do povědomí především díky dvěma rozsáhlým vodním plochám. Ostatně není se čemu divit, větší a známější rybníky než ty Padrt'ské bychom v Brdech hledali marně. Přímý doklad o jejich založení neexistuje, ale bývají připisovány Florianu Gryspekovi z Gryspachu. Poprvé jsou uváděny v urbáři roku 1565, ale mohly vzniknout již o něco dříve. První doklad, že se tu zkujňovalo železo, pochází z roku 1670, kdy na Padrti vznikla železná huť a čtyři tyčové hamry. Pod hrází Dolejšího rybníka byla postupně vybudována malá ves. Název Padrt' pochází buď od rozdrčeného, polámaného dřeva anebo pravděpodobněji od drcení železné rudy před vsazením do pece. Největší konjunkturu zažila vesnice v 18. století, kdy Podbrdsko představovalo hlavní železářskou oblast Čech. Poslední hamr v obci dobušil roku 1867. Do života v Padrti nejvýznamněji zasáhla druhá světová válka. Německá okupační správa ves s výjimkou lesních zaměstnanců a povozníků vystěhovala.²⁴⁹

V blízkosti Dolejšího Padrt'ského rybníka na úpatí severozápadního svahu Kočky stávala vesnička Záběhlá. Měla tři části, Přední Záběhlou, Zadní Záběhlou a osadu Budy. Založena byla v letech 1730-1733 dvanácti rodinami, kterým poskytlo výhodné podmínky rožmitálské panství. Když uplynula dvanáctiletá lhůta, při které byli noví osadníci osvobozeni od roboty, začal z nich dráb dřít kůži a honit z dřiny do dřiny. S rukama plnými krvavých mozolů se vydali ke správci na rožmitálský zámek. A tak prý vznikla přezdívka vsi – Mozolov. Ves se pomalu rozrůstala, v roce 1923 záběhlští dostavěli vytouženou patrovou školu, aby jejich děti už nemusely docházet do sousední Padrti. V roce 1930 ves obohatila další stavba, nákladem pražského arcibiskupství zde vyrostla rozměrná kaple. Stejně jako pro ostatní obce v této kapitole jsou i pro Záběhlou nejsmutnější roky 1940 a 1952. Při německé okupaci byl na Padrt' a Záběhlou rozkaz zmírněn a mohli zůstat povozníci a lesní dělníci. Když se po válce lidé navraceli do svých příbytků, jistě netušili, že jejich pracně opravovanou a budovanou ves brzy srovnají kompletně se zemí detonace a buldozery vlastní armády.²⁵⁰

²⁴⁸ O obci - historie Velcí. *Oficiální stránky obce Ohrazenice* [online]. [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.ohrazenice.eu/>.

²⁴⁹ ŽÁN Jan. *Padrt' - pamětní kniha obce v Brdech v Čechách*, 91 s.

²⁵⁰ SOA Praha, SOKA Příbram, fond: Obecní úřad Záběhlá, Kronika života obce Přední a Zadní Záběhlé, číslo listu NAD 212.

Jihozápadní svahy Palcíře v průměrné výšce 650 m. n. m. již od středověku zaujímal ves Kolvín. Od počátku náležela k panství hradu Drštky. Jejím zakladatelem byl snad Nechval, řečený i Kolvín z Kolvína, o kterém se objevuje zmínka roku 1381.²⁵¹ Obecní kronika však uvádí, že jejími zakladateli jsou kalvíni a podle tohoto náboženského vyznání dostala vesnice jméno. Protože kalvinismus je záležitostí 16. století, jedná se jen o nepravdivou domněnku či pověst. Obec přečkala všechny neklidné události několika staletí. Roku 1894 zde byla postavena škola a počátkem 20. století se jako všude jinde začal i v Kolvíně probouzet spolkový život. Fungoval zde např. Sbor dobrovolných hasičů, Sokol, DTJ, Dělnický spolek Lidumil nebo všeobecný dělnický spolek. Veřejná doprava sem začala zajíždět roku 1931, o rok později byla obec elektrifikována. Při německé okupaci byla obec od starousedlíků vystěhována, aby je nahradili nuceně pracující a bezprostředně vedle vsi vznikl velký pracovní tábor.²⁵²

Po válce se většina obyvatel z vysídlených vesnic (Přední a Zadní Záběhlá, Padrt', Velcí, Kolvín, Skořice, Příkosice, Mýt', Štítov, Vísky, Trokavec a Hořice) vrátila do svých původních domovů nebo k tomu byla úřady donucena. Lidé začali znovu obnovovat své zdevastované příbytky a obdělávat statky. Své domy a pozemky si ovšem museli vykoupit, protože se jednalo o německé konfiškáty. Oproti ostatním občanům jim bylo alespoň povoleno vybrat si úspory z vázaného vkladu, pokud je tedy neutratili už za války. Škody dosáhly např. v Kolvíně 6 milionů, v Padrti 3,4 mil. a ve Velcí 1,2 mil. Některé domy byly zničeny úplně.²⁵³ Předzvěstí neblahých událostí bylo přičlenění obcí Kolvína, Padrti a Záběhlé i přes jejich protesty na základě zákona o vojenských újezdech č. 169/1949 do okresu Hořovice, kraje Praha.²⁵⁴

Na poradě konané na MNO 27. září 1951 za předsednictví náčelníka generálního štábu za účasti velitelů jednotlivých druhů vojsk vznesl velitel dělostřelectva návrh na rozšíření vojenského újezdu Brdy o obce Kolvín, Padrt', Záběhlou, Hrachoviště a Velcí. Náčelník generálního štábu požadavek obratem zaslal sekretariátu ÚV KSČ, který jej

²⁵¹ WÜNSCH, Pavel. Kolvín. *Brdy – stránky milovníků brdských hvozdů* [online]. [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.brdy.org/content/view/214/68/>.

²⁵² SOA Praha, SOKA Příbram, fond: AO Kolvín, Pamětní kniha obce Kolvín, inv.č. 1., č. knihy 1.

²⁵³ TOPINKA, Jiří. Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940 – 1953. In: *Minulosti Berounska*, s. 171.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 174.

schválil a uložil vypracovat příslušný návrh vládního usnesení. Vláda tento návrh formálně schválila 5. února 1952. V Brdech se počítalo s vysídlením asi 730 osob.²⁵⁵

Je potřeba říci, že rozšiřování brdského újezdu bylo součástí daleko větší akce. Plán bojové přípravy pro rok 1952 počítal s vystěhováním celkem 1103 rodin, tedy 3650 obyvatel po celém Československu. Organizací celé akce byly pověřeny okresní národní výbory pod dohledem krajských a okresních tajemníků komunistické strany.²⁵⁶ Záměr vojenské správy se samozřejmě obyvatelům vsí vůbec nezamlouval a propukl všeobecný neklid. V Kolvíně v hostinci U Drnců - Krátkých byly k požadavku na vystěhování konány společné schůze obcí Kolvín, Padrt' a Přední a Zadní Záběhlá, na kterých obyvatelé odhlasovali, že se nechtějí stát dvojnásobnými vyhnanci a s vysídlením nesouhlasí.²⁵⁷ Ve zbylých dvou obcích tak velký odpor nebyl. Obyvatelé Hrachoviště za války vystěhování nebyli a ve Velcí měla komunistická strana silné zastoupení.²⁵⁸ Ve věci vysídlení se 7. 1. 1952 uskutečnila schůze se zástupci všech obcí na okresním národním výboru v Hořovicích. Zápis ze schůze, ze kterého v následujících řádkách čerpám, je uveden v Kronice života obce Přední a Zadní Záběhlé. V úvodu jednání plk. Kokeš poukázal na to, „že pravá příčina požadavku vysídlení 5ti obcí jsou západní imperialisté a jejich stále stoupající zbrojení a příprava agrese vůči táboru světového míru a demokracie, vedenou Sovětským svazem.“²⁵⁹ V tomto smyslu byl zamítnut návrh, podle kterého obyvatelstvo zůstane a bude prostor střežit proti cizím živlům, protože je v prostoru skutečně třeba cvičit se zbraněmi a ne ho pouze uzavřít. Dále plk. Kokeš potvrdil, že záměry rozšíření újezdu jsou definitivní, čemuž do té doby někteří obyvatelé nevěřili a domnívali se, že se jedná o tzv. šlingovštinu,²⁶⁰ tedy dílo třídního nepřítele. Potvrzeno bylo také, že vysídlení bude úplné a nikoli částečné jako za války. Na dotaz Laibla z Kolvína, co se stane, když se všechno obyvatelstvo postaví proti vystěhování, odpověděl plk. Kokeš, „že snahou přesvědčovacích akcí za pomoci strany a funkcionářů

²⁵⁵ Vojenský újezd Brdy-obec Kolvín-vysídlení, 10. 3. 1952. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 135-136. ISBN 978-80-7278-578-0.

²⁵⁶ TOPINKA, Jiří. Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940 – 1953. In: *Minulostí Berounska*, s. 175.

²⁵⁷ ŽÁN Jan. *Padrt' - pamětní kniha obce v Brdech v Čechách*, s. 81.

²⁵⁸ TOPINKA, Jiří. Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940 – 1953. In *Minulostí Berounska*, s. 177.

²⁵⁹ SOA Praha, SOKA Příbram, fond: Obecní úřad Záběhlá, Kronika života obce Přední a Zadní Záběhlé, číslo listu NAD 212.

²⁶⁰ Podle Oty Šlinga, vysoký funkcionář Komunistické strany Československa v Brně, zatčen v roce 1950 za smyšlenou protistátní činnost a spolu s generálním tajemníkem KSČ R. Slánským popraven roku 1952.

lidové správy bude docíleno nakonec souhlasu občanů. Funkcionáři musí bojovat, pomáhat, nebát se!“ Přesto se obyvatelé hodlali bránit a chystali se obrátit na tehdejšího předsedu vlády A. Zápotockého.²⁶¹ V květnu se vypravila šestičlenná delegace žen (po dvou z Kolvína, Záběhlé a Padrtě) k prezidentu Gottwaldovi za účelem protestu proti vystěhování. K prezidentovi je však nepustili a např. jedna z účastnic, paní Zdeňka Třešková, přišla o příspěvek na děti a byla vystěhována z Padrtě jako první.²⁶²

Naděje nakrátko svitla Kolvínu. Návrh generálního ředitelství vojenských lesů a statků, že spolehliví lesní dělníci zde kvůli práci zůstanou jako za německé okupace, podpořil náměstek ministra obrany a ministr A. Čepička jej dokonce 6. 2. 1952 podepsal. Armáda se však takového precedensu obávala a očekávala tuhý odpor ostatních obyvatel. Nesouhlas s Čepičkovým postupem vyjádřil i sekretariát ÚV KSČ, čímž byla celá záležitost smetena ze stolu. V březnu ministr svůj souhlas odvolal. Přesídlování lidé se cítili oprávněně poškozeni, když ministerstvo národní obrany stanovilo náhrady podle obecných cen z roku 1939. Byl stanoven i strop cen, nejvyšší náhrada za zemědělskou usedlost činila 450 000 Kčs. V odhadech cen majetku hrálo samozřejmě roli třídní hledisko a zohledňoval se též postoj k jednání. Na mnoho občanů byl činěn nevybíravý nátlak, ti kteří nechtěli podepsat, byli označeni za nepřátele lidově-demokratického zřízení. Lidé často poukazovali i na to, že dostali méně než od Němců za války.²⁶³

Komise často navštěvovala přesídlence znovu a znovu a jednala s nimi mnoho hodin, než se dali přesvědčit a dohodu o náhradě přijali. Největší odpor byl kladen v Kolvíně a částečně v Padrti a Záběhlé, kde spolu lidé nějaký čas drželi a odmítali komisi cokoli podepisovat. Protože odpor kladli dělníci, kovorolníci i členové KSČ, nebylo možné proti nim razantněji zakročit. Celkem bylo třeba dle zprávy přesídlovací komise ONV Hořovice z 15. ledna 1953 přestěhovat 759 osob - 271 rodin (84 z Velcí, 17 z Hrachoviště, 53 z Padrtě, 50 z Kolvína, 67 ze Záběhlé), k 17. prosinci jich bylo vystěhováno 213. Vojenská správa musela vyplatit 242 vlastníkům nemovitého majetku, k 15. lednu 1953 měla uzavřeno 226 dohod. Občané se snažili vystěhování všelijak protahovat, vymlouvali se na sklizeň sena, sezonu hub a podobně. Někteří lidé skutečně ve svém domově oslavili Vánoce a odešli až na počátku roku 1953. Zdaleka největším problémem se ukázalo

²⁶¹ SOA Praha, SOKA Příbram, fond: Obecní úřad Záběhlá, Kronika života obce Přední a Zadní Záběhlé, číslo listu NAD 212.

²⁶² ŽÁN Jan. *Padrt' - pamětní kniha obce v Brdech v Čechách*, s. 82.

²⁶³ TOPINKA, Jiří. Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940 – 1953. In: *Minulostí*, s. 180.

zajištění náhradních domovů. Pro přesídlence se komise snažila hledat nové umístění převážně v okolních okresech, co nejbližše jejich pracovnímu umístění, sehnala i objekty ve vnitrozemí a pohraničí. Nabídku přestěhovat se do pohraničí ale nevyužila ani jediná rodina. Obyvatelstvo tyto objekty zásadně odmítalo, vinu za tento stav dávala komise především předsedovi MNV v Padrti Bažatovi. Ten po prohlídce nemovitostí v pohraničí podal obyvatelům Padrtě „nedopatřením“ nesprávné informace, a i když byl donucen veřejně vše přiznat, odpor proti pohraničním objektům přetrvával. Pro pracovníky lesní vojenské správy se stavělo asi 40 dřevěných, tzv. finských domků typu Delta, např. v Jincích, Mirošově nebo Nepomuku. Měly být dokončeny v srpnu 1952, ale přes několikero odkladů nebyly všechny hotové ani do konce roku 1952 a často trpěly různými závadami. Místo pomoci se tak staly domky Delta hlavní brzdou vysídlování.²⁶⁴

Velké problémy, které provázely vystěhovávání pěti brdských vesnic, neskončily ani po jejich vysídlení. Přesto, že vysídlovací komise v jednáních s přesídlenci mnohokrát zdůrazňovala pevnost měny a zbytečnost rychlého nákupu majetku (bujela spekulace s nemovitostmi), opak byl pravdou. Vyplácení náhrad se zpožďovalo a vázlo a brzy přišla nová tragédie, měnová reforma. Nejhůře dopadli ti, kteří podepsali, náhradu sice obdrželi, ale nestihli do konce dubna 1953 zakoupit novou nemovitost. A takových byla většina. Pokud si do spořitelny uložili částky vyšší než 50 000 Kč, měli nárok zhruba na jednu třetinu. Jestli si ovšem peníze schovali doma, obdrželi při výměně vyšších částek jen padesátinu původní částky. Za takové situace lidé neměli na nákup ani stavbu nové nemovitosti a oprávněně se cítili ožebračeni a obraceli se zoufale na státní i vojenské orgány o pomoc. Teprve 2. listopadu 1953 schválila vláda vyplácení státního příspěvku osobám, které byly po vysídlení poškozeny měnovou reformou. Ale ani výplata těchto příspěvků nemohla nahradit ztráty způsobené reformou. Podle oběžníku ministerstva vnitra z 5. ledna 1954 se náhrady za vklady dodatečně přepočítaly a přesídlencům se začaly vyplácet vyrovnávací příspěvky. Prvních výplat se lidé dočkali během první poloviny roku 1954. Jenže tento příspěvek pouze přepočítával částky z původních 50:1 na 5:1.²⁶⁵

O tom, že vysídlení obyvatel při rozšiřování vojenských újezdů probíhalo nejhůře právě v Brdech, svědčí zpráva z 3. června 1953. Vysídlení provázené mnoha problémy

²⁶⁴ Zpráva přesídlovací komise ONV Hořovice, 16. 11. 1953. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 173-194. ISBN 978-80-7278-578-0.

²⁶⁵ TOPINKA, Jiří. Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940 – 1953. In: *Minulost*, s. 184-185.

bylo podle ní ukončeno k 23. 4. 1953, ovšem ještě při vzniku zprávy zůstávala v prostoru rodina p. Koláře z Velcí.²⁶⁶

A co se stalo nakonec s vesnicemi, které musely ustoupit vyšším zájmům? Velká část domů byla poničena nebo srovnána se zemí už v roce 1953, aby se přesídlení lidé neměli kam vrátit. Z dokumentu z 20. prosince 1954 je ovšem patrné, že armáda sliby přesídlencům nedodržela a po nějakou dobu vsi využívala. V opuštěných vesnicích bydleli důstojníci s manželkami, kteří si zde dokonce stavěli víkendové chaty. Situace řádně popudila okolní obyvatelstvo a hlavně lesní dělníky, kteří obce museli opustit a nyní kolem nových chat chodili do práce.²⁶⁷ Další část demolic začala v roce 1957 a koncem 50. let byla zničena i poslední stavení ve Velcí, které bylo dočasně osídleno.²⁶⁸ Materiál získaný při demolici vysídlených vesnic, kterou prováděla vojenská stavební správa Praha-kraj, byl přidělován především na výstavbu zařízení v tábořištích.²⁶⁹ Dnes na místě Kolvína, Padrti, Záběhlé, Velcí a Hrachoviště moc památek nenajdeme, tu a tam zbývají malé zbytky základů a zídek, v bývalých zahrádkách rostou ovocné stromy. Z Kolvína a Padrti se podařilo zachránit pomníky padlých rodáků, které v současnosti najdeme ve Skořicích.

4.5.2 Od 50. let do roku 1989

Padesátá léta přinesla do Brd krom problematického vysídlení obyvatel i novou výstavbu. Střelnice v prostoru Bahna byla nově určena i pro výcvik tankistů, na vrchu Praha²⁷⁰ byla jako za války zřízena radarová stanice a v Jincích byla dokončena výstavba nových kasáren.²⁷¹ Při lesní správě Valdek bylo zřízeno vojenské učňovské středisko lesních dělníků, ale fungovalo pouze krátce v letech 1950-1952. Antonín Roháček, který zde vystudoval, popsal jeho provoz, zážitky i brdskou přírodu v knize Brdské vzpomínání. Několik let po zrušení lesácké školy, roku 1956, bylo dokončeno tábořiště Valdek a od civilního sektoru byl převzat i tamní hotel.²⁷² Nedaleká Svatá Dobrotivá se v padesátých

²⁶⁶ Návrh závěrečné zprávy pro pol. sekretariát ÚV KSČ o zřízení a rozšíření voj. újezdů dle vládního usnesení z 5. 2. 1952, 3. 6. 1953. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 205. ISBN 978-80-7278-578-0

²⁶⁷ Nedostatky v provádění vysídlovací akce ve vojenském újezdu Brdy, 20. 12. 1954. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 214-218. ISBN 978-80-7278-578-0.

²⁶⁸ TOPINKA, Jiří. Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940 – 1953. In: *Minulosti Berounska*, s. 185.

²⁶⁹ Vyhodnocení využití VVP Jince, 15. 1. 1959. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 230-240. ISBN 978-80-7278-578-0

²⁷⁰ Dnes je na Praze věž s meteorologickým radarem.

²⁷¹ *Vojenské újezdy Armády České Republiky*, s. 91.

²⁷² CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 257.

letech nechvalně proslavila umístěním 52. pomocného technického praporu (PTP), zřízeného v kasárnách na Kvani. Vojenskou službu beze zbraně zde absolvovalo několik tisíc osob takzvaně nepřátelských vůči komunistickému režimu.²⁷³ V roce 1958 nakrátko vzrostl počet obyvatel vojenského újezdu kvůli výstavbě sídlišť v okrajových částech (Kvaň, Nepomuk, Dobřív, Jince, Teslíny) na 540. Brzy byly ale z území újezdu vyčleněny. Jeho rozloha tak klesla na 26 038 ha a počet obyvatel na 150.²⁷⁴

Zpráva pro politické byro ÚV KSČ o hospodaření VVP Jince z 15. října 1956 uvádí, že 6. října jednal ÚV KSČ se zástupcem velitelství dělostřelectva a náčelníkem bojové přípravy o navrácení vsi Velcí civilnímu sektoru. Tento záměr považuje už autor zprávy, náměstek ministra, generálmajor F. Svoboda, z důvodů hospodářských, politických a vojenských za pochybný a opravdu nikdy uskutečněn nebyl.²⁷⁵ Dokument však poukazuje na to, že vystěhování obcí nebylo pro obranu země až tak „nezbytně nutné“, jak armáda po celou dobu prohlašovala.

Zpráva o vyhodnocení využití VVP Jince z 15. ledna 1959 konstatuje: „*Vojenský výcvikový prostor Jince je využíván převážně jako dělostřelecká střelnice pro útvary pozemního a protiletadlového dělostřelectva 1. a 4. armády, částečně jako střelnice pro letecké útvary a v zimních měsících je využíván k výcviku pro jednotky MV.*“²⁷⁶ V prostoru se dle zprávy k 1. 1. 1959 nachází dělostřelecká střelnice Brda, skládající se ze tří cílových ploch o celkové výměře asi 15 km², kolem 30 palebných postavení a 10 pozorovatelů. Z 80% je dobudována protitanková střelnice Kolvín, nacházející se v katastrech bývalých vesnic Kolvín, Padrt' a Záběhlá. Vzdušné střelby do ráže 30 mm jsou prováděny na protiletadlové střelnici Rafanda, která je zatím dokončena z 60%. Jsou zde vykáceny plochy, upravena palebná stanoviště a příjezdové cesty. Vzdušné střelby z 57 mm a větších ráží jsou prováděny na obdobně upravené střelnici Drahlín. Bitevní střelby z těchto ráží je možné provádět jedině na cílové ploše Brda. K výcviku jsou v prostoru dále k dispozici

²⁷³ Pracovní tábor PTP Svatá Dobrotivá. *Brdy.net* [online]. [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.brdy.net/pages/ptp.php>.

²⁷⁴ *Vojenské újezdy Armády České republiky*, s. 91.

²⁷⁵ Zpráva pro politické byro ÚV KSČ o hospodaření ve VVP Jince, 15. 10. 1956. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 225. ISBN 978-80-7278-578-0.

²⁷⁶ Vyhodnocení využití VVP Jince, 15. 1. 1959. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012, s. 230-240. ISBN 978-80-7278-578-0.

pěchotní střelnice a děl. puškové střelnice Velcí a Strašice a posádková cvičiště Jince-Velcí a Na Bahnech u Strašic.²⁷⁷

Tábořiště se ve VVP Jince nachází k 1. 1. 1959 pět, čtyři stálá a jedno letní. V tábořišti Valdek vybudovaném nákladem 5 060 000 Kčs je k dispozici kuchyňský blok s jídelnou, šest učeben, velitelství pluku, administrativní budova, dva intendantní sklady, koupelna mužstva, sušárna, ošetřovna a potřebné sanitární zařízení. Pro ubytování důstojníků a jejich rodin zde stojí dřevěná svobodárna, tři rekreační chaty a bývalý hotel. Zavedena je kanalizace i vodovod, kapacita tábořiště je 1000 osob. Další tábořiště jsou vybavena obdobně. Obecnice stála 4 348 000 Kčs a byla vystavěna pro 800 osob. Felbabka vyšla na 6 134 000 Kčs a má pojmout 1200 osob, tábořiště Velcí přišlo armádu na 3 707 000 Kčs a bylo projektováno taktéž pro 1200 osob. Konečně v tábořišti Kolvín, vybudovaném nákladem 352 000 Kčs, se nachází obytný dům o čtyřech bytových jednotkách využívaným jako velitelství střelnice a kasárna, stáj pro koně, garáže a dřevěný objekt pro ukládání terčů. Vojska jsou zde ubytována pouze přechodně ve stanech během trvání střelb. Krom toho se v prostoru nacházely kasárna Roviny a kasárenské objekty na vrchu Praha.²⁷⁸

Protože brdský prostor byl a dodnes je z velké části zalesněn, hrálo zde prim především lesní hospodářství. Podle prověrky VVP Jince z roku 1966 z celkové výměry zemědělské půdy 1492 ha obhospodařovaly vojenské lesy 216 ha a společně s vojsky využívaly 114 ha. Ostatní zemědělská půda připadala na cílové plochy. V prostoru se sklízelo i seno, což bylo ale roku 1960 na cílových plochách zakázáno, a pokud to provoz újezdu umožňoval, pásal se zde dobytek. Zpočátku zemědělské plochy využívala okolní JZD, od roku 1964 probíhal výpas dobytka přímo v režii vojenských lesů (v roce 1965 zde měli 400 kusů skotu). Jako problematické se ukázalo dodržování všeobecného zákazu vstupu do prostoru, a to přesto, že lidem mohlo hrozit i obvinění ze špionáže. Civilní obyvatelstvo se nechtělo vzdát lesních plodů a zákaz porušovali i pracovníci MNO, kteří sem často zajížděli v pracovní době autobusy v rámci služební tělovýchovy na houby.²⁷⁹

Zákaz vstupu ovšem měl své opodstatnění, v Brdech se děly věci, které nebyly určeny pro oči a uši obyčejných lidí. Vždyť o některých brdských tajemstvích nevěděli ani

²⁷⁷ Vyhodnocení využití VVP Jince, 15. 1. 1959. In: *Ročenka 2011: Vojenský historický archiv*, s. 230-240.

²⁷⁸ Tamtéž.

²⁷⁹ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 257.

naši vysocí političtí činitelé. Již v roce 1960 byl postaven u Strašic přísně utajovaný objekt s oficiálním názvem VZ 2739 Strašice, lidově zvaný U Němých. Zde se mělo nejspíše nacházet velitelství Československého frontu v případě vypuknutí války. Armáda objekt využívá dodnes a stále ho obestírá mlčením.²⁸⁰ Ještě daleko utajovanějším a střeženějším byl objekt z akce Javor u Míšova a do třetice byla roku 1985 dokončena tajná raketová základna Stožec, lidově zvaná Klondajk.²⁸¹ Ale zpět k objektu Javor. Během dlouhodobého napětí mezi světovými velmocemi USA a SSSR v období tzv. Studené války se počítalo s tím, že válečný konflikt může vypuknout prakticky kdykoli. Protože se na území Československa nenacházely jaderné zbraně, mohlo letectvo svrhnout zbraně hromadného ničení až po 5-6 hodinách a na první jaderný úder raketového vojska by se čekalo 15-18 hodin. Proto neustále sílil sovětský tlak na umístění jaderných zbraní na našem území. Československá strana mu nakonec podlehl a dohoda byla podepsána v prosinci 1965. Zajišťovala především vybudování tří objektů, které měly být předány sovětské straně do poloviny roku 1967. Za místa jejich výstavby byla určena oblast u Bělé pod Bezdězem, Míšova a Bíliny. K předání dokončených objektů došlo až koncem roku 1968, jako poslední byl předán depot u Lovosic někdy v polovině roku 1969.²⁸² Vše podléhalo přísnému utajení, česká strana hradila náklady na vybudování a údržbu (1969-1990 dosáhly 430,56 milionů Kčs), sovětská strana zaopatřovala ochranu, údržbu a obsluhu. Řádně prověřeni sovětské vojáci bydleli poblíž i s rodinami a jen několik málo zasvěcených vědělo, co vlastně hlídají.²⁸³ I když stále panují pochybnosti a dozimetrická měření na počátku 90. let nic neprokázala, zdá se velmi pravděpodobné, že se zde jaderné hlavice nacházely.²⁸⁴ Sovětská armáda se kromě ostrahy přísně tajného objektu Javor 51 v Brdech trvale nevyskytovala. Větší skupina sovětských vojáků se zde objevila po roce 1968, kdy část okupačních vojsk v brdských lesích ve velmi primitivních podmínkách přečkala zimu. Zbytky zemljanek jsou dodnes k nalezení v okolí Malého Toku nad Nepomukem a Zalány.²⁸⁵

²⁸⁰ SYRUČEK, Milan. *Záhady brdských lesů: Od vykopávek po jaderné zbraně a radar*, s. 150-151.

²⁸¹ DVOŘÁK, Otomar. *Za poklady brdských Hřebenů*, s. 109.

²⁸² LUŇÁK, Petr. *Plánování nemyslitelného: československé válečné plány 1950-1990*. Praha: Dokořán, 2007, s. 235-237. ISBN 978-80-7363-155-0.

²⁸³ SYRUČEK, Milan. *Záhady brdských lesů: Od vykopávek po jaderné zbraně a radar*, s. 208.

²⁸⁴ V srpnu 2013 se objekt Javor 51 díky partě nadšenců jako světově unikátní muzeum otevřel veřejnosti.

²⁸⁵ Historie v období 1945-89. *Brdy.net* [online]. [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: http://www.brdy.net/pages/history_89.php.

Celá 70. a 80. léta se v Brdech pilně cvičilo. Od roku 1976 k výcviku sloužila plně elektrifikovaná protitanková střelnice na Padrti a Kolvín-jihu. Využití výcvikového prostoru dobře popsal Martin Březovský v knize Střední Brdy: „VVP Jince tvořilo jednu samostatnou posádku, jejímž velitelem byl velitel VVP. Byly zde prováděny školní a zápočtové střelby, taktická cvičení s bojovou střelbou baterie, oddílu, skupiny hlavného a reaktivního dělostřelectva, taktická cvičení s bojovou ostrou střelbou oddílů vojenských raket, řízení palby dělostřeleckého svazku a svazu, průpravné střelby z tanků, bojové střelby jednotek PVO, bombardování a střelby letectva, trhání ostré ženijní munice a ostré střelby z ručních zbraní. Kromě raketového vojska a dělostřelectva byl prostor využíván i jednotkami Lidových milicí, školními jednotkami vojenských škol, vojsk FMV a ostatními jednotkami podle plánů využití VVP na příslušný rok, který sestavovala správa RVD Západního vojenského okruhu.“²⁸⁶ Protože aktivita armády nikdy nepřesáhla únosnou mez, sloužily střední Brdy i k rekreaci a k lovu pro generály, prominenty a zaměstnance MNO.

4.6 1989 - současnost

Po revoluci bylo jasné, že armáda má v držení daleko víc území, než je potřeba. Začaly se tedy objevovat hlasy volající po zmenšení vojenského prostoru v Brdech, vyhlášení CHKO i úplné zrušení prostoru.²⁸⁷ Podobné debaty vlastně běží až dodnes, kdy už je ovšem osud VVP Jince téměř jistý, ale o tom později. Od roku 1990 se v prostoru každoročně koná den pozemního vojska „BAHNA“, kde se předvádí současná i historická vojenská technika a profesní připravenost jednotek AČR.²⁸⁸ 4. 5. 1992 byl zaregistrován Svaz vyhnanců z Brd, který se hlavně na počátku 90. let snažil o uplatnění restitučních nároků a obnovení vysídlených obcí Kolvín, Padrt' a Záběhlá. Jeho zástupci hojně publikovali v tisku a v následujících letech se skutečně vše řešilo na nejvyšších místech. Nároky vysídlenců naposledy zamítl Ústavní soud ČR.²⁸⁹ Výcvikový prostor nejednou navštívila česká i zahraniční generalita, například dne 14. 5. 1996 přijel do Brd vrchní velitel ozbrojených sil NATO v Evropě, americký generál George Joulwan.²⁹⁰ Naposledy

²⁸⁶ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 257-258.

²⁸⁷ Např. KRÁSNICKÝ, Roman. Symbióza s granáty. *Lidové noviny*. 1991, roč. IV, č 232, s. 11.

²⁸⁸ Historie den pozemního vojska (BAHNA). *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3474>.

²⁸⁹ Svaz vyhnanců z Brd. *Brdy.info* [online]. [cit. 2014-06-15]. Dostupné z: <http://www.brdy.info/svaz/>.

²⁹⁰ CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*, s. 259.

do Brd putovaly vládní delegace v souvislosti s radarem na Břízkovci, známé kótě 718.²⁹¹ Podrobnosti o možnostech výcviku a jednotlivých cvičištích v Brdech lze získat z publikace *Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Brdy* z roku 2006. Jako výcviková a logistická zařízení uvádí: dělostřelecké střelnice Brda, Jordán, Tok (s max. dostřelem 21 km), střelnici bojových vozidel Bahna (zakonzervována a nevyužívá se), protitankovou střelnici Kolvín a Padrť (zakonzervována, využívá se pouze pěchotní střelnice Kolvín-jih), pěchotní střelnice Bahna a Velcí, leteckou zkušební střelnici Jordán, házeliště ručních granátů a trhací jámu Brda, cvičiště řízení bojových vozidel Zadní Bahna a výcvikové zařízení Valdek.²⁹² Výcvik byl v Brdech postupně velmi utlumen a oproti stavu zprávy z roku 1959, kterou v práci uvádím, se ve vojenském prostoru bouralo a rušilo, nové demolice přišly v souvislosti s plánovaným rušením újezdu. V posádce Jince dnes sídlí jediný dělostřelecký svazek Armády České republiky, 13. dělostřelecký pluk „Jaselský“.²⁹³

²⁹¹ O možnosti vybudovat na území ČR americký radar se jednalo ve vládních kruzích už od počátku tisíciletí, v roce 2007 Spojené státy požádaly o umístění radaru oficiálně. Ihned se rozběhla vlna protestů, která ještě zřetelně zesílila, když byly pro umístění radaru vybrány Brdy. Demonstrovalo se proti i pro radar, dokonce se na něj pělý ódy. Politický tlak a odpor občanů nakonec zvítězil a telefonát Baracka Obamy předsedovi úřednické vlády J. Fischerovi v září 2009 definitivně potvrdil, že USA od úmyslu protiraketové základny v ČR ustupují.

²⁹² *Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Brdy*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006, 91 - 108. ISBN 80-7278-316-5.

²⁹³ Historie a současnost 13. dělostřelecké brigády a 132. dělostřeleckého oddílu. *13. dělostřelecký pluk "JASELSKÝ"* [online]. [cit. 2014-06-15]. Dostupné z <http://www.13db.army.cz/html/historie.html>.

5. Budoucnost, rušení a optimalizace

Kolem vojenských újezdů v České republice je poslední dobou znovu rušno. Již dlouho se ozývají hlasy, které tvrdí, že armáda má k dispozici daleko více území, než skutečně potřebuje a využívá. Této skutečnosti si jsou vědomi i na ministerstvu obrany. Proto se také již několik let pracuje na zmenšení – optimalizaci rozlohy vojenských újezdů v ČR. Postupuje se dle východisek stanovených v tzv. Bílé knize o obraně, jež byla vypracována za účelem zhodnocení reálného stavu v ozbrojených silách a navržení opatření ke zlepšení fungování resortu. Byla schválena usnesením vlády ze dne 18. května 2011 č. 369, a jedním z jejích návrhů je právě optimalizace počtu a rozlohy vojenských újezdů.²⁹⁴

Praví se v ní, že: „*Celková rozloha vojenských újezdů je s ohledem na velikost armády zcela neadekvátní. Při zkvalitnění plánování výcviku lze zvýšit počet současně cvičících vojsk v každém z vojenských újezdů. Od roku 1989 byly zrušeny pouze dva výcvikové prostory, zatímco ozbrojené síly se několikanásobně zmenšily. V roce 1993 připadala na jednoho vojáka v činné službě 1,1 ha vojenského újezdu, v roce 2011 to bylo zhruba pět-krát více, tj. 5,6 ha. Do roku 2015 proto bude snížen počet vojenských újezdů a jejich rozloha tak, aby odpovídaly reálným potřebám ozbrojených sil ČR.*“²⁹⁵

Když se podíváme na počty vojáků, zjistíme, že zatímco v roce 1993 měla armáda 115 000 vojáků v činné službě, v současné době jich má AČR necelých 25 000.²⁹⁶ Zlomem bylo zrušení povinnosti základní vojenské služby a přechod na plně profesionální armádu k 1. 1. 2005.²⁹⁷

Pro změnu rozlohy vojenských újezdů mluví z velké části také problematika života obyvatel na jejich území. Ve vojenských újezdech žije více jak 2000 obyvatel, kteří zde mají trvalé bydliště. Konkrétně se jedná přibližně o 1074 obyvatel v Libavé,

²⁹⁴ Návrh řešení optimalizace VÚ. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=92153>.

²⁹⁵ *Bílá kniha o obraně*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Odbor komunikace a propagace (OKP), 2011. ISBN 978-80-7278-564-3. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/plne-zneni-bile-knihy-o-obrane-55515/>.

²⁹⁶ *Optimalizace vojenských újezdů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP MO, 2012. ISBN 978-80-7278-576-6.

²⁹⁷ *Armáda České republiky: Symbol demokracie a suverenity 1993 - 2012*, s. 68.

593 v Hradišti, 310 v Boleticích, 35 v Brdech a 2 lidé přebývají v Březině.²⁹⁸ Nejedná se však jen o problémy se zajištěním bezpečnosti pro tyto obyvatele. Jak jsem zmiňoval dříve, jejich práva jsou oproti ostatním občanům ČR „omezena a krácena“. Při současné právní úpravě je problémem i zajištění potřeb a požadavků obyvatel, protože dle zákona nikdo krom státu nemůže vlastnit nemovitý majetek na území újezdu. Toto nařízení plně nevyhovuje ani AČR, protože na území újezdů se nachází majetek, který je pro ni nepotřebný, ale nelze se ho nijak zbavit ani ho převést na jiné subjekty. Problémy s majetkem ještě stěžují restituční požadavky. Omezení se týkají i obcí sousedících s vojenskými újezdy, ať už se jedná třeba o hluk při přesunech a cvičení armády, neprůjezdnost komunikací či omezený vstup do blízkých lesů.²⁹⁹ Posledním z hlavních důvodů zmiňovaných v návrhu optimalizace vojenských újezdů jsou státem evidované památky na jejich území. Údržbu má podle platných právních předpisů zajišťovat majitel, jímž je v tomto případě stát, resp. Ministerstvo obrany ČR. To ovšem vzhledem k prioritám rezortu nevyčleňuje dostatečné prostředky na jejich údržbu.³⁰⁰

S návrhem i hlavními důvody lze souhlasit, změna nutná je. Jak tedy návrh optimalizace vypadá? Zjednodušeně řečeno počítá s tím, že bez omezení výcviku vyčlení ze všech újezdů sídelní útvary a okrajové části, které byly velmi málo využívány. Jeden újezd může být zrušen úplně. Tímto opatřením chce ministerstvo obrany vyřešit všechny výše jmenované zásadní problémy spojené s existencí vojenských újezdů. Počítá se s tím, že by mělo být uvolněno cca 42 000 ha z celkové rozlohy 129 664 ha.³⁰¹ Vypracovaný plán počítá s celkovým zmenšením vojenských újezdů o cca 33%. V případě vojenského újezdu Libavá, náležícího do Olomouckého kraje jde o 31%, u vojenského újezdu Hradiště v Karlovarském kraji se počítá s 15%, vojenský újezd Boletice v Jihočeském kraji bude zredukován o 13% a vojenský újezd Březina o 5%.³⁰²

²⁹⁸ Záměrně zde uvádím jiný zdroj a údaj než v kapitole o Vojenských újezdech v ČR. Zdá se být aktuálnější, ale bohužel není uvedeno, z jakého roku pochází. *Optimalizace vojenských újezdů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP MO, 2012. ISBN 978-80-7278-576-6.

²⁹⁹ Od roku 2005 požadavkům poprvé částečně vyšel vstříc ministr obrany, když začal postupně zpřístupňovat některá okrajová území újezdů ve státní svátky a víkendy. Svaz českých turistů v těchto prostorách dokonce vyznačil turistické stezky a cyklostezky.

³⁰⁰ Optimalizace VÚ – cíl, důvody, vyřešení problémů. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=92152>.

³⁰¹ *Optimalizace vojenských újezdů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP MO, 2012. ISBN 978-80-7278-576-6.

³⁰² Návrh řešení optimalizace VÚ. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=92153>.

Podle vyjádření armádních velitelů a ministerstva obrany z roku 2006 výcvikové prostory v ČR umožňují výcvik se všemi druhy zbraní krom protiletadlových raketových kompletů s účinným dostřelem větším než 5,5 km a střeleb letectva na vzdušné cíle.³⁰³ Tento stav by měl být i přes plánovanou optimalizaci vojenských újezdů nadále zachován.

V důsledku optimalizace je již připravován vznik šesti nových obcí ve vyčleňovaných částech vojenských újezdů Boletice (Polná na Šumavě), Hradiště (Bražec a Doupovské Hradiště) a Libavá (Město Libavá, Kozlov a Luboměř pod Strážnou). Vznik nových obcí je, de facto, obnovením původních obcí, které byly vznikem vojenských újezdů zrušeny a staly se jejich součástí podle zákona 169/1949 Sb., o vojenských újezdech, bez statutu obce.³⁰⁴

5.1 Rušení Brd

O odchodu vojáků z Brd se mluvilo již po roce 1989, ale armáda nakonec rušila jinde a zbývajících pět újezdů (Boletice, Brdy, Březina Libavá, Hradiště) byly z hlediska plnohodnotného výcviku potřebné, jak uvádí kniha *Vojenské újezdy Armády České republiky* z roku 2006. To už dnes neplatí, bude se rušit další újezd a horkým kandidátem je právě vojenský újezd Brdy. Prioritně je určen k výcviku dělostřelectva, výcvik bojové střelby byl ale v minulých letech velmi utlumen. Na webových stránkách Ministerstva obrany ČR stojí, že např. v letech 2010 a 2011 se střílelo jen 4 - 8 dní v roce. Výcvikové plochy tvoří pouze 3 217 ha, tj. 12 % celkové rozlohy, což je v porovnání s ostatními újezdy nejméně. Podle zprávy o optimalizaci újezdů vzhledem k rozloze výcvikových ploch neumožňuje plnohodnotný výcvik mechanizovaných jednotek. Ministerstvo obrany vybralo a prosazuje jako nejvhodnější ke zrušení právě vojenský újezd Brdy. Ve prospěch 13. dělostřelecké brigády, která sousedí a využívá vojenský újezd Brdy, má v jeho severovýchodní části vzniknout posádkové cvičiště pro střelby z ručních zbraní a základní taktický a dělostřelecký výcvik.³⁰⁵ I přes existenci a dřívější velkou aktivitu Svazu

³⁰³ Neznámý svět vojenských újezdů. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/neznamy-svet-vojenskych-ujezdu-974223.aspx>.

³⁰⁴ Návrh řešení optimalizace VÚ. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28].

³⁰⁵ Zrušení VÚ Brdy. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=92160>.

vyhnanců z Brd, bývalých obyvatel nuceně vysídlených vesnic, se nepočítá se vznikem samostatné obce na bývalém území újezdu.³⁰⁶

Návrh optimalizace v tomto znění, tzn. počítající se zrušením Brd, vzbudil mnoho pozitivních i negativních reakcí, pořádají se schůze, jedná se s dotčenými obcemi a stále vznikají různé iniciativy pro i proti návrhu, probíhá jednání o vzniku CHKO. Ochránci přírody se vcelku oprávněně bojí turistů, stavbařů a devastace unikátní brdské přírody, starostové okolních obcí např. o zdroje pitné vody. Nikde na internetu jsem také nenalezl zprávu, kde by bylo vyčísleno, kolik se vyklizením újezdu skutečně ušetří. Nejdůležitější informace pouze zmiňují, že provoz Brd stojí cca 70 milionů ročně. Snad se tedy počítá s tím, že i po zrušení bude muset celý prostor „někdo“ dále udržovat. Zatím se plánuje, že na zrušení vojenského újezdu Brdy plynule naváže vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Brdy.³⁰⁷

Vláda České republiky v demisi premiéra Jiřího Rusnoka na svém zasedání 20. listopadu 2013 schválila v rámci balíčku branných zákonů předkládaných MO návrh zákona o změně hranic vojenských újezdů. Ten počítá s úplným zrušením vojenského újezdu Brdy do začátku roku 2016.³⁰⁸ Zákon tak postoupil do Parlamentu ČR, ale po předčasných volbách bylo chvíli znova mlhavo, protože vítězná ČSSD se už dříve ústy stínového ministra obrany Jana Hamáčka zasazovala namísto Brd o zrušení vojenského újezdu Boletice.³⁰⁹ Z voleb nakonec vzešla koaliční vláda ČSSD, KDU-ČSL a ANO 2011, o. s. a ministerstvo obrany získal Martin Stropnický (ANO 2011, o. s.). Oficiálně byl jmenován 30. ledna 2014 a o jeho odbornosti už od začátku panují pochyby.³¹⁰ Návrh

³⁰⁶ Sněmovní tisk 57/0, část č. 1/6 VI.n.z. o hranicích vojenských újezdů. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online dokument]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=57&CT1=0>.

³⁰⁷ Záměr na vyhlášení CHKO Brdy. *Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky* [online]. [cit. 2014-06-15]. Dostupné z <http://praha.ochranaprirody.cz/brdy/zamer-na-vyhlaseni-chko-brdy/>.

³⁰⁸ Vláda schválila změny ve vojenských újezdech a další novely branných zákonů. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vlada-schvalila-zmeny-ve-vojenskych-ujezdech-a-dalsi-novely-brannych-zakonu-91947/>.

³⁰⁹ Vláda schválila konec újezdu Brdy, ČSSD je ale proti. *ČT24 – Česká televize* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/251219-vlada-schvalila-konec-ujezdu-brdy-cssd-je-ale-proti/>.

³¹⁰ Premiér Sobotka uvedl do úřadů všechny ministry a ministryně nové vlády. *Vláda české republiky* [online], 31. 1. 2014. [cit. 2014-02-02]. Dostupné z <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/dalsi-ministryne-a-ministri-prevzali-sve-resorty-115597/>.

zákonu, který má zrušit i vojenský újezd Brdy, nový ministr již 4. února stáhl z projednávání, aby se s ním blíže seznámil.³¹¹

Spory panují také kolem případného dělení újezdu. Plzeňský kraj prosazuje návrat před zákon 169/1949 Sb. o vojenských újezdech, kdy by mu mělo připadnout cca 38% vojenského prostoru. Naopak Středočeský kraj (hejtman Josef Řihák) kam celý újezd patří, prosazuje zachování újezdu nebo jeho zakonzervování a Brdy mezi kraje dělit nechce.³¹²

Armáda už před časem začala brdské lesy zbavovat nevybuchlé munice. Pyrotechnická asanace předcházející zpřístupnění okrajových částí újezdu v roce 2007 měla zabezpečit 23% území újezdu. Protože je v plánu zřídit Posádkové cvičiště Jince-Velcí, které má zahrnout i CP Brda, nepředpokládá se zde žádný průzkum. Je tedy otázkou, co bude opravdu nakonec plně zpřístupněno a skutečně vyčištěno. Zamýšlené cvičiště má zatím nejasnou rozlohu, našel jsem informace o 560 ha i pravděpodobnějiších 50 km² (5000 ha). K pyrotechnické asanaci tak zbývá odhadem 57% plochy újezdu.³¹³ Jako první zahájili vojáci 15. ženijní brigády 1. dubna 2012 pyrotechnickou očistu střelnice Kolvín, kde se očekává velká koncentrace nevybuchlé munice a kvůli narušení ekosystémů není většinou možná hloubková sanace. Práce je však náročná a plánované zpřístupnění veřejnosti v roce 2016 se současným tempem nestihne. Dle odpovědi tiskového mluvčího ministerstva obrany Jana Pejška ze 14. ledna 2014 sbírá municí kolem 40 osob a provedena je očista 150 ha vojenského újezdu, při které bylo nalezeno přes 5000 kusů munice.³¹⁴

Návrh o hranicích vojenských újezdů, na němž pracovaly již předchozí kabinet, předložil ministr obrany Stropnický poté, co ho stáhl znovu 18. března Poslanecké sněmovně. Návrh prošel tzv. prvním čtením i přes odpor některých levicových poslanců včetně předsedy Poslanecké sněmovny Jana Hamáčka. Jejich pokus vrátit návrh k přepracování se nezdařil. Poté norma putovala na stůl výborů pro obranu a pro životní prostředí, které ho podpořily.³¹⁵ Ještě ale musí projít druhým a třetím čtením, které by

³¹¹ JANOUŠ, Vilém. Vojenské újezdy. Přijdou až o třetinu území? *Plzeňský deník*, 5. února 2014, s. 11.

³¹² DANDA, Oldřich. Spor o újezd Brdy štěpí koalici i ČSSD. *Právo*, 4. března 2014, s. 2.

³¹³ Možné formy ochrany přírody v Brdech - III.část. *BRDY-Res publica*, z. s. [online]. [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: <http://www.brdy-respublica.estranky.cz/clanky/projekt-brdy/mozne-formy-ochrany-prirody-v-brdech---iii.cast.html>.

³¹⁴ SYRUČEK, Milan. *Záhady brdských lesů: Od vykopávek po jaderné zbraně a radar*, s. 167-168.

³¹⁵ Zrušení vojenského újezdu v Brdech poslanci posvětili. *ParlamentníListy.cz* [online]. [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Zruseni-vojenskeho-ujezdu-v-Brdech-poslanci-posvetili-311913>.

mohlo být v září. Je zajímavé, že se schválením se pospíchalo a najednou je času poměrně dost. Definitivně bude brdská otázka rozřešena v nejbližších měsících, ale zatím vše nasvědčuje tomu, že vojenský újezd Brdy bude zrušen a otevře se jako CHKO veřejnosti.³¹⁶

³¹⁶ Šlajs: Sněmovní výbory jsou pro rušení vojenského prostoru Brdy. *České noviny.cz* [online], 12. 05. 2014. [cit. 2014-06-16]. Dostupné z <http://www.ceskenoviny.cz/domov/zpravy/slajs-snemovni-vybory-jsou-pro-ruseni-vojenskeho-prostoru-brdy/1078206>.

Závěr

Diplomová práce shrnuje fakta o vzniku, existenci a možném zániku vojenského újezdu Brdy. Nyní vše skutečně nasvědčuje tomu, že újezd bude zrušen a staletého výročí zřízení se nedočká. Troufám si říct, že nikdo nedokáže odhadnout, co tato změna pro střední Brdy přinese. Jak vše dopadne a jestli bude újezd opravdu zrušen, se dozvíme nejdříve v září tohoto roku. Zajímavou a bohatou historií se ale prostor může pochlubit i před vznikem vojenského újezdu.

Pravěký člověk Brdy téměř minul a ani v dalších historických epochách tvrdý, téměř horský život člověka moc netáhl. Přesto se ve středních Brdech pro zvědavé badatele skrývá doslova ráj. Téměř souvislý lesní masiv ukrývá hradiště, zříceniny hradů, smírčí kříže, pomníky, násypy neexistujících železnic, vojenské artefakty a další s terénem již splývající stopy lidské činnosti. V polovině 19. století, kdy tu dosáhla hospodářská konjunktura vrcholu, by při pohledu na sloupy dýmu a množství dolů, hutí, železáren jistě zaplesalo i srdce Julese Verna, který by sem možná zasadil nějaký svůj steampunkový román. A konečně současnost, nepřístupný, životu nebezpečný prostor s vybuchujícími granáty a unikátní zachovalá příroda, to všechno jsou střední Brdy.

Popsat všechny stopy lidské činnosti v Brdech jednoduše není možné, jen co se tu nachází pomníčků, křížků a zanikajících děl lidských rukou. A za každým stojí příběh. Snad může být tato práce takovou motivací, postihnout všechny jednotlivosti Brd v žádném případě nemůže a ani nechce. Byla by to škoda, protože si zaslouží svoji vlastní pozornost a výzkum. Památek je tu nespočet a snad právě vše obklopující pohlcující les a příroda jim přidává na přitažlivosti a buduje neopakovatelný brdský genius loci.

Vzniku vojenského újezdu v Brdech předcházelo dlouhé hledání vhodných míst k výcviku dělostřelců i velký odpor odborné i laické veřejnosti. Složitou a ožehavou situaci pomáhal řešit svou návštěvou v kraji i oblíbený prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Zdá se tedy docela příznačné, že kontroverze, názorové střety, rozpolcenost veřejnosti a nejasnosti, které provázely zřizování újezdu, se opakují i při jeho rušení.

Projekt dělostřelecké střelnice v Brdech byl ministerskou radou schválen 19. února 1926. Plocha pro vojenskou střelnici byla vykoupena od velkostatku hořovického (majitel Jindřich Schaumburg), zbirožského a dobříšského (Colloredo-Mansfeld), hlubošského

(Karel Wallerstein-Oettingen) a rožmitálského (pražské arcibiskupství). 15. ledna 1928 byly všechny pozemky vykoupeny vojenskou správou a začalo se s budováním komunikací, kasáren, cílových ploch, pozorovaten a dalších vojenských objektů. Protože bylo armádou zaručeno, že území bude i nadále přístupné veřejnosti, vzešla z jednání vedených s jednotami KČT v Hořovicích a Berouně směrnice pro vstup do vojenských lesů v Brdech a některá pravidla stanovovala i vyhláška okresního úřadu v Hořovicích z května roku 1930. Ve třicátých letech, kdy hrozilo Československu stále větší nebezpečí ze strany Německa, probíhal v Brdech horečný výcvik vojáků a v letech 1935-1938 také testy chystaného pohraničního opevnění. Při nich byl postaven známý zkušební pěchotní srub CE na cílové ploše Jordán. Po okupaci v roce 1939 dostala brdská střelnice nový název „Truppenübungsplatz Kammwald“ a německá armáda ji využívala ke stejným účelům, ke kterým byla užívána doposud. Už v roce 1940 bylo ale rozhodnuto, že střelnice bude rozšířena. Vojenským zájmům Němců během let 1940-1942 musely postupně ustoupit vesnice Přední a Zadní Záběhlá, Padrt', Velcí, Kolvín, Skořice, Příkosice, Mýt', Štítov, Vísky, Trokavec a Hořice. Vystěhovat se nemuseli jen lesní zaměstnanci a povozníci ze Záběhlé a Padrti, protože v listopadu 1941 zasáhla Brdy kalamita, která způsobila obrovské škody na lesních porostech. Snahou německého velení se po téměř celou dobu války stalo zlikvidování těchto rozsáhlých polomů, proto v lesích pracovali i obyvatelé pracovního tábora v Kolvíně. Po skončení 2. světové války výcvikové tábory opět zabrala obnovená Československá armáda. Vládním rozhodnutím se výcvikové tábory až na malé výjimky vrátily do předválečných hranic a původním vysídleným obyvatelům byl umožněn návrat zpět do svých domovů. Zákonem 169/1949 Sb. o vojenských újezdech se z vojenského tábora stal vojenský újezd Brdy a byl vydán úplný zákaz vstupu na jeho území. V letech 1952-53 bylo rozhodnuto újezd opět rozšířit. Vysídleno bylo tentokrát pět obcí. Hrachoviště tyto události zažívalo poprvé, ale Velcí, Kolvín, Záběhlá a Padrt' byly během několika málo let tímto způsobem obětovány již podruhé, jednou nacisty a podruhé komunisty. Vysídlení od začátku provázely odpor a problémy, lidé se cítili poškozeni, náhrady nebyly většinou adekvátní a ještě je znehodnotila měnová reforma v roce 1953. Obce byly po vysídlení v 60. letech srovnány se zemí. Již v roce 1960 byl postaven u Strašic přísně utajovaný objekt s oficiálním názvem VZ 2739 Strašice, lidově zvaný U Němých. U Míšova byl v letech 1965-1968 vybudován přísně tajný objekt Javor 51, kde byly pod dohledem sovětské armády patrně uloženy jaderné zbraně. Během 70. a 80. let bylo v prostoru zřízeno několik nových táborů a cvičišť, ale činnost armády nikdy nepřekročila únosnou mez a střední Brdy často sloužily jako lovecký revír pro generály

a další vysoké činitele ministerstva obrany. Po roce 1989 se uvažovalo o zrušení brdského újezdu, ale armáda si jej ještě ponechala. V nedávné době se Brdy dostaly do povědomí především díky záměru umístit na kótu 718 (Břízkovec) americký radar. Výcvik byl postupně utlumen a v současnosti nemá vojenský újezd Brdy daleko ke zrušení a vyhlášení CHKO.

Otevření brdských lesů veřejnosti osobně vítám, ovšem s velkými obavami, co s nimi bude. Už dnes je jisté, že to jedinečnosti Brd uškodí, otázkou je, jak moc. Snad se tedy Brdy nestanou jen politickým bojištěm, po čase si je nerozparcelují developéři a i další generace budou navštěvovat hluboký tajemný hvozd a ne si o něm jen vyprávět. Alespoň základní návod, jak tomu může každý z nás pomoci, stojí v VII. dílu *Monografie Hořovicka a Berounska*: „Když jsme se najedli někde v přírodě, ne zahazujeme papíry a odpadky na místě, kde jsme seděli. Přijde-li po nás pořádný turista, neměl by právě pěkného dojmu o tom, kdo po sobě takovou památku zanechal. Každé místo v přírodě je hezké jen tehdy, není-li na něm nic, co tam nepatří od přírody.“³¹⁷

³¹⁷ JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VII*, s. 15.

Resumé

Dissertation summarizes facts of origins, existence and possible closing Brdy military area down. Nowadays, the situation indicates, that the area will be destroyed for real. Nobody can speculate, what this change will mean for Central Brdy Highlands. About destiny of the area will be decided in September of this year at the earliest. But the history of this piece of land is interesting and rich even before establishment of military area.

Prehistoric people almost didn't live in Brdy Highlands even in next epochs. It was due to tough mountain conditions. Although, Central Brdy Highlands are hiding literary paradise from research fellows. Almost continuous woods are hiding fortified settlements, ruins of castles, crosses of conciliation, monuments, embankments of non-existing railways, military artefacts and many more. In the middle of 19th century, when economic boom reached the peak, there were many mines, steel mills and ironworks. And finally the present, inaccessible, life-threatening area with unexploded grenades and unique nature, this all are Central Brdy Highlands.

The establishment of Brdy military area was preceded by lengthy searching of suitable places for artillery training and it was accompanied with huge aversion of experts as well as laymen. This complicated situation assisted in solving even favourite president Tomáš Garrigue Masaryk. Controversy, lack of clarity and public conflicts, which accompanied the establishment of the area, is repeated during its closing down.

Project was approved in 19th February 1926 by the ministerial council. Area for military shooting gallery was bought up up to 15th January 1928 from Hořovice's large farm (the owner Jindřich Schaumburg), Zbiroh's and Dobříš's large farm (Colloredo-Mansfeld), Hluboká's large farm (Karel Wallerstein-Oettingen) and Rožmitál's large farm (archbishopric of Prague). After that, building of roads, barracks, target surfaces, watchtowers and other military object was started. Guidelines regarding to entrance of the public to Brdy woods were published. In thirties, when Czechoslovakia was endangered by Germany, there was training of soldiers in progress and from 1935 to 1938 also testing of frontier fortification. During this time, a well-known infantry log cabin CE was built at the target surface called Jordán. After the period of occupation, the shooting gallery in Brdy got a new name „Truppenübungsplatz Kammwald“ in 1939 and German army has been using as today. Because of enlargement of the shooting gallery, some villages had to be

displaced in the years 1940-1942, namely Přední a Zadní Záběhlá, Padrt', Velcí, Kolvín, Skořice, Příkosice, Mýt', Štítov, Visky, Trokavec and Hořice. After the end of World War II, training camps were taken over by Czechoslovakian army again. They were also returned to their pre-war borders and native inhabitants were allowed to return back to their homes. The law number 169/1949 Sb. about military areas made from military camp a Brdy military area and there was imposed a ban on the entrance to the area. Because of another enlargement of the area, five villages had to be displaced again, namely Hrachoviště, Velcí, Kolvín, Záběhlá and Padrt' and they were totally destroyed. In 1960, a top secret object with an official name VZ 2739 Strašice was built. Another top secret object Javor 51 was built in years 1965-1968 near the village Míšov, where were apparently deposited nuclear weapons under the supervision of Soviet army. During the seventies and eighties, there were established a few new training camps in the area and Central Brdy Highlands were often used like a hunting territory for high officials of the Ministry of Defence.

Recently, Central Brdy Highlands got to the awareness of people thanks to an intention of placing American radar at the spot height 718 (Břízkovec). The training was reduced step by step and nowadays Brdy military area is close to closing it down. After its destruction, there will be probably nature conservation area Brdy.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: AO Dobřív, č. fondu 23, Kronika obce Dobřív 1923-1928, inv.č. 22. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ro/00023-obec-dobriv-1923-1928>.

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MNV Dobřív, č. fondu 106, Kronika obce Dobřív 1929-1951, inv.č. 55. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ro/00106-obec-dobriv-1929-1951>.

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MNV Skořice, č. fondu 158, Kronika obce Skořice 1936-1973, inv.č. nezpracováno. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ro/00158-obec-skorice-1936-1973>.

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: AO Strašice, č. fondu 76, Kronika obce Strašice 1923-1925, inv.č. 3. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/chronicle/soap-ro/00076-obec-strasice-1923-1925>.

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MNV Strašice, č. fondu 159, Kronika obce Strašice 1926-1948, inv.č. 136. Dostupné z: http://www.portafontium.cz/iipimage/30760226/soap-ro_00159_obec-strasice-1926-1948.

SOA v Plzni, SOkA Rokycany, fond: MNV Těně, č. fondu 166, Kronika obce Těně 1928-1957, inv.č. 31. Dostupné z: http://www.portafontium.cz/iipimage/30760236/soap-ro_00166_obec-tene-1928-1957.

SOA Praha, SOkA Příbram, fond: Obecní úřad Záběhlá, Kronika života obce Přední a Zadní Záběhlé, číslo listu NAD 212.

SOA Praha, SOkA Příbram, fond: AO Kolvín, Pamětní kniha obce Kolvín, inv.č. 1., č. knihy 1.

SOA Praha, SOkA Příbram, fond: Obecní úřad Velcí, obecní kronika 1928 – 1952, číslo listu NAD 197.

Literatura

ANDERLE, Jan, ŠVÁBEK, Vladimír. *Strašické hrady*. 2. vyd. Plzeň: P. Mikota, 2009. Zapomenuté hrady, tvrže a místa, 16. ISBN 978-80-87170-09-0.

Armáda České republiky: Symbol demokracie a suverenity 1993 - 2012. 2. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Odbor komunikace a propagace (OKP), 2013. ISBN 978-80-7278-614-5.

ARON, Lubomír a kol. *Československé opevnění 1935-1938*. Náchod 1990.

BÍLEK, Jiří, LÁNÍK, Jaroslav a ŠACH, Jan. *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí: (květen 1945 - květen 1955)*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006. Historie Československé armády, 6. ISBN 80-7278-377-7.

Brdy, jejich krásy, poklady a význam. Praha: Družstvo Máj, 1925.

CÍLEK, Václav a kol. *Střední Brdy*. Praha: MZ-ČR, MŽP-ČR, ČSOP Příbram, Kancelář pro otázky ochrany přírody a krajiny Příbram, 2005. ISBN 80-7084-266-0.

ČÁKA, Jan. *Podbrdskem od městečka k městu*. Praha: Středočeské nakladatelství, 1988.

ČÁKA, Jan. *Střední Brdy - krajina neznámá*. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0752-9.

ČÁKA, Jan. *Toulání po Brdech*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta a.s., 2010. ISBN 978-80-204-2360-3.

Dělostřelecká střelnice v Brdech. Praha: ministerstvo národní obrany, 1925.

DURDÍK, Tomáš. *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. 3. vyd. Praha: Libri, 2009. ISBN 978-80-7277-402-9.

DVOŘÁK, Otomar. *Za poklady brdských Hřebenů*. Praha: Regia, 2011. ISBN 978-80-87531-05-01.

FRYŠ, Václav. *Podbrdské pověsti a příběhy*. České Budějovice: KOPP, 2013. ISBN 978-80-7232-439-2.

GLONEK, Jiří. *Zaniklé obce Vojenského újezdu Libavá*. 1. vyd. Ostrava: Společnost přátel Poodří, 2007. ISBN 978-80-254-0628-1.

HAJŠMAN, Jan, VOGELTANZ, Jaroslav. *Tajemství brdských vrcholů I*. Plzeň: Starý most s.r.o., 2012. ISBN 978-80-87338-24-7.

HAJŠMAN, Jan, Jaroslav VOGELTANZ. *Tajemství brdských vrcholů II*. Plzeň: Starý most s.r.o., 2013. ISBN 978-80-87338-32-2.

HEJL, Ivo. *Brdy*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1987.

HOFFMAN, Gustav. *Komorní železářny na Podbrdsku: Studie z dějin starého českého železářství*. Praha: Rozpravy NTM v Praze, 1968.

- JINDŘICH, Karel. *Mirošov: Brána do západních Brd*. Plzeň: vlastním nákladem, 2009.
- JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska I*. Praha: Česká grafická unie, 1928.
- JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska III*. Praha: Česká grafická unie, 1929.
- JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska IV*. Praha: Česká grafická unie, 1930.
- JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska V*. Praha: Česká grafická unie, 1930.
- JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VI*. Praha: Česká grafická unie, 1931.
- JŮNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VII*. Praha: Česká grafická unie, 1931.
- KAFKA, Josef. *Brda a Podbrdí: Kafkův ilustrovaný průvodce po Čechách*. 3. vyd. Praha: Knihitiskárna Eduard Grégr a syn, 1925.
- KÁRNÍK, Zdeněk, VELFL, Josef. *Po stezkách brdských partizánů*. Praha: Tisková, ediční a propagační služba MH, 1988.
- Kolektiv autorů. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: (IV) Západní Čechy*. Praha: Svoboda, 1986.
- LEZNAR, Marek. *Vysídlení vesnic na Vyškovsku 1939 – 1945.: Rozšiřování vyškovského vojenského prostoru*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, fakulta Filozofická.
- LUŇÁK, Petr. *Plánování nemyslitelného: československé válečné plány 1950-1990*. Praha: Dokořán, 2007. ISBN 978-80-7363-155-0.
- MAKAJ, Tomáš. *Z historie strašických kasáren I.: 1934-1939*. Hostivice: Baron, 2012. ISBN 978-80-869147-49-7.
- NOVÁČEK, Karel, PETR, Libor. Praepositura in solitudo: Ostrovská cella Baštiny (Teslín) a archeologie nejmenších řádových založení. In: *Archeologické rozhledy*. LXI. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2009. ISSN 0323–1267.
- NOVOBILSKÝ, Milan, ROŽMBERSKÝ, Petr. *Hrad Drštka u Skořic*. 2. vyd. Plzeň: P. Mikota, 2004. zapomenuté hrady, tvrze a místa, 1. ISBN 80-86596-58-3.
- Optimalizace vojenských újezdů*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Odbor komunikace a propagace (OKP), 2012. ISBN 978-80-7278-576-6.
- Posudek Obchodní a živnostenské komory v Plzni o projektu střelnice v Brdech*. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1925.
- Posudek o projektu dělostřelecké střelnice v Brdech se stanoviska geologicko-hydrologického*. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1925.
- RÁBOŇ, Martin, Svoboda, Tomáš a kol. *Československá zed'*. Brno: FORTprint, 1993. ISBN 80-900-299-8-1.

- Ročenka 2011: Vojenský historický archiv.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky - OKP, 2012. ISBN 978-80-7278-578-0.
- ŘEHOUNEK, Jan. *Osudové okamžiky: Sto let vojenského výcvikového prostoru Milovice - Mladá.* 2. vyd. Nymburk: Jan Řehounek - Kaplanka, 2013. ISBN 978-80-87523-05-6.
- SAKAŘ, Vladimír, SKLENÁŘ, Karel. *Nástin vývoje pravěkého osídlení Podbrdská.* In *Vlastivědný sborník Podbrdská 32-33.* Příbram: Okresní archiv, 1987.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého.* 3. vyd. Praha: Argo, 1995, 6. ISBN 80-85794-66-7.
- SKLENÁŘ, Karel, SKLENÁŘOVÁ, Zuzana, SLABINA, Miloslav. *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-115-9.
- Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Boletice.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2005. ISBN 80-7278-269-X.
- Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Brdy.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006. ISBN 80-7278-316-5.
- Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Hradiště.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006. ISBN 80-7278-301-7.
- Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Libavá.* Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006. ISBN 80-7278-335-1.
- SYRUČEK, Milan. *Záhady brdských lesů: Od vykopávek po jaderné zbraně a radar.* Praha: Epocha, 2014. ISBN 978-80-7425-204-4.
- ŠEFL, Josef. *Povídání o Brdech.* Rokycany: Agentura AM art, s.r.o, 2009.
- ŠPINAR, Zdeněk V. *Kniha o pravěku.* 2. vyd. Praha: Albatros, 1988.
- ŠŤASTNÝ, Václav a kol. *Vrch Žďár u Rokycan.* Vydal Václav Šťastný, 2006.
- ŠVANDRLÍK, Josef, HÁS, Jiří, FAIX, William. *Poutní místo Svatá Dobrotivá.* Praha: Onyx, 1999. ISBN 80-85228-50-5.
- TOPINKA, Jiří. *Vysídlení obcí z vojenského prostoru Brdy 1940 – 1953.* In: *Minulostí Berounska.* Beroun: sborník Státního okresního archivu v Berouně, 7. 2004.
- Vojenské újezdy Armády České Republiky.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006. ISBN 80-7278-345-9.
- Využití vojenských újezdů.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - (OKP MO), 2012. ISBN 978-80-7278-586-5.
- ŽÁN, Jan. *Padrť - Pamětní kniha obce v Brdech v Čechách.* vyd. vlastním nákladem, 2001.

Články z tisku

DANDA, Oldřich. Spor o újezd Brdy štěpí koalici i ČSSD. *Právo*, 4. března 2014, s. 2.

JANOUSH, Vilém. Vojenské újezdy. Přijdou až o třetinu území?. *Plzeňský deník*, 5. února 2014, s. 11.

KRÁSNICKÝ, Roman. Symbióza s granáty. *Lidové noviny*. 1991, roč. IV, č. 232, s. 11.

PERNÉGR, Václav. Hraniční spor o les Baština v Brdech. In: *VLS (Časopis vojenských lesů a statků ČR, s.p.)*, roč. V/2, 2010, s. 12.

Legislativní dokumenty

Listina základních práv a svobod. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

Národního shromáždění československého roku 1918- 1920, tisk 2242. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2242_00.htm.

Sněmovní tisk 57/0, část č. 1/6 Vl.n.z. o hranicích vojenských újezdů. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online dokument]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=57&CT1=0>.

Ústava České republiky. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

Zákon č.5/1945 Sb - Benešovy dekrety. *Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna* [online]. [cit. 2014-06-10]. Dostupné na <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>.

Zákon č. 169/1949 Sb., o vojenských újezdech. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1949, částka 49. Dostupný také z: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=169&r=1949>.

Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 76. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1999&typeLaw=zakon&what=Rok&stranka=4>.

Internetové zdroje

Bílá kniha o obraně. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - Odbor komunikace a propagace (OKP), 2011. ISBN 978-80-7278-564-3. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/plne-zneni-bile-knihy-o-obrane-55515/>.

Brdy.net - obsah. *Zajímavé objekty do roku 1938* [online]. [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://www.brdy.net/pages/list.php>.

Co předcházelo zřízení dělostřelecké střelnice v Brdech. *VHSB - Vojenské Historické Sdružení Brdy* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.vhsb.cz/clanky/co-predchazelo-zrizeni-delostrelecke-strelnice-v-brdech.xhtml>.

Historie a současnost 13. dělostřelecké brigády a 132. dělostřeleckého oddílu. *13. dělostřelecký pluk "JASELSKÝ"* [online]. [cit. 2014-06-15]. Dostupné z <http://www.13db.army.cz/html/historie.html>.

Historie den pozemního vojska (BAHNA). *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-06-14]. Dostupné z: <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3474>.

Historie od založení do roku 1938. *Brdy.net*. [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: http://brdy.net/pages/history_38.php.

Historie v období 1945-89. *Brdy.net* [online]. [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: http://www.brdy.net/pages/history_89.php.

Historie obce Újezd. *Obec Újezd u Cerhovic* [online]. 6. 6. 2005, 23. 9. 2010 [cit. 2014-04-10]. Dostupné z: <http://www.ujezdcerhovic.cz/menu/historie/>.

Historie. *Zámek Mirošov* [online]. [cit. 2014-04-30]. Dostupné z: <http://www.zamek-mirosov.cz/historie>.

Historie vojenského újezdu: Obec Boletice – Újezdní úřad vojenského újezdu Boletice. *Obec Boletice – Újezdní úřad vojenského újezdu Boletice* [online]. [cit. 2014-1-4]. Dostupné z: http://www.voujezd-boletice.cz/vismo/dokumenty2.asp?id=1025&id_org=715&p1=54.

Informace o vojenských újezdech. *Ministerstvo obrany, Armáda české republiky* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=215>.

Kultura a volný čas. *Obec Hluboš oficiální stránky* [online]. [cit. 2014-04-30]. Dostupné z: <http://www.hlubos.eu/kultura-a-volny-cas/ds-2137/p1=2257>.

Legendární brdský camp ZLATÉ DNO byl zničen!. In: *Trampský magazín* [online]. [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: <http://www.trampsky-magazin.cz/blog/legendarni-brdsky-camp-zlate-dno-byl-znicen-213.html>.

Město Spálené Poříčí. *Oficiální stránky města Spálené Poříčí* [online]. 2013, 19. 4. [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.spaleneporici.cz/detail.php?ID=605>.

Možné formy ochrany přírody v Brdech - III.část. *BRDY-Res publica, z. s.* [online]. [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: <http://www.brdy-respublica.estranky.cz/clanky/projekt-brdy/mozne-formy-ochrany-prirody-v-brdech---iii.cast.html>.

Neznámý svět vojenských újezdů. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/neznamy-svet-vojenskych-ujezdu-974223.aspx>.

Návrh řešení optimalizace VÚ. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=92153>.

O obci - historie Velcí. *Oficiální stránky obce Ohrazenice* [online]. [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.ohrazenice.eu/>.

Oficiální stránky obce Hvožd'any - Brdy. *Oficiální stránky Obce Hvožd'any* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.hvozdany.cz/turistika/brdy/>.

Optimalizace VÚ – cíl, důvody, vyřešení problémů. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=92152>.

POUSTKA, Roman Kolvínka. *Brdy – stránky milovníků brdských hvozdů* [online]. [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://www.brdy.org/content/view/53/30/>.

POUSTKA, Roman. O milířích. *Brdy – stránky milovníků brdských hvozdů* [online]. [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.brdy.org/content/view/160/30/>.

POUSTKA, Roman. O starých řemeslech. *Brdy – stránky milovníků brdských hvozdů* [online]. [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.brdy.org/content/view/223/30/>.

Pracovní tábor PTP Svatá Dobrotivá. *Brdy.net* [online]. [cit. 2014-06-13]. Dostupné z: <http://www.brdy.net/pages/ptp.php>.

Premiér Sobotka uvedl do úřadů všechny ministry a ministryně nové vlády. *Vláda české republiky* [online], 31. 1. 2014. [cit. 2014-02-02]. Dostupné z <http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/dalsi-ministryne-a-ministri-prevzali-sve-resorty-115597/>.

Svaz vyhnanců z Brd. *Brdy.info* [online]. [cit. 2014-06-15]. Dostupné z: <http://www.brdy.info/svaz/>.

Šlajs: Sněmovní výbory jsou pro rušení vojenského prostoru Brdy. *České noviny.cz* [online], 12. 05. 2014. [cit. 2014-06-16]. Dostupné z <http://www.ceskenoviny.cz/domov/zpravy/slajs-snemovni-vybory-jsou-pro-ruseni-vojenskeho-prostoru-brdy/1078206>.

VELEBIL, Dalibor. Jedová hora (Dědova hora) u Neřežína. *Geologie, mineralogie, historie dolování* [online]. 2003, 25. května 2006 [cit. 2014-05-12]. Dostupné z: <http://www.velebil.net/clanky/jedova-hora/>.

Vláda schválila změny ve vojenských újezdech a další novely branných zákonů. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vlada-schvalila-zmeny-ve-vojenskyh-ujezdech-a-dalsi-novely-brannych-zakonu-91947/>.

Vláda schválila konec újezdu Brdy, ČSSD je ale proti. *ČT24 – Česká televize* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/251219-vlada-schvalila-konec-ujezdu-brdy-cssd-je-ale-proti/>.

Voltuš – Třemšín. *Hornické muzeum Příbram* [online]. [cit. 2014-02-22]. Dostupné z: <http://www.muzeum-pribram.cz/cz/muzeum/pracoviste/archeologie/voltus/>.

WÜNSCH, Pavel. Benediktinské probošství v Baštíně. In: *Brdské listy* [online]. [cit. 2014-04-17]. Dostupné z: <http://www.brdskelisty.cz/historie-a-mistopis/benediktinske-proboststvi-v-bastine.html>.

WÜNSCH, Pavel. Třemšín & Hengst. *Brdské listy* [online]. 2009 [cit. 2014-03-22]. Dostupné z: <http://www.brdskelisty.cz/historie-a-mistopis/tremsin-a-hengst.html>.

WÜNSCH, Pavel. Pegasus Y - stanice goniometrických zaměřovačů Luftwaffe. *Brdské listy.cz* [online]. [cit. 2014-04-06]. Dostupné z: <http://www.brdskelisty.cz/vojenstvi/pegasus-y-stanice-goniometrickych-zamerovacu-luftwaffe.html>.

WÜNSCH, Pavel. V Zabítych. *Brdské listy* [online]. 2009 [cit. 2014-04-16]. Dostupné z: <http://www.brdskelisty.cz/vojenstvi/v-zabitych.html>.

WÜNSCH, Pavel. Kolvín. *Brdy – stránky milovníků brdských hvozdů* [online]. [cit. 2014-06-10]. Dostupné z: <http://www.brdy.org/content/view/214/68/>.

Záměr na vyhlášení CHKO Brdy. *Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky* [online]. [cit. 2014-06-15]. Dostupné z <http://praha.ochranaprirody.cz/brdy/zamer-na-vyhlaseni-chko-brdy/>.

Zapomenutá obec Hrachoviště. *VHSB - Vojenské Historické Sdružení Brdy* [online]. [cit. 2014-03-24]. Dostupné z: <http://www.vhsb.cz/clanky/zapomenuta-obec-hrachoviste.xhtml>.

Z historie. *Oficiální stránky Města Rožmitál pod Třemšínem* [online]. 2014, 18. 4. 2014 [cit. 2014-04-18]. Dostupné z: <http://www.rozmitalptr.cz/hlavni-menu/z-historie/stredovek/>.

Zkušební terče na ploše Brda. *Brdy.net* [online]. [cit. 2014-04-04]. Dostupné z: <http://www.brdy.net/pages/terce.php>.

Zrušení vojenského újezdu v Brdech poslanci posvětili. *ParlamentniListy.cz* [online]. [cit. 2014-03-31]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Zruseni-vojenskeho-ujezdu-v-Brdech-poslanci-posvetili-311913>.

Zrušení VÚ Brdy. *Ministerstvo obrany* [online]. [cit. 2013-12-28]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=92160>.

Seznam příloh

Obrazová příloha

1) Brdská vrchovina na mapě České republiky

Zdroj: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/86/Brdska_vrchovina_CZ_I5A-5.png.

2) Brdská vrchovina

Zdroj: <http://www.romantic29.cz/geocaching/Challenge/okrsky.gif>.

3) a 4) Mapy vojenského újezdu Brdy

Zdroj: *Stručně o České republice, armádě a výcvikových zařízeních vojenského újezdu Brdy*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 2006, 89-91. ISBN 80-7278-316-5.

5) Historické správní celky středních Brd

Zdroj: ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 17.

6) Část „jineckých bronzů“ nalezených na Plešivci

Zdroj: http://berounsky.denik.cz/kultura_region/archeologie_100330_plesivec.html.

7) Proboštví Teslíny dnes

Zdroj: foto autor

8) Hrad Valdek

Zdroj: foto autor

9) Zámeček tři trubky

Zdroj: <http://www.brdskelisty.cz/stare-brdske-pohlednice/stare-brdske-pohlednice/tri-trubky-lovecky-zamecek-3013.html>.

10) Karikatura z let boje o zřízení brdské střelnice. Ministr obrany F. Udržal je v tisku líčen jako horlivý militarista.

Zdroj: ČÁKA, Jan. *Střední Brdy – krajina neznámá*. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 20.

11) Prezident Tomáš Garrigue Masaryk s ministrem obrany Františkem Udržalem při návštěvě brdské střelnice.

Zdroj: <http://www.vhsb.cz/vystava-brdy-vojenske/>.

12) Strana v kronice obce Těně, kterou podepsal při návštěvě brdské střelnice T. G. Masaryk.

Zdroj: http://www.portafontium.cz/iipimage/30760236/soap-ro_00166_obec-tene-1928-1957_0060.

13) Příprava těžkého dělostřelectva ke střelbě na dělostřelecké střelnici v Brdech, konec 20. let.

Zdroj: http://ihned.cz/?article%5Barea_id%5D=10149600&article%5Bgallery%5D%5Bfrom%5D=0&article%5Bgallery%5D%5Bid%5D=1221770&article%5Bid%5D=52548330&p=000000_pdade
tail.

14) Zkušební pěchotní srub CE na cílové ploše Jordán

Zdroj: foto autor

15) Cílová plocha Jordán

Zdroj: foto autor

16) Pohled z vrchu Kočka na bývalé cvičiště a Padrt'ské rybníky

Zdroj: foto autor

17) Hranice vojenského újezdu Brdy

Zdroj: foto autor

18) Meteorologická stanice na vrchu Praha

Zdroj: foto autor

19) Cílová plocha Tok

Zdroj: foto autor

20) Střela na CP Tok

Zdroj: foto autor

21) Hranice újezdu

Zdroj: foto autor

Textová příloha

1) Posudek o projektu střelnice od Dr. Jaroslava J. Jahna

Zdroj: *Posudek o projektu dělostřelecké střelnice v Brdech se stanoviska geologicko-hydrologického*. Praha: Ministerstvo národní obrany, 1925, s. 87-88.

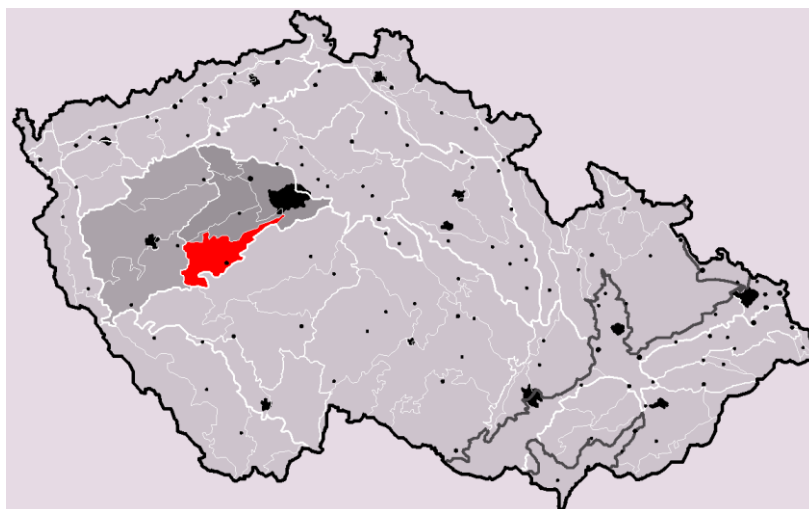
2) Směrnice pro vstup do vojenských lesů v Brdech

Zdroj: JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VII*. Praha: Česká grafická unie, 1931, s. 51-53.

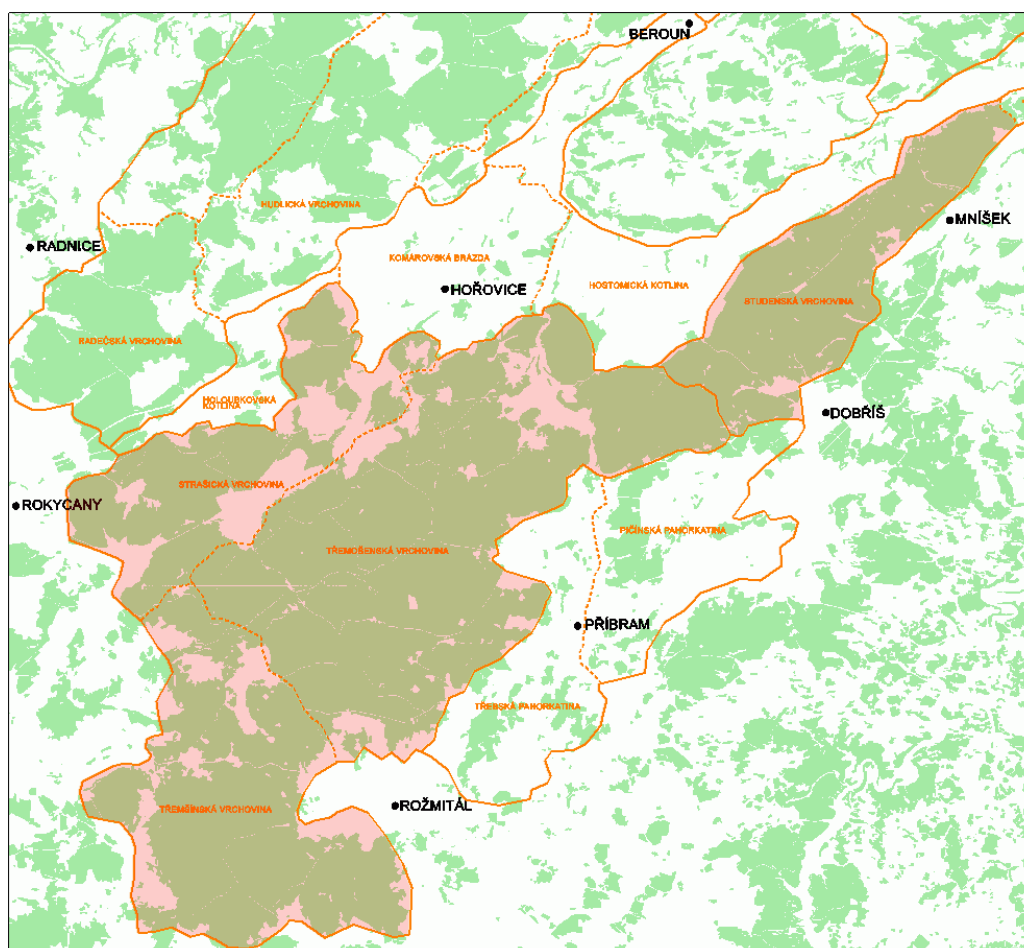
3) Úplné znění vyhlášky z roku 1930 o opatřeních platných pro dobu ostré střelby v brdské dělostřelecké střelnici

Zdroj: JÚNA, Jindřich. *Monografie Hořovicka a Berounska VII*. Praha: Česká grafická unie, 1931, s. 56-57.

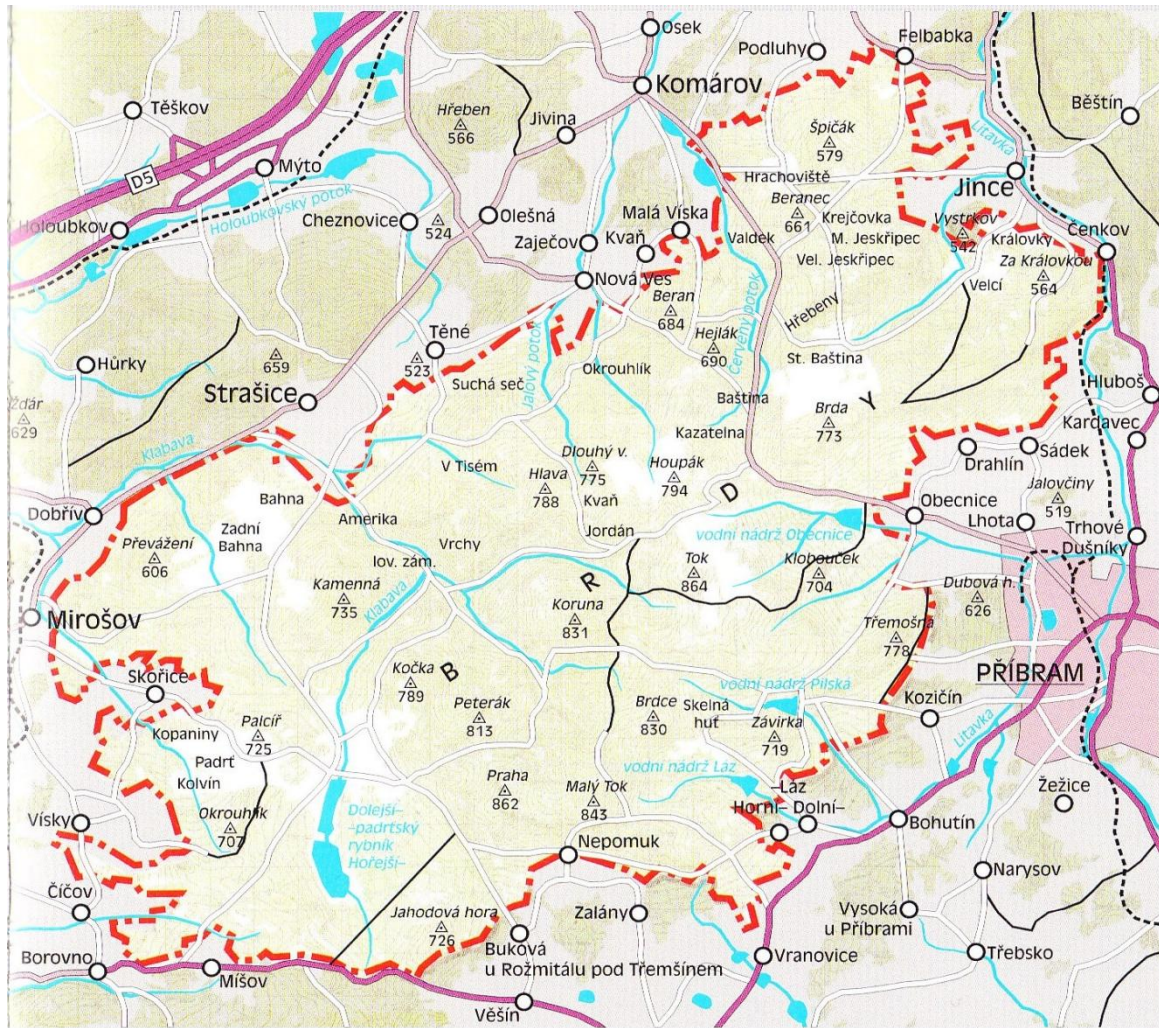
Obrazová příloha

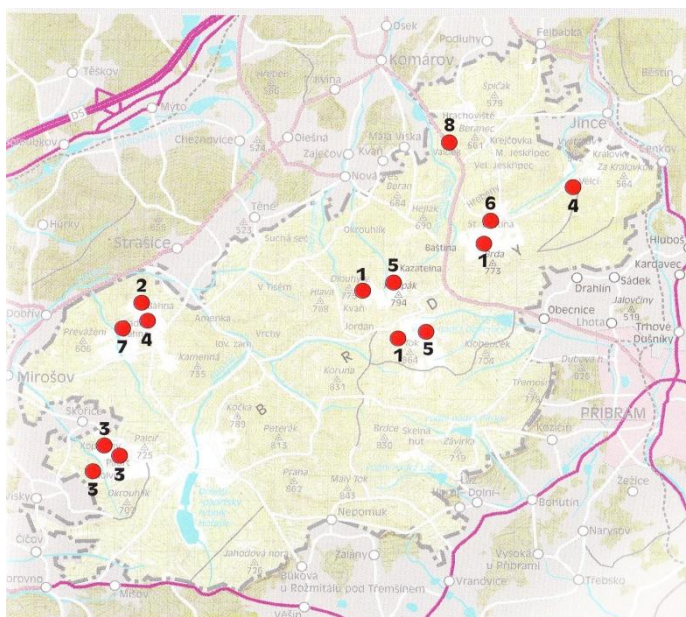
1) Brdská vrchovina na mapě České republiky.

2) Brdská vrchovina.

3) a 4) Mapy vojenského újezdu Brdy.

1. Dělostřelecká střelnice Brda, Jordán a Tok
2. Střelnice bojových vozidel Bahna
3. Protitanková střelnice Kolvín a Padrt
4. pěchotní střelnice Bahna a Velcí
5. Letecká zkušební střelnice Jordán
6. Házeliště ručních granátů a trhací jáma Brda
7. Cvičiště řízení bojových vozidel Zadní Bahna
8. Výchovné zařízení Valdek

Historické správní celky středních Brd

5) Historické správní celky středních Brd.

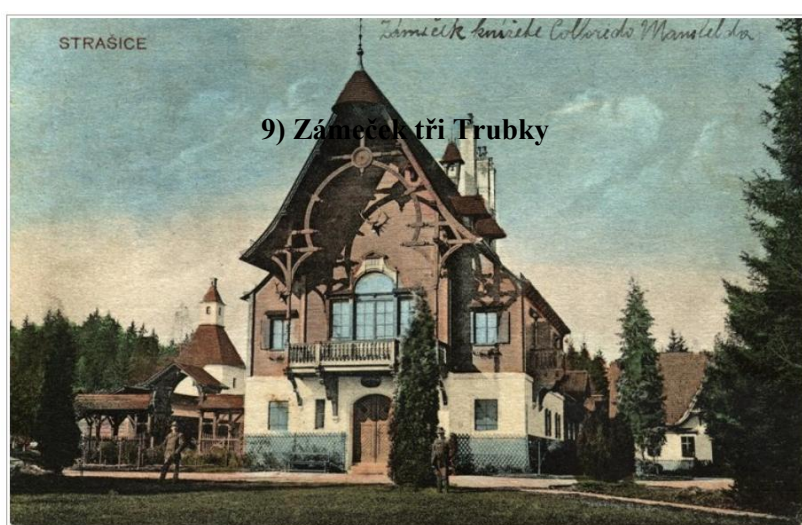
6) Část „jineckých bronzů“ nalezených na Plešivci.

7) Proboštství Teslíny dnes.

8) Hrad Valdek.

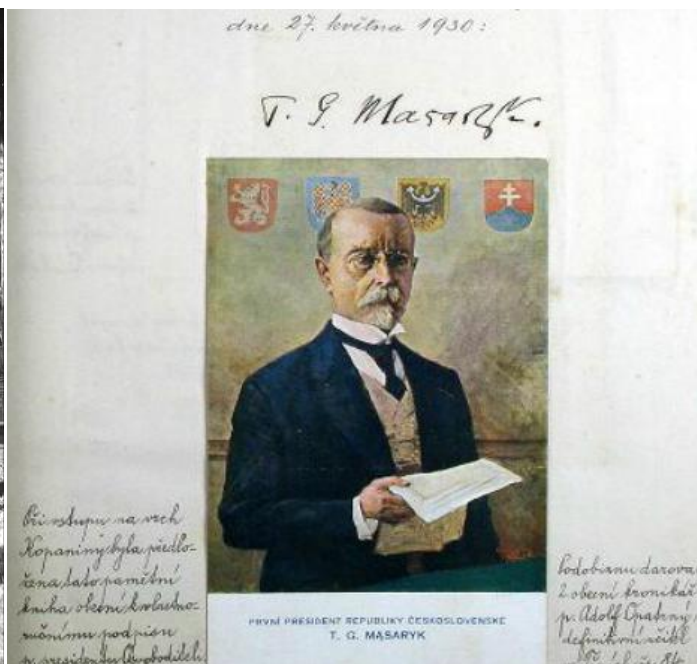
9) Zámek tří trubky.

10) Karikatura z let boje o zřízení brdské střelnice. Ministr obrany F. Udržal je v tisku líčen jako horlivý militarista.

11) Prezident Tomáš Garrigue Masaryk s ministrem obrany Františkem Udržalem v Brdech.

12) Strana v kronice obce Těně, kterou podepsal při návštěvě brdské střelnice T. G. Masaryk.

13) Příprava těžkého dělostřelectva ke střelbě na dělostřelecké střelnici v Brdech, konec 20. let.

14) Zkušební pěchotní srub CE na cílové ploše Jordán

15) Cílová plocha Jordán

16) Pohled z vrchu Kočka na bývalé cvičiště a Padrt'ské rybníky

17) Hranice vojenského újezdu Brdy

18) Meteorologická stanice na vrchu Praha

19) Cílová plocha Tok

20) Střela na CP Tok

21) Hranice újezdu

Textová příloha

1) Posudek o projektu střelnice od Dr. Jaroslava J. Jahna

ZÁVĚREČNÉ SLOVO

Jsem si dobře vědom, že ujal jsem se úkolu velmi nevděčného, vyhověv přání pana ministra národní obrany. Veřejnost česká a zvláště pražská, byla dosavadními projevy odpůrců projektu dělostřelecké střelnice v Brdech bohužel již tak důkladně zpracována, že mohu s určitostí očekávat, že budu prohlášen za národního škůdce.

Mám rád Brdy. Ztrávil jsem v nich krásné doby šťastného mládí. Jistě bych nerad viděl, kdyby nádherné hvozdy brdské byly ničeny, brdská květena vyhubena, pobrdská města zbavena pitné vody a vodní toky, z Brd přicházející, otráveny. Proto jsem svědomitě uvažoval o všech námitkách, které byly proneseny proti vojenskému projektu, ať již se stran odborných, či neodborných. Dospěv pak k vlastnímu názoru, neváhám prohlásit, že nespátřuji v projektu vojenském tohoto rozsahu žádného nebezpečí pro Brdy, budou-li zachována opatření technického rázu, která jsem si dovolil s kol. **Schnablem** navrhnouti a když budou provedeny jak vojenskou sprá-

vou, tak i na př. městy Rokycany a Hořovicemi návrhy, v našem posudku obsažené.

Pokládám volbu těchto lokalit v neobydleném území brdském jak co do polohy geologické, tak co do rozsahu ploch, jež přicházejí v úvahu, **za zcela vhodnou**. Poznámávám pak, že po svých cestách i při svých zkušenostech ve všech horských oblastech ČSR., jak v zemích historických, tak i na Slovensku a Podkarpatské Rusi, nemohl bych vyhledati podobného území pro toto stře-liště, aby vyhovělo účelu připravované obrany naší tak, jako právě území brdské.

Výhoda území brdského je dána také zeměpisnou polohou ve středu země české, daleko od pohraničí, blízkostí komunikačních uzlů a členitostí terénu, jehož různé tvary výborně odpovídají účelům technického výcviku našeho vojska pro obranu státu.

V Brně, dne 18. července 1925.

Dr. Jaroslav J. Jahn,

ř. v. profesor mineralogie a geologie na české vysoké škole technické v Brně, člen České akademie věd a umění.

2) Směrnice pro vstup do vojenských lesů v Brdech

1. Vstup do vojenských lesů v Brdech po veřejných i soukromých cestách jest v době střelby a vojenských cvičení v určitých úsecích a denních hodinách zcela uzavřen. Do uzavřeného území jest vstup bezpodmínečně a komukoliv zakázán. Doba uzavření hranice uzavřeného prostoru (lesní partie, cesty, silnice) jsou veřejnosti velitelstvím střeleckého cvičiště veřejnými vyhláškami v sousedních obcích včas oznámeny. Uzavření bezpečnostních prostorů provedeno jest uzavřením závor a strážní službou vojenskou i civilní (lesním personálem vojenských lesních podniků).

2. Vstup do cílové (dopadové) plochy -- Jordán, Brda, Tok - a do blízkosti vojenských objektů, jako skladišť, krytů, ubikací apod. jest v každé roční i denní době bezpodmínečně zakázán. Fotografování cílových ploch a vojenských objektů jest rovněž zakázáno.

3. V době říje srnčí a vysoké zvěře, v době honů a při trvalém nebezpečí lesních požárů uzavírají vojenské lesní správy v Jincích, Obecnicí, Nepomuku, Padrti, Dobřívě a Strašicích na dobu potřeby z důvodů bezpečnostních vstup do určitých prostorů lesních a na soukromé cesty a silnice vojenských lesních podniků. Je povinností každého návštěvníka o tomto omezení vstupu a jeho rozsahu se informovati.

4. V době, kdy se na střelnici necvičí nebo nestřelí, jsou závory otevřeny a povoluje se vstup do vojenských lesů s omezením podle čl. 2. a 3. výlučně jen na vlastní nebezpečí návštěvníků, a tito vstupem podrobují se bezvýhradně základní podmínce, že vojenská správa nepřijímá žádné ručení za škody neb úrazy jakéhokoliv druhu, jimiž budou návštěvníci při pobytu ve vojenských lesích postiženi, ať úraz nebo jiná škoda vzešla jakýmkoliv způsobem. Kromě zmíněné základní podmínky platí pro povolení vstupu ještě toto bližší ustanovení:

a. slušně se chovajícím pěším návštěvníkům povolen jest až do odvolání volný průchod po soukromých cestách i silnicích, turisticky označených i neznačkovaných,

b. vstup do lesa mimo veřejné a soukromé cesty i silnice (volná chůze lesem, po pěšinách, lesních průsecích) a volný průjezd po soukromých cestách i silnicích povoluje se bezplatně pouze těm návštěvníkům, kteří si opatří prostřednictvím ředitelství vojenských lesních podniků v Hořovicích nebo přímo u ministerstva národní obrany zvláštní legitimaci. Tyto legitimace vydávají se hlavně k různým odborným (vědeckým) průzkumům brdských lesů a opravňují též ke sbírání lesních plodů (hub, malin, brusinek apod.),

c. průjezd vozidly (auty, povozy a motocykly) po soukromých cestách a silnicích povoluje se s výjimkou uvedenou ad 6) pouze těm návštěvníkům, kteří si zakoupí u shora uvedených lesních správ jednodenní nebo roční průjezdné povolení. Jednodenní průjezdné povolení vydává též lesní strážní personál (lesní, hajní). Bloky jednodenních průjezdných povolení mohou si v úvahu přicházející korporace (autokluby, spolky apod.) pro své členy zakoupiti u ředitelství vojenských lesních podniků v Hořovicích,

d. turistické kluby a jich odbočky, různé spolky a korporace mohou si u ředitelství zakoupiti bloky jednodenních (v době střelby eventuálně půldenních) evidenčních vstupenek, které opravňují nejen k volnému vstupu do vojenských lesů, nýbrž i ke sbírání lesních plodů.

5. Klubu čsl. turistů dává se povolení značkovati tury a obnovovati značky již stávající, umisťovati na vhodných místech orientační tabulky (vysvětlivky ke značkám, směry tur a pod.). Bližší směrnice pro tyto práce vyžádá si klub vždy předem u ředitelství vojenských lesních podniků.

6. Vojenské rozhledny (dřevěné pozorovatelný) nejsou určeny a zařízeny pro veřejné používání. Přístupny jsou pouze těm návštěvníkům, kteří si opatří některý z průkazů vojenských lesních podniků, uvedených v čl. 4. b-d. Přístup návštěvníků děje se na vlastní nebezpečí. Vojenská správa nepřijímá ručení za žádnou škodu návštěvníkům tím vzniklou, zejména neručí za bezpečnost stavby ani za udržování v řádném stavu.

7. Evakuované budovy (Bor a jinecké Baštiny) pronajme ředitelství vojenských lesních podniků Klubu čl. turistů, který je upraví na noclehárny. Dobu a rozsah používání těchto nocleháren stanoví občasné ředitelství vojenských lesních podniků po dohodě s velitelstvím střeleckého cvičiště.

8. O zřízení různých turistických chat na území střelnice rozhodne od případu k případu ministerstvo národní obrany. Vybudování těchto chat v uzavíraných prostorech není přípustno.

9. Volné táboření ve vojenských lesích v Brdech (skauting, tramping apod.) je bez zvláštního písemného povolení shora jmenovaných vojenských lesních správ bezpodmínečně zakázáno. Táboření bude povoleno od případu k případu pouze takovým korporacím, které a jejich stanovy zaručují zachování pořádku v lese.

10. Při pobytu ve vojenských lesích jest návštěvníkům zakázáno: dělání zbytečného hluku, střílení vůbec, lapání a plašení zvířete i ptactva, kladení ohňů, odhazování papírů a odpadků na cestách, poškozování a trhání půdní květeny, vstup do kultur, lámání větví a poškozování lesních stromů, odhazování hořících nedopalků cigaret a doutníků, chytání ryb, jakékoliv poškození budov, školek, rybníků, hospodářských pozemků a luk, telefonu, kamenolomů atd.

Při nedodržení těchto ustanovení bude proti přistiženým postupováno podle zákona. Osobám podezřelým z pytláctví nebo z krádeže dřeva neb osobám z těchto důvodů již trestaným jest vstup do lesů i na soukromé cesty zakázán.

11. Návštěvníci vojenských lesů jsou povinni uposlechnouti vždy pokynů lesního personálu, opatřeného služebním odznakem vojenských lesních podniků. Lesní personál jest oprávněn vyzvat kdykoliv návštěvníky k předložení legitimace občanské nebo jiné úřední legitimace s fotografií za účelem zjištění totožnosti.

3) Úplné znění vyhlášky z roku 1930 o opatřeních platných pro dobu ostré střelby v brdské dělostřelecké střelnici

Podle čl. 2. resp. 3. zákona ze dne 14. července 1927, č. 125. Sb. z. a n. se uvádí ve všeobecnou známost toto:

1. Doba, kdy se koná střelba a kdy přístup do uzavřeného prostoru jest zakázán, bude obcím oznámena pravidelně vždy 8 dní před zahájením ostré střelby.

Změny programu budou obcím nejméně 24 hodin dříve oznámeny. Střelba koná se vždy dopoledne nebo v noci. Dopolední střelba končí vždy ve 12 hodin, noční začíná o 20. hodině a bude během noci ukončena.

2. Po dobu střelby jsou silnice a cesty vedoucí do střelnice uzavřeny závorami. Chůze a jízda vozy, silostrojů, na kole, hnaní dobytka atd. po uzavřených cestách, jakož i samovolné otvírání závor jest zakázáno.

3. Stožáry s výstražnými červenými prapory nebo červenobílými koši jsou u obce: Velcí, Ohrazenice, zříceniny Valdeka, na Beranu, u Sv. Dobrotivé, u koty 529 Těně, na jihovýchodním okraji Strašic, u hájovny Pila západních Strašic, na Převážení, u hájovny ve Skořicích, na Palcíři, u hájovny Chaloupek, u myslivny Nepomuk, u myslivny ve Vranovicích, na Třemošné, u Drahlína a na Kloučku. Dokud vlají výstražné prapory nebo dokud koše jsou ke špičce stožáru vytaženy, jest přístup do uzavřeného prostoru zakázán.

Střelba se jen v části střelnice, jsou výstražné prapory a koše vytaženy a závory uzavřeny jen v této části. Ostatní území jest volné.

4. Návodů návěštních stráží, vojínů, lesního a vůbec bezpečnostního personálu, jakož i nápisů na výstražných tabulkách postavených na hranici uzavřeného prostoru jest bezpodmínečně uposlechnouti; neuposlechne-li a nedodrží-li obyvatelstvo těchto pokynů a stane-li se nějaká škoda na životě neb majetku, odmítá ovšem vojenská správa veškerou odpovědnost, nehledíc ani k trestnímu. stíhání.

5. Dotýkati se střel, zapalovačů a střepin nebo je odnáseti se jakožto životu a majetku nebezpečné zakazuje.

Rovněž jest zakázáno odnáseti nebo poškozovati jakýkoliv jiný vojenský majetek.

Nalezistě střel a zapalovačů budiž označeno a oznámeno velitelství dělostřelecké střelnice v Jincích nebo nejbližšímu vojenskému útvaru. Přestupky těchto předpisů trestají se pokutou na penězích od 7.0 do 5000 Kč nebo trestem na svobodě od dvanácti hodin do 14 dnů, pokud ovšem nejde o těžší čin trestný podle všeob. zákona trestního aneb jiných trestních předpisů.

Dále se uvádí ve známost, že každá skutečná polní škoda, která by cvičením vojska vznikla, bude po cvičení za účasti zástupců obcí komisionelně zjištěna a vojenskou správou nahrazena. Den komisionelního řízení bude vždy předem oznámen.

Poškození přihlásí své nároky u příslušného obecního úřadu, který osm dní před konáním komise předloží velitelství dělostřelecké střelnice v Jincích výkazy způsobených škod. (formulář podle § 56 prováděcího nařízení k ubytovacímu zákonu z r. 1895.)

Takové škody, jež by nebylo možno později zjistiti, nutno ihned po střelbě oznámiti velitel. děl. střelnice, které písemně potvrdí rozsah způsobené škody; stvrzenku tuto nutno pak předložiti komisi, která zjišťuje polní škody.

Velitelství střelnice platí občanským osobám za oznámení každé nevybuchlé střely, za hlavu granátového šrapnelu a zapalovače odměnu, doprovodí-li nálezcové vojenské orgány na naleziště.

Žádají se obecní úřady a správy škol, aby vhodným způsobem upozornily na tuto vyhlášku.

Tato vyhláška nabývá ihned účinnosti.

Okresní úřad v Hořovicích, dne 9. května 1930.

Okresní hejtmán, vrch. rada polit. správy: Plavec.